

M. Irod. O.

12311

55

Magyar

I R O D A L M I
R I T K A S Á G O K

Szerkeszti Vajthó László

55.

BESSENYEI GYÖRGY:

AZ ESZTERHÁZI VIGASSÁGOK
DEL FÉN

MAGYARORSZÁGNAK
TÖRVÉNYES ÁLLÁSA

I.

A Magyar Irodalmi Ritkaságok eddig megjelent számai:

1. Bessenyei György: A törvénynek útja. Tudós társaság. Ára 1— P.
2. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Ára 2— P.
3. Benyák Bernát: Joas. Piarista iskola-dráma, 1770. Ára 1-50 P.
4. Bessenyei György: Egy magyar társaság iránt való Jámbor Szándék. Bécs, 1790. Ára —80 P.
5. Károlyi Gáspár: Két könyv... Debrecen, 1563. Ára 1-50 P.
6. Szemelvények Temesvári Pelbárt műveiből. Ára 2— P.
7. Péterfy Jenő zenekritikái. Ára 1-50 P.
8. Édes Gergely: Eredeti oktató mesék. Ára 1— P.
9. Dugonics András: Magyar példabeszédek és jeles közmondások c. gyűjteményéből. Ára 1— P.
10. Kazinczy világa. Ára 3— P.
11. Szent Erzsébet legendája. Szent Elek legendája. Halál Himnusza. Ára 1— P.
12. Siralmas panasz. Ára 1-50 P.
13. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Második sorozat. Ára 1-50 P.
14. Vedres István: A Tiszát a Dunával összekapcsoló új hajókázható csatorna. 1805. Ára 1-50 P.
15. Bessenyei György: Anyai oktatás. Ára 1— P.
16. Bessenyei György: Magyarság. A magyar néző. Ára 1— P.
17. Hajnal Mátyás: Az Jesus szivét szerető sziveknek ájtatosságára. 1629. Ára 2— P.

MAGYAR IRODALMI RITKASÁGOK
SZERKESZTI VAJTHÓ LÁSZLÓ

LV. SZÁM

BESSENYEI GYÖRGY:

AZ ESZTERHÁZI VIGASSÁGOK
DELFÉN

MAGYARORSZÁGNAK
TÖRVÉNYES ÁLLÁSA

I.

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

Bessenyei-kiadványaink támogatói :

Ref. gimn. Sárospatak (egy ív nyomdaköltsége); *Angol Internátus Ifjusága, Sárospatak* (félív nyk.); *Ref. gimn. Pápa* (félív nyk.); *Horthy Miklós Ref. Tanítónőképző-Intézet, Kecskemét* (félív nyk.); *Ref. Péter András gimn., Szeghalom* (félív nyk.); *Ref. gr-Tisza István-gimn. Kecske-mét*; *Ref. Dóczi Leánynevelő-Intézet, Debrecen*; *Ref. Tanítóképző-Intézet, Nagykörös*; *Ref. Bocskay-gimn. Hajduböszörmény*; *Ref. Tanítónőképző-Intézet, Leánykálvineum, Nyíregyháza*; *Ev. Gimn. Sopron* (10—10 pengő). *Vitéz Fraknóy József* budapesti tank. főigazgató buzdítására több iskola ajándékozott kiadványainkból testvériskolájának. E kötetek kedvezményes árát itt nyugtázzuk: *Budapesti áll. Szent-István gimn. ajándéka a dési áll.*; *bp. áll. Bolyai-gimn. a szatmárnémeti áll. (kir. kat.)*; *bp. áll. Árpád-gimn. a beszercei áll.*; *bp. ciszterci-rendi-gimn. a nagykarolyi kegyesrendi*; *egri ciszterci-rendi Szent Bernát gimn. a beszercei áll. gimnáziumnak*; *bp. II. ker. áll. Tanítónőképző-Intézet és Leányliceum a kolozsvári áll. Tanítónőképző-Intézetnek*; *bp. Baár-Madas-leánygimn. a kolozsvári ref. leánygimnáziumnak*; *bp. középisk. Tanárképző-Intézet gyakorló gimnáziuma a kolozsvári tanárképző-intézeti gyakorlógimnáziumnak*; *az orosházi áll. polgári fiúiskola a sepsiszentgyörgyi áll. polg. fiúiskolának*; (60—60 Pengő); *bp. áll. Berzsényi Dániel-gimn. a székelyudvarhelyi áll. kat. gimnáziumnak* (100 P.). Ezenkívül könyvmegváltással segített: *Budapest Székesfőváros* (165 P. 80 fill.); *Eötvös Kollégium* (16 P 80 fill.); *bp. áll. Berzsényi Dániel-gimn. Matematikai Köre* (20 P). A támogatást kiadványokból kétszeresértékű anyaggal viszo-nozzuk. E könyv második kötete a Magyar Tudomá-nyos Akadémia költségén jelent meg.

Magyarországnak törvényes állásá-t a Bessenyeitől vég-rendeletileg a M. Nemzeti Múzeumnak hagyományozott kéziratból *Tárnok János, Bagdy László* debreceni egye-temi hallgató másolta. *Bartha Magdolna* egy. hallga-tóval lemásolták *Bessenyei Rómának viselt dolgai* c. művét is. Hálás köszönetet mondunk jóltevőinknek, a *Magyar Nemzeti Múzeumnak* és a debreceni egyetem *Francia Intézetének*, hogy munkánkat lehetővé tették.

ELŐSZÓ.

Örömmel vállalkoztunk arra, hogy a M. I. R. teljes Bessenyei-kiadásában mi is közreműködjünk. Úgy éreztük, elsősorban a magyar tanulóifjúságnak kegyeletes kötelessége ezt a munkát elvégeznie, még akkor is, ha pillanatnyilag nincs is érdeklődés az ilyen természetű irodalom iránt. Úgy véltük, a magyarság egyetemes érdekeit még külön is szolgáljuk azzal, hogy itt, a nyugati végvárban, áldozatok árán is segítjük e sorozat kiadásának ügyét. Amit tettünk, szívesen tettük.

A kiadással járó munkát a soproni állami Széchenyi István gimnázium és az ev. gimnázium tanulói együttesen végezték, az előbbi intézetben különösen a hatodik osztály vette ki részét a munkából dr. Augusztinovicz Elemér tanár vezetésével, az utóbbiban pedig a nyolcadik osztály dr. Benkő László tanár irányítása mellett.

Végezetül az alkalmi társulás okát is megjelöljük. Egyrészt a kötet kiadásának terhét

könnyebben vállalhattuk közösen, másrészt pedig hangsúlyozni kívántuk a közös munkával azt is, hogy a magyar művelődés szolgálatában minden intézménynek együttesen kell közreműködnie, akármilyen feliratot hord is a homlokán.

Sopron, 1941 Pünkösöd.

A kiadó ifjúság.

TÁJÉKOZTATÓ

MAGYARORSZÁGNAK TÖRVÉNYES ÁLLÁSÁHOZ.

A XVIII. század a felvilágosodás százada. A tekintélyi elv lerázásával a tudományos élet minden területén a kritika, a gondolat és kutatás szabadsága érvényesül. A szabad vizsgálódás és kutatás a tudományok nagy haladását eredményezte, a gyakorlati életben pedig számos találmányhoz vezetett. Egyes gondolkodók vizsgálódása kiterjedt a társadalomra és az államra is. A társadalom tanulmányozásában különösen az angol Hobbes és Locke voltak nagy hatással korukra. Mindketten a társadalom és az állam alakulását, mint természetes erők szükségszerű eredményét magyarázzák. Míg Hobbes a korlátlan uralkodás, Locke az alkotmányos uralom eszméjének bölcséleti megalapozója.

Az angol gondolkodók által megjelölt úton indul el Montesquieu és Rousseau is. Az első „A törvények szelleme“ c. munkájában természeti erőkben keresi az állam megalakulásának alaptényezőit és az emberiségre nézve legjobb kormányformát. Ő a meglévő társadalmi rendet nem kívánja megdönteni, hanem csak megjavítani. Ezzel szemben Rousseau

már a társadalmi rendnek alapjaiban való megváltoztatását tartja szükségesnek. Jelszava: Vissza a természethez, mert minden csak úgy jó, amint a Teremtő kezéből kikerül, és minden elfajul az ember keze között. Az állam keletkezéséről és működéséről a „Társadalmi szerződés“ című munkájában fejt ki gondolatait Locke nyomdokain haladva.

Bessenyei György, a fiatal és tanulni vágyó, nemzete sorsán töprengő testőr bécsi tartózkodása alatt kerül e történetbölcselek várázkörébe. Szorgalmasan olvasgatja munkáikat, magába szívja az azokban lefektetett eszméket, majd haza térve próbálja azokat a magyar viszonyokra alkalmazni. A francia gondolkodók hatása alatt írja meg történetbölcseleti tanulmányait, melyek közül a legérdekesebb és legtanulságosabb „Magyarországnak törvényes állása“ címen 1804-ből kéziratban ránkmaradt műve.

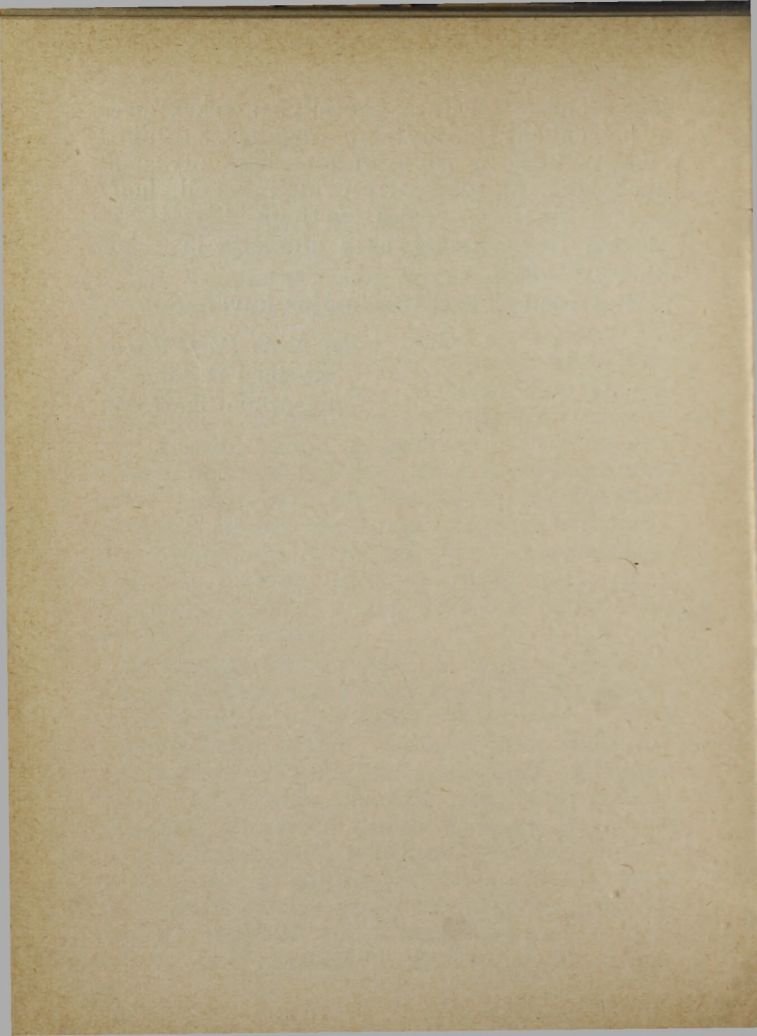
Sajátságos elmélkedés ez. Magán viseli az állami életben mutatkozó visszaéléseket szigorúan bíráló, a választások alkalmával az állásokat sokszor csupán vallási alapon osztogató rendszerrel elégedetlen gondolkodó bélyegét. Néhol kissé naív, máskor meg határozatlan. Minden fejezetéből kiérezni, hogy Bessenyei nem volt kiforrott politikai egyéniség, hiányzott benne a határozott világnézeti irány. A munkát főleg a Széchenyi István, gróf fellépését megelőző kor társadalmának tanulmányozói kellő kritikával haszonnal forgathat-

ják. Nehézkes stílusa, szétfolyó szerkezete és a helyenként bizonytalan fogalmazás miatt nem tartozik a könnyen élvezhető olvasmányok közé. Mindenesetre örülnünk kell, hogy néhány iskola és nemes pártfogó áldozatkészségéből Bessenyeinek ez a munkája is a köz kincsévé válik.

Budapesten, 1941. évi május havában.

dr. vitéz Pálfi János
egyetemi m. tanár,
gimnáziumi igazgató.

AZ ESZTERHÁZI
VIGASSÁGOK.

NYOMATTATOTT 1772-DIK ESZTENDŐBEN.

TUDÓSÍTAS.

Sokakban a fősvényység szokott nyughatatlanságát okozhatná talám azér, hogy herceg Eszterházi Miklós főkapitányunk jövedelmeit bőv költségével terhelte; de e nyughatatlan vélekedés a dolognak valóságában nem formáltathatik, mert egy hazának híréért ezuttal is csekélységet mívelni nem lehetett. Mind királyunk, mind nemzetünk dicsősége kívánta, hogy Eszterháza magát csudává tegye. Meg kellett mutatni, hogy a *Páris* és *Londonban* nevedett francia kívánság Magyarorszában gyönyörűségét feltalálhatja; melyen tett álmélnkodása Hazánknek tisztességét kétségkívül minden idegeneknél dicsőíteni fogja. E dolognak végbevitelére természet szerint nemzetünkbe sehol olyan hely nem lehetett, mint Eszterháza, mely minden részben valamely kis királyságot mutat; aholott is megtörtént vigasságokat sok nemes hazámfiaival magyar nyelvünkön közölni haszontalanságnak nem ismértem. A K. O. fogja Eszterházi hercegen s verseimen ítéletét tenni, kinek szolgálja s igaz hazafija maradok,

Bessenyei György,
gárdahadnagy.

AZ ESZTERHAZI VIGASSÁGOK.

Herceg Rohán, francia követ, Bécsbe érkezik, s
Bécsből Eszterházára magát mulatni kifut.

Szent Jakab-havának 12-ik napján.

A főherceg Rohán Páris kebelébül
Kikél és a bécsi koronák alá ül.
Elhagyja hazáját királya szavára;
Akinék személyét felveszi magára.
Bécsnek lármái közt helyre verekedik,
Híre, dicsősége széjjel nevedik.
Nézi világunkat nagy méltóságával,
Tanácskozik titkon nemes pompájával;
Ha sétálni indul, seregek követik,
Melyek gazdagságát közöttünk hirdetik.
A magyar tisztesség ezeket szemlélvén,
Felriad és tűnik, szárnyaira kelvén.
Eszterházi Miklós karjaira szalad:
S hogy kedvét tölthesse, Eszterházán marad.
Ez a gazdag atya, mint kedves gyermekét,
Elfogadja őtet s hogy keresse kedvét,
Rohán főherceget elhívja magához:
Bíztató szókat tön ezerelmes fiához.
A követ megértvén Eszterházi szavát,
Felkél s kis útjának elkészíti magát.
Magyarországnak megy pompás seregével,
Egy kis világot hord francia népével.
Hátrahagyja hamar Bécsnek sok lármáját,

Nézi a szép ország elterült pusztáját.

A magyar tisztesség ismervén vendégét,

A csudákig viszi régi fényességét.

Már a nap fáradván, kék térjén egének,

Készült általadni magát éjjelének.

A faluk, városak füstölgötték széjjel,

Terjeszteni kezdte szárnyait az éjjel.

A mezőn legelők, barmok bögni kezdtek,

S csendes tanyájokhoz lassanként érkeztek.

A nap veres színbe hányta el sugárit,

Hegyekről, erdőkről mutatta határit.

Herceg Rohán földünk ily időn szemlélvén,

Eljut Eszterházra, útjában sietvén,

A tündöklő várnak vitézi serege

Kiáll s csattog rendbe őriző fegyvere.

Dob, síp, több muzsikák egyszerre zendülnek.

A nagy épületek széjjel megrendülnek.

A gyalog-katonák, mint emberoszlopok,

Majd két közönséges öltre húzzák magok.

Óriás termetet mutatnak testekbe,

Csattog és ordítóz a fegyver kezekbe.

Késérik kétfelől a követ szekerét,

Közrevévén apró francia emberét.

A szörnyű testektől ezek iszonyodtak,

S nagy emberségekkel lassan vonakodtak.

Herceg Rohán ekként bément a kastélyba,

Melynek vezettetik egy nagy szobájába.

Itt egy játéknéző-piac formáltatott,

Hol a szív érezni gyengén taníttatott.

Negyedik Henriket vadászva játszották,

Francia király vólt; s most azért mutatták.

Az asszonyi nemből Diána serege,

S Vénusnak ragadó aranyos fellege

Mezei játékra lementek volt Bécsbül,

Érték egy érzékeny szív melegszik és hül.

A játék végződven, asztalt terítenek,
 Hová a nagy-rendek sorjába leülnek.
 Ambrózia szaggal telik bé a nagy ház,
 Csattog kanál, tángyér; ezer inas vigyáz.
 A halhatatlanság tokaji itala,
 Csorgott az ezüstön, melyet sok száj nyala.
 Csendes szelek fújtak bé az ablakokon,
 Mosolyodás játszott a szép ajakakon.
 A világosság közt sok kifeszült mellyek
 Pihegtek; csak lopva hevesítvén szívek.
 Vénus virágokból szőtt koszorúival
 Játéokra indul itt kedves fiaival.
 Titkon szórja tüzét a tolvaj szívekbe,
 Szökdös széjjel a sok csendes beszédekbe.
 A vacsora ekként eltelik csendesen,
 Hol idejét kiki töltötte kedvesen.
 Kijőnek rakással egy nagy folyosóra:
 Szép kert mosolyodik a kinyílt ajtóra.
 Egy kis lapály térség feküdt a szem előtt,
 Mely salétrom-tüzzel mesterségesen tölt.
 Egy ágyú bődül el; melynek lármájára
 Villámlás szökdös fel a kert lapályára.
 Égő szárnyak mentek a nagy fellegekre,
 Bámulással néztek a tüzes egekre.
 Egyik tűz másikat szaladásba marta,
 Sok futó láng egymást ölelésre várta.
 Ezerszer kezdődött a csattogó zúgás,
 Villámlások között lett minden változás.
 Tapsolás, kiáltás üzte a lángokat,
 Ölelték, rángatták sok nézők magokat.
 E játék eltelvén, az éjjél kiáltoz,
 S némely bágyadt testbe beszökvén, szunnyadoz.
 Eloszlik a sereg édes nyugalmára,
 Örült, ki juthatott párjának karjára.

13dik napján.

Azonban a nap is világunk mélységét
 Megjárnán, érkezik s hozza fényességét.
 Kék eget behúzza szökés sugárával,
 Úgy érkezik osztán piros hajnalával.
 Pompája közt feljő, vonási ragyognak,
 Az álmos emberek fényére mozognak.
 Felkél Eszterháza; kacag örömeivel,
 S új mulatságot kezd nyájas seregével.
 Vadászatra indul az egész társaság,
 Különös örömet formált e mulatság.
 Az erdők közt levő csendes árnyékokba
 Jártak a dán-vadak, legelve magokba.
 Rájok tört Diána pusztító serege,
 Megzendült az erdő, füstölt Fébus ege.
 Kacagás, kiáltás, szaladt a fák között,
 Kiki amint tetszett, akként lövöldözött,
 A futó vadacsók vérekbe hullottak,
 Hol felfelé szöktek, hol hasra lapúltak.
 Lárma, nyargalódzás, puskázás hallatott,
 Aki itt lehetett, kedvvel mulathatott,
 A vadászsereg így végre megfáradván,
 Visszafelé fordul, ebédhez indulván.
 Ebédjek elmúlik, muzsikát kezdenek,
 Az aranyos szobák játékkal eltelnek.
 Zúdul a hang hamar s lármáját indítja;
 De magát hirtelen ismét csillapítja.
 Vidámít egyszerre, majd megént elaltat,
 Hol felriadást tesz, hol csendesen nyugtat;
 Mintha szárnyat fűzne a szív érzéséből
 S repülni akarna az ember mellyéből;
 Úgy van a muzsika felzendült hangjával,
 Nem tudja, mit tegyen nyüglődvén magával.
 Vergődik tüzebe mindég s fohászkodik,
 Most csendesen örül, majd ismét bánkódik.

Ez elmúlván, ismét Trágédiát kezdnek;
 Hol édes fájdalmat osztanak érzéseknek.
 Csendes hallgatás lesz a játékpiacon,
 Kiki gondolkodik s sóhaj magánosan.
 Ezt végighallgatván, egybe felzúdulnak,
 S nyájasabb dolgokra széjjel kitódulnak.
 Csak azért tettek vólt ilyen bús változást,
 Hogy jobban érezzék a többi vidúlást.
 Vacsorálnak s osztán a kertbe kimennek;
 Amelyet egészen lángok között lelnek.
 Széjjel templom forma bóltocskák látszattak,
 Öblök, portékákkal, szépen megrakattak.
 A tüzes erdő közt egy kis lapály hevert,
 Melyre a mesterség most házikókat vert.
 Világosítva vólt minden részeibe.
 Gazdag vásár látszott szegeleteibe.

Egy épület, templom formára felnyúlva,
 Állott a fáklyákkal megvilágosítva.
 Kis játéknéző-hely készült el közepén,
 Szövétneknek égtek minden szegeletén.

A mulató sereg bémegyén ez helybe,
 Hol letelepedik csendesen egy rendbe.
 Éneklés hallatik a játékpiacon,
 Beszélni kezd a szív a nyílt ajakakon.
 A sok énekesné egymás után kijő;
 Mondják nótáikat, s buja mellyek felnő.
 Az égő erdőkbe édes szavok hangzik,
 Érzésében a szív bágyad s szunnyadozik
 E kis Vénusoknak mosolygó szemek lett,
 Mellyekbe Cupidó ezer nyilakat tett.
 Kik a nagy láng között, mint istenasszonyok,
 Büszke pompáikkal úgy mutatták magok.
 Néha panaszosan nyujtották énekek,
 Kis zokogásokkal magyarázván szívek.
 Az édes fájdalom kesergett szemeken,
 Fél jáj, fél vigasság tévelygett nyelveken.

Titkos szemeikbe tüzők nedvesedett,
 Hová a kívánság lopva elegyedett.
 Énekek csendesen, bágyadással húzták,
 Melyekkel a szívet kötözték, ódozták.
 Itt ezek elvégzik kötelességeket,
 S Vénushoz felviszik asszonyi nemeket.
 A néző seregek ekkor megmozdulnak,
 S a játékpiacon táncolni indulnak.
 Éneklések helyett álorcás bál támadt,
 Mely az erdő között e szép helyen vigadt.
 Titkos szorítások, kérdezés, rángatás,
 Sok csúfos üngetés, ögyvelgés, hallgatás
 Forgott azok között, kik magok' rejtették,
 S ismeretes képek' álorcákba tették:
 Így táncolt az öröm itt részegségébe,
 Keresvén sok tárgyat víg egésségébe.

14dik napján.

E napon, délelőtt csak sétálást tettek.
 Hogy magok szellőzzék, a kerbe kimentek.
 Mesterség alkotta egybe itt a fákat,
 Melyek rendre szépen ölelték magokat.
 Sűrű gallyaik közt hosszú utak nyúltak,
 Hol a csendességek lappangva bujkáltak.
 Itt járkál a sereg bágyadt lépésivel,
 Szemlélvén e kertet álmos nézésivel.
 A fák levelei néha megzördültek,
 Mert itt-ott reggeli szelek lengedeztek.
 Így sok fáradt szívek újították magok,
 Melyek már gyakorta megnyögték rabságok.
 Végre a szép sereg a várnak megindul,
 S szorgalmatossággal minden szobát feldúl.
 Valamit lehetett nézni, azt meglátták;
 Hol a vár szépségét kincsével csudálták.
 Innen az erdőbe, nyári házba mentek,

Ahol egy gazdagon készült asztalt lelték.
 Leültek s gyomrokat örömmel töltötték,
 Míg innen felkelvén, új kedvek' nem lelték.
 Ismét éneklésnek készítették magok,
 Akiknek a szívbe hangozott nótájok;
 Egy szép házba zengtek nyájas énekekkel,
 Tanácskoztak minden érzékenységekkel.
 Ezek után német komédiásokat
 Néztek; kik mutatták beszélve magokat.
 Minden indulatot viseltek testekbe:
 Hol öröm, hol harag forgott a szemekbe.

A vacsora eljött, hol csendesen ettek,
 S tűzi mesterségre csakhamar felköltek.
 Egy erdőnek alja meg vólt porral rakva,
 Melyet felgyújtottak egyik részen lopva.
 A híg egek széjjel szikrákkal ropogtak,
 Közöttök lángoló csillagok haladtak.
 A nézés sok ezer-felé szaladozott,
 És a forgó tűzön néhol maradozott.
 E forma elmúlván, új bál következett,
 Melyet az álorca sok színnel fedezett.
 Kiki amint tetszett, magát úgy múlatta:
 Örömét mindenbe könnyen találhatta.

15dik napján.

Délelőtt csak álmos sétálás tétetett,
 Míg Bakhussal Vénus erőbe jöhetett.
 A tagok lankadva, álom nélkül voltak,
 Zsibbadózva széjjel csak úgy tántorogtak.
 Orfeust kiáltják szép muzsikájával,
 Hogy ismét újítson nótája hangjával.
 De először Tokaj hozta el italát,
 Éjfél közt lepvén meg a herceg asztalát.
 Ezután kezdődtek a nóták zengeni,
 S hangjokkal az erdők és egek rengeni:

Eztet Tragédia követte végtére,
Melyet a szép sereg játszatott kedvére.

Azalatt vacsora ideje érkezett,
S a sok énekesné új nótákat kezdett.
Éneklések jöttek a Tragédiába,
Mely édes s keserves lehetett magába.
A vacsorát ilyen vígasság közt ették,
Hol érzékenységek' sokan tévesztették.
Ezután a kerbe mentek sétálásra;
Hol reáakadtak egy égő piacra.
Megvilágosítva vólt ez a fák között,
Mely magára minden tüzes színt öltözött.
Muzsikák zengettek széjjel körülötte,
Égtek, zúgtak a szép élő fák mellette.
E helyen dobzódó parasztok lármáztak,
Kik félre hercegek pénzére vígadtak.
Kétezeren mintegy lehettek számokban,
Ettek s fél juhokat hordoztak szájokban.
Eltölté lármájok a magas egeket,
Ordítva dicsérték kedves hercegeket.
Parasztos gyomrokba hívesítő italt
Vehettek; mit torok nem ivott, hanem falt.
A nemes sereg ezt sok ideig nézte,
De álorcás bálját végre újra kezdte:
Melybe sok táncokat készítvén magoknak,
Új zsibbadásokat okoztak láboknak.

16dik napján.

A mulató sereg reggel vadászatot
Kezdett el, hol sok szép vadakat hullatott.
Tüzelt acél, kova, a puskák ropogtak,
Ólom-bogarai itt-ott széjjel dongtak.
Élő fákat szöktek által a szarvasok;
Úgy tűntek, hátakra hajigálván szarvok.
Sok felugrásában lövetik keresztül,

S a fáknak tövére zuhanással ledül.
 A reggel ekképen múlik vérengözve,
 Délre kiki haza fordul nevetkezve.
 Asztalhoz ülnek le; beszélnek dolgokat,
 Dícsérik, gyalázzák tett puszkázásokat.
 Étél után mindjárt muzsika hallatik,
 Mellyel a szív felkel s szárnyon ragadtatik.
 Ennek vége lévén, egy szép tóhoz mennek,
 Hol récét s ludakat ezerekként lelnek.
 A puskaropogás ezekre megszólal:
 Srét zápora széjjel a víznek színén fel.
 Bétöltött minden részt a szörnyű gágogás;
 Zúgatta az erdőt sok lármás hápogás.
 A madarak széjjel egymásra hullottak,
 Szárnyokat tördelvén, gyalog úgy maradtak.
 A víz feje színe vérrel keveredett;
 Hová sok lúd s réce halva telepedett.

Itt a nagy puszkázás végtére hogy elmúlt,
 A kacagó sereg egy nagy háznak indult.
 Terített asztal vólt ennek közepébe,
 Sok szépség ül enni le kerületébe.
 Felette, körülte, ezüst erdő állott,
 Melynek szép csengése messzére kihallott.
 Az evés itt mulván, játéknéző helyre,
 Kelnek fel, új kedvet keresvén szívekre:
 Komédiát néznek együtt tele hassal,
 Nyájasan susogván a székbe egymással.
 Ennek hogy vége vólt, vacsorához ültek,
 S osztán Komédiát gyermekekkel tettek.
 Akik játékokat rendesen viselvén,
 Szó nélkül futostak, céljokat jelentvén.
 Közöttök sokféle intések forgottak,
 Melyekkel a nézők nyájasan mulattak.
 Ennek is vége lett végre a többekkel,
 S elmúlt minden vígság, a leírt rendekkel.
 Így bosszúlta magát a magyar tisztesség;

Csudálván pompáját a bécsi fényesség.

Felkél a hír ekkor sebes szárnyaira,
Tűnik s fest pennája a szép papirosra;
Bécsnek szalad, honnan Páris felé indul,
Kedves újságira egy kis világ bámul.
Egy részét rajzolni akartam versemmel,
Mit le nem írhattam kis tehetségemmel.
Csak az igyekezet fáradott érettem;
Melyet erő nélkül, szomorún érzettem.

DELFÉN.

Delfén egy táncosné vólt, kinek tánca s teste járása a természet első mesterségnek kellemetességét is csaknem felülhaladni láttatott. Nóver, egy csudálatos tehetségű táncmester és poéta, ki a régiségeket Bécsnek előhordja, Páris ítéletéből csinált egy táncot, hol Párist Junó, Pallás, Vénus a közzéjek vetett arany almának elajándékozására magok közt kényszerítették. E táncban Delfén Vénus istenasszonynak személyét játszotta; aki is, szökéseibe, Vénust megcáfolni láttatott: szépsége s kellemetes enyelgése mindent gyönyörködtetett. Ez a táncosné hirtelen forró-betegséget kap s ifijúságának legnyájasabb idejében meghal; mely szomorú történetével a bécsi játéknéző helynek is legelső gyönyörúségét magával együtt sírjába temeti. Mivel ő is sok nyájasságot okozott, az Eszerházi Vigasságokhoz ragasztottam.

A természet egyszer kebelébe hevült
S csudájára Bécsnek egy kedves Delfént szült.
Az asszonyi nemből támadt e származás,
Kettőztetett benne sok nyájas tapsolás.
Egy mesterség ebbe kútfejét csinálta
És nemes csudáját testébe formálta.
Táncosné volt; felkél Delféni nevével,
S reátekint Bécsre rendes személyével.
A játéknéző hely vagyonaiból élt,
S hogy valaki győzze mesterségét, nem félt.

Páris ítéletét Nóver előhizza
Bécsnek s Delfént kezén titkon meghordozza.
Juno, Pallás, Vénus öszve-keverednek
Az arany almáért, melyen vetekednek.
Nagy nyereségekre Páris ítéletét
Kérték, ki Vénusnak adta feleletét.
Minden szív repdesett Delfénre e táncba,
Ki Nóver szavára rejtezett Vénusba.
Meghitt győzedelmét előre örülte,
Játék, tánc, mosolygás, mulattak körülte.
A játékpiaconak egyik szegletéből
Jó apróságival arany fellegéből,
Virágkoszorúkat forgatnak előtte,
Kupidó gyermeke enyeleg mellette.
Egyszerre a nézők elébe kiszökik,
Megáll egyenesen, ruhája tündöklük.
Nemes tekintetén látszik méltósága:
Lebeg szemöldökén édes nyájassága.
A néki kirendelt nóta elkezdetik,
Hangja a fülekbe lassan eresztetik.

Ekkor kezdi Delfén lankadva hágását
 S mosolyodva teszi első mozdulását.
 A nézők szemei formáján elvesznek,
 Egy pissenést sehol miatta nem tesznek,
 Csendes nótájára emeli karjait,
 A bágyadt szerelem mozgatja tagjait.
 Így mint kedves gyermek, enyelegni indul,
 S arany pillangója róla lábához hull.
 Előre s hátra is formálja szökését,
 Csudálják, tapsolják a nézők tünését.
 Pihegni kezd: fujja kebelét párája,
 Hol nyílik, hol öszve-kapcsolódik szája;
 Mintha szerelmébe füvet, fát kérdezne
 S futosván az Égnek, földnek esedezne.
 Úgy mutatja magát, néha frissen szökvén
 S bágyadásai közt ismét csendesedvén.
 Karjait, lábait emeli csendesen,
 Húzza a szívét is hozzá szerelmesen.
 Szemöldöke félig mutatja csak szemét,
 Lankadoz és alig ingathatja testét.
 Nedvesült szemei, fél mosolyodással,
 Sok édes titkokat forgatnak egymással.
 A gondolkodások érte megtévednek,
 S isteni képére szüntelen esdeknek.
 Kiki részegen úsz gyönyörűségébe,
 Nem tudja, mit tegyen érzékenységébe.
 A muzsika hangnak csendes zengésétül
 Kedves lármáiba a szív fenekre ül.
 Olimpuson, Tróján fut képzelődése,
 Istenek, vitézek közt jár lebegése.
 Csendes tengereken csapkod dobogása;
 Nyájas szigeteken áll gondolkodása.
 Szerelem, vitézség ragadja érzését,
 Harc s mulatság teszi édes tévedését:
 Gyönyörűségének karján csak úgy nyugszik,
 Mársnak és Vénusnak ölében aluszik.

Elbágyadt verése nem tudja, mit tegyen
 S Elizeumába végre hová legyen.
 Mindent megölelne, mindenre indulna;
 Ha lehetne, egész világot feldúlna.
 Számlálja a régi erős vitézeket,
 Keresi a mesélt régi isteneket.
 A hajdani időt járja futásával,
 Mindent egy tüzzé tesz lankadozásával.

Mikor a muzsika szívünk így altatta
 S édes fájdalmi közt csendesen ringatta,
 Nyájaskodik Delfén bágyadt nézésünkbe,
 Ezerféle csudát élesztvén szívünkbe.
 Minden érzésünknek egyszerre tárgya lett,
 Kebelünkbe mérget és mézet élesztett.
 Egész Bécs csudálta kellemetességét,
 Vénus mellé tette ritka kedvességét.
 Ekként múlattatta Delfén a szíveket,
 Formálván sok ezer gyönyörűségeket.
 Az ifjú szépségnek kellemetessége
 Mosolygott személyén, melynek gyengesége
 Sok kínos öreget hevülésbe hozott,
 Kiknek győzelmekhez szívek már nem bizott.
 Az ifjúság pedig csélesap szerelmével
 Reszketett, sóhajtott, küszködven szívével.

Mikor Bécs Delfénen ekként mulatozna,
 S személyének annyi hív szívvel áldozna;
 A megszikkadt halál, sárgult csontjaival,
 Felkél temetőjén s jó csúf bordáival.
 Kiszaggatott orrán szörnyű útálat ül,
 A rettegés mormol üres szemeibül.
 Állkapcái között száradt fogaival
 Az irtózást rágja, holtak hamvaival.
 A játéknéző hely szép térfjére felhág,
 Megáll kaszájával, mint egy elszikkadt ág.
 Kiragadja Delfént Bécsnek karjaiból,
 Viszi, s temető föld porzik bordáiból.

A szűz kiált széjjel, mutatja félelmét,
De sehol nem kapja tovább segedelmét.
Elviszi az halál, sírjába bédugja
S néki ülven, testét fogaival rágja.
„Mehólt Delfén, aki természet csudája
Vala szépségével és keserves jaja
Minden szívbe nyög még, ki testét ismérte
S életébe tőle nyájasságát kérte.“

Vége.

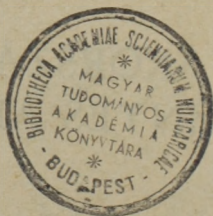
TUDÓSÍTÁS AZ HUNYADI LÁSZLÓ TRAGÉDIAJARÓL.

Ezt a kis munkát csak futólag írtam s félben szakadva is eresztettem ki, úgy vélvén, hogy céloimat iránta minden által fogja látni. De mivel sok olvasók benne, mint értettem, nyughatatlankodnak, már csak kérést teszek itt kéntelenségből, hogy hagyják el Hunyadit addig, míg eltökéllett szándékom szerint a második nyomtatásban, öt játékba, egészen meg nem jelenik: akkor fogom szomorú-történetét a K. O. ítélete alá eresztetni.

MAGYARORSZÁGNAK
TÖRVÉNYES ÁLLÁSA.

I. SZAKASZ.

*A törvénynek kútfeje, eredete és hét részre
dült ágazatja.*

Majd útnak indulok az országban, hogy lássak, tapasztaljak, osztán vizsgáljak s végre fontoljak. Magyarországnak polgári testére nehézkedem. Tükröt csinálók a nemzetnek erkölcsébül, hogy abban formáját, állását magának megmutassam. A néma természetnek setétségébe rejtezem: ott tapogatom indulatit, vérének folyása között figyelmeztén szívének dobbanásaira.

Micsoda? Hallja kigyelmed, bíró, prókátor uram, mondod rajtam csudálkozva: kigyelmed fogna az ország törvényttestének széjjel-ozslatásához és összeszedéséhez minden más segedelem nélkül, csupán csak törvénytudatlan magával? A szántásbul-vetésbül élő embernek hazája vizsgálásához mi közi legyen? Szép, ragyogó hivatalokat viselni szokott, pompás rangú, tündöklő tudományú, nagy hazafiakra tartozik-e termékeny térségnek tanult művelése. Egy olyan holteleven magánosságra vetett, örökkévaló hallgatásba foj-

tott és számkivetésnek közepette¹ fenekre szállott siralmas halandó, mint kigyelmed, választhat magának oly tárgyat, melynek körülnézésére szeme nincs, sem elméje, hogy erejével annak erősségeit megtudhassa és rejtekkamaráiba világító fáklyákat vihessen bé? Helyesen?

De tudod-é, rokonom, hogy minden ember azzal a nyelvvel beszél, melyet a természet szájába tett. Ne szóljak véle ezen okbul, hogy szava gyenge? Azt a hangot adja, amit adhat, de magát némaság alá nem zárhatja. Bocsásd meg hát gyengeségemet a magadéért és engedd meg beszédemet hazádhoz való buzgóságomért.

Kik, mik voltak eleink? Honnan, micsoda vérből jövök? Mily törvényeknek védelme alatt élek szabadságban, bátorságban és csendességben? Hadd láthassam halálom előtt egy kevéssel, hogy világi életemre boldogsága miből és honnan származik? Vannak-é az országnak törvényttestén sebek, vagy minden tagjában, résziben ép és egészséges? Látod, ennek vagyok én is egy szikra része és íze. Ha benne fájdalom van, reám is bizo-

¹ Jegyzés: Minden néven nevezhető okos emberi társalkodástul megfosztatva semmiféle halandókkal nem levelezve, senkit nem látogatva, senkitül nem látogatgatva lakozik az író egy pusztaiban, aholott könyveivel, gondolataival és a néma természettel tölti idejét: élvén azért csak, hogy még meg nem halhatott. Magán szánakozva, a világon nevetve számlálja napjait.

nyosan kiterjed, úgy mint szerencséje és egészsége is. Hadd el! Ússzunk e tengerben... bukdoosunk. Húzz ki te, ha fuldoklom benne: mulass vélem, ha színén játszodhatom.

A törvény vagy igazság két ugyanazon értelmet jelentő, egymástul megkülönböztetett hangú szavak. Az igazság természet: a természet és annak emberi származásában felfedezett józan okossága pedig legelső törvény e világon. Itt kezdjük hát el.

Tanálsz-e e földön igazságot? Tanálsz. Már most az írásban leled, nézed, olvasod, úgy-e? Mikor kezdetett az élő emberi természet és az írás módja? Előbb csak lenni kellett az embernek, hogy azután, élvén, írni tanulhasson. Mi volt hát a világnak törvénykönyve, mikor íráshoz fogott, hogy abból minden nemzetség a maga állapotjához, erkölcséhez és lakóhelyéhez alkalmaztatott társaságbéli igazságait kiírhasse? A természet... De, hogy esik hát, hogy ugyanazon természetből e földnek számtalan nemzetségei mind egymással ellenkező, különb-különbféle igazságot és törvényes szokásokat húznak ki, melyeket a természet által oktattatván, idő-rül-időre változtatnak, össze meg vissza forgatnak. Hogy lehessen itt az igazságnak lakása és esmérési? Hol van állandó megmaradása? Mirül esmérhessem meg? Valamennyi ország, nemzet, annyi az ellenkező törvény és szokás? A természet egy és igazsága is? Hogy ellenkezhetik annyi ezerféle tekintet-

ben magával? Mi legyen néki törvénye és állandó közönséges igazsága az országlásnak dolgában? Kínában nem úgy szól, mint Raguzában? Konstantinápolyban sem úgy uralkodik, mint Párizsban? Mi hát a természet törvénye különösen és mi az embereké? Fellelj, olvasó! Mély már itt a víz, látod! Nem lábolhatom... Elmenek sétálni és gondolatot gyűteni. Itt hagylak — — vesződj te magaddal.

II. SZAKASZ.

A természet, mint állandó és közönséges igazságának örökös, változhatatlan kútfeje.

A természetnek változhatatlan törvénye testednek ösztönei által származik vérednek folyásában, szívednek dobogásában, mindenemű érzékenységednek és testi szükségednek közepette. Valami életednek fenntartására tartozik, mind természet; ugyanazért semmiféle élő testből ki nem töröltethetik, míg azt benne a halál el nem oltja. Ne távozz el magadtul. Valamikor az igazságnak keresésére elindulsz, mindannyiszor csak szívedet tapaszd és a józan okosságot nyomozzad. Mi hát az igazságod? Hogy békeességben, bátorságban, nyugodalomban lehess, hogy vagytonodat, kedvedet az erőszak kezedből ki ne ragadhassa. Életednek ezen kívánságát a ter-

mészet szüli, azért is benned haláloedig változhatatlanul megmarad örökre.

Ezen életem fenntartásából származott és haláloedig ahhoz ragadt kívánság kényszeríti a józan okosságot, hogy szükséges állapotjára tartozó eszközeit állassa sorjára. Minden emberben természet magát fenntartani. Következik, hogy ami ennek kell, amannak is. Ez venné, amaz nem engedi. Itt az erőszak és veszély. É szerint a természet, mely reád nézve igazság, szomszédodra nézve igazságtalansággá változik; mely dolog, ha üzöd, bár természetednek törvényéből származzon is: magad ellen általa kit-kit az erőszaktételre felszabadítasz. Micsoda? — mondod magadban: a természetnek tehát nincs esze, sem igazsága? Odébb mégy. Gondolkodol. Úgy kellene, ezt tanáloed fel magadban, hogy testedben, keresetedben senki se bántana. Igen! De ha te mást bántasz, mindnyájan bántanak téged is.

Ekkor ebben okoskodik, hogy ha bánthatnál-é úgy másokat, mely szerint sérelmeket néked vissza ne adhatnák? Üzöd-füzöd eszedet... Nem lehet... alkudni kell. Munkába vétetik a józan okosság és az emberi bölcsesség a testi természetnek setétségéből kezdi hajnalának feljött sugárait a vak ösztönöknek országa felett kiterjeszteni. Meglátod szomszédodat... Szólítod... magadhoz hívod. Mid van néked? — kérded tőle. Ez az, felel. Nekem is. Nosza, ne bánts hát engem, szomszéd,

és azt, ami az enyim. Igenis! — felel, ha te sem engem és az enyimeket. Nem.

Ekkor áll fel e világon az *alkú*. Ez, tudod, kötés. A szabad kötés, szabad akarat, mely akarat mindenkor a benned élő természeté magáé. Hogy akarod? Így! Hát te? Én is. Jegyezzük fel, hogy el ne felejtjük és egymás iránt fenn-tartsuk, mondják továbbá magok közt, mert látjuk, hogy a békesség és kölcsönsegedelem nélkül a nagy természet bennünket fenn nem tarthat. Ehol az írott törvény, mely egyenesen az embernek életébül ered.

Már a nagy természetnek ellene állhatatlan és minden nép, nemzetségnél gyakorlásban lévő törvénye ez, hogy magának kiki jót kívánjon és szerezzon, azzal szabadon és bátorságban élhessen. Ez az a kívánság, mely Hektorban, Sámsonban, Szent Péterben, Pálban, Lázárban, Jób pátriárkában stb. nem hibázott. Ez hát a természetnek közönségesen világra kiterjedett változhatatlan törvénye, igazsága. Ez a kútfő. Egyenes folyásban fakad ki belőle a törvény, mely az ő első törvényének következése. Nem a nagy természet igazságában tanálatnak tehát az ellenkezések, hanem az emberi értelemnek véghetetlen okaiban és az embernek külön-különféle állapotjában. Itt jönnek már az igazságtalanságok, bolondságok és emberek közt, emberektől való megkülönböztetések egymásután, magokon ögyelegve.

Első törvény tehát a természet érzékenysége és önnön javának kívánása, mely változhatat-

lan mindenütt. Második törvény az alkú, vagy kötés, mely józan okosság által teszi az embereket olyan állapotba egymásra való nézve, mely szerint életét s élelmét köztök kiki fenntarthassa. A fundamentomot úgy vedd, mint a földet és az abbul termett törvényeket mint a magas élőfát, melynek ágai magokat számtalan kiterjedésben mutatják. Ezek a szokásbéli törvényeknek különbségei. Minden nemzet különböző szomszédjátul valamiben, noha közakarátja mindenkinek ez, hogy hazájának előmenetelire szolgáljon. Miért kellessen hát ugyanazon egy célt annyi egymástul különböző és egymásnak ellenébe tétetett utakon bujdosni és tévelyegni? Mi szül eltévedést?

Égtáj.

Úgy hiszik, hogy a levegő, egek, föld, víz és azoknak tápláló termékek és gyümölcsök embert, barmot különb-különbféle erkölcsre, termetre, formára módolnak el. Nézzed a nemzeteket itt Európában; mindenikben tanálsz oly természeti tulajdonságot, mely azt a többi-től megkülönbözteti. Legyen! De mégse hiszem, hogy e föld nemzetségeit egymástul csupán lakhelyek, egeik, és vizeik különböztették volna meg. Mert ezen ok szerint ugyanazon egek alatt, ugyanazon természetű, termetű és erkölcsi tehetségű embereknek kellene lenni; de nem úgy van, látod!

Az égtájnak egyenlő kiterjedése alatt sok egymástul megkülönböztetett embereket tanálunk. Lehetetlen nem látni, hogy a nemzetségek természetekben is ne legyenek egymástul megkülönböztetve. Hiába viszed a szerecsent Cirenes városából Pétersburgba, mert ha fajtát nem kevered, tőle ott is fekete ember származik. Ezt kellene már tudni, hogy Nóénak vérében e különbségek micsoda időben, micsoda módok és eszközök által készültek meg; de ezeknek kitanulására Európának tudománya örökre elégtelen. Mikor ülték meg Tarudánt a bérébere nemzetek a nagy Atlasz-hegység tövében? Mikor kezdettek Silinek lakossi a Kurakászok alatt szolgálni és az eseteknek örök emlékezetit Zuiposz nevű csimbókokba tenni? A pampások, patagonok mely időtájban kezdették különös nyelveket beszélni? Ha tanálkozna ember olyan, ki a teremtésnek kezdetitől fogva még mindig élne, szerteséjjel lakván és utazván e világnak minden résziben, a' mondhatná meg, hogy az emberi nemzet széjjeloszlott nemzetségei által hogy és mikor különböztette meg magát magátul. Valamely tudós a nemzeteknek eredetirül beszél, semmit se mond soha, ha haláláig papol is.

Nem igaz, mondom, hogy a nemzeteket csak egei különböztetnék. Nézd! A zsidó e világnak csaknem minden égtája alatt és nemzete közt jön-megyén, van és lakik, de azért tűz, víz, nap, hold, csillagzat, föld soha természetiben, sem hitiben a Mózes idejétől fogva mindekkor

ráig egész változásra nem hozhatja. Nincs nemzet e világon, mely a zsidót a maga vérébe beolthassa. E dologra az örökkévaló időtartás sem látszik elegendő várakozásul lenni.

Azonban a nagy természet a maga törvényével minden nemzetben ugyanaz és mindenütt változhatatlan.

Ezen okokat fundamentomnak tettem előre. Ezután a nagy természet örökre állandó igazságainak második ágazatjárul, azaz következeiseirül, módjárul, kiszolgáltatásárul és formaruhájárul fogunk beszélni, hol véghetetlen ellenkezések és homlokba való összecsapások fognak találtatni. Mitől minden mentségen kívül lévő eszetlenségekre is tanálsz, melyekben az emberek sokszor a magok nyilvánvaló kárát vették törvénybe. De mindezek mellett is a magok javára való vágyódás és igyekezet náluk sohasem hibázott, hanem idő alkalmatosság szerint tudatlanságbul, tapasztalatlanságbul esett, hol mind a természet, mind a nemzet szándéka igaz és ártatlan.

III. SZAKASZ.

A vármegyérül.

Tanácsházat, ítélőszéket, rangra, hivatalra való választást, törvényt, szabadságot indulok el vizsgálni. Egy kis ország, republica áll előttem, körültem, mely egy várnak megyéje.

Itt az erkölcsnek erejét, gyengeségét, mérgét, szelídségét, örömét, keservét, engedelmet, bosszúállását, felemelkedését, hasraesését ösztöneivel, küszködéseivel egyetemben szemlélem. Hol az emberek fővel-lábbal forogván egymáson félelem, reménység közt hanyattatnak: sírnak, nevetnek, küszködnek, hevernek, áldanak, átkoznak úgy, amint világi sorsok viszontagságaiknak fergetegét vagy szerencséjét szemek közé szórja. Nem látom Karthágónak, Rómának, Athenásnak és Spártának tanácsát! Nincs oly nagyság, sokaság, de látom az emberi természetet. Nincs Hannó, Annibál, Alcibiades, Aristides, sem Sokrates. Nem tanáлом Likurgust. Nincs előttem szék építéskor a Grakkusoknak kiáltással és vokssal való választása. Ezekben az emberi társaság a maga képét egész állásában rajzolja; én pedig itt formáját gyűrű fokára festve szemlélem, mely éppen azt mutatja kicsinyben, amit amott látunk nagyban.

Minden vármegye oly különös tartomány, mely dolgainak folytatásában csak az ország törvényétől függ. Királyi parancsolatok által igazgattatik némely tekintetben, de ezek olyanok, melyek törvények által vannak határok közé véve.

Ha a felső rendelések a hazának törvényes állásával nem egyeznek, a vármegye tanácsa, melyet csak a nemesi kar formál, a szokásba vett módjátul eltért országgló hatalmat útjára vezet, arra emlékeztetvén, hogy rendelése még

rögzött állapotjában élő törvényeivel ellenkezik. Ennélfogva a királlyal szemtűl szembe levez, mely szerint minden vármegye egész országot mutat magában. Gyűlései egyenesen törvényes szabadságára mutatnak, hol a felsőbb rendelkezéseket hirdetik ki, hogy azoknak megtehetősegekre nézve értelmét úgy-é vagy nem, kiki fedezze fel. Soha törvényes szabadság gyűlések nélkül sehol e világon magát fenn nem tarthatja. Ha gyűlés nincs, a hazafiak értelmeket egymással nem közölhetik. Az országló hatalomnak nem felelhetnek, kérdést előtte nem tehetnek: hozzá közönségesen nem folyamodhatnak, mely szerint megnémul és magából kivetkeztetik.

A királyi erő, hatalom, ígéret és fenyegetés, mikor így szól: *Gondolj kegyelmemre és fontoljad hatalmam*, egy polgárembernek vérében nagy felzavarodást csinál, ki az uralkodó hatalomnak búsult egeit feje felett dörgések közt nézni nem szereti, ellenben világi szerencsájének mosolygó napjára lélekszakadva esdeklik.² De egy tartománynak lakosaibul öszszegyűlt csoportja felett a büntető menny-

² Jegyzés: A törvényes társaságnak vagy e világnak kezdetitül fogva szüntelen vetélkednek ezen az országok és királyok, hogy melyik szerencsésebb és boldogabb uralkodás-módja az emberi nemzetre nézve, az-é, ha az országló tetszésével minden nemzeti törvénynek felette van, vagy úgy, ha attul némely tekintetben néki függeni kell. Ez a vetélkedés úgy látszik, világ végéig fog tartani a nemzetek és uralkodók elméjében. Intézd el magadban, amerre néked tetszik. Én csak vizsgálom.

kövek gyakran eltévednek, nem üthetvén annyi felé, hol az adomány is helyét nem leli. Amely nemzetnek törvénye megengedi, hogy a nép időrül-időre egybegyűlhessen és az országgló értelemmel sorsárul gondoskodhasson, annak törvényes szabadsága még mindég lábbon áll, legyen több vagy kevesebb. Mihent vármegyegyűlése nincs, többé akaratodtul is voksát hazádnak állapotjára nézve nem kérdik.

A törvényes szabadságnak fenntartásában nincs erősebb voks, mint a középrendű és szegény nemességnek sokaságában tanáltatik: vagy fejedelmi emberek, vagy szegények szolgálhatnak óltalomul. Az első azért, hogy amije van, annál többet nem kaphatván, fényes nevezetért, ajándékért temérdek jövedelmét és fejedelmi képit felcserélni kábaságnak veszi; a másik azért, mert az uralkodó hatalommal sokaságát főről-főre jutalmazni tehetsége soha sincs. Észerint csak szóra, beszédre szorul az uralkodás, hogy őket önnön tetszésére hajtsa; de ez igen nehéz szerencsájú munka, amiatt, hogy milliom szegény ember közt sem talál-tatik egy olyan lakos, ki törvényes szabadságát szóért valakinek elajándékozza.

A hivatalokban és annálfogva méltóságos karba helyezettett urak, mértékletes tehetségű mágnások, csak súgva beszélnek a maga idejében azt, amit a községtül kívánnak, hogy tele torokkal kiáltsa. Ezek közt lappang az az úrcsoport, mely mindég setéten halász és mind a két fél közt nyerekedik. De valamennyiszer

a dolog törésre jön, mindannyiszor megnémul. A megnyert szerencsének féltése és a várandónak reménysége, egyik mint másik, az emberek száját bétapasztja. Mindég házadnak szerencséje és nevednek méltósága mennek elől szívedben, mikor szájjal az ország dolgáruul beszélsz; osztán jöjjön a közjó, nem bánod, vagy düljön sorsa akármerre, csak hogy onnan különös nyereségedet, már az ország bóldogságáruul tett papolásodnak színe alatt elemelhetted. Sok királyi tanácsos játszotta és mutatta személyét már így e világban. Ilyen eset, nézd körül, a vármegyének sokasága közt, szegénysorsúaknál nem tanáltatik.

Talán a vármegyék és azoknak szabad gyűléseik okozták eszerint, hogy a magyar nemzet törvényes szabadságát és királyát a véres fergetegeknek legmérgesebb viszontagsági ellen is, mindezideig megtartotta.

De mégis a nemzet elméjének, erkölcsi tulajdonságának, vérének, szokásának sat. lehet e tekintetben legtöbbet tulajdonítani. Soha nemzet e világon a határ nélkül uralkodó hatalomtul nálánál jobban nem irtózott. Soha alatta folytában nem is élt. Megegett, hogy egyszer-másszor lehellete elfogyatkozott, de egynehány sóhajtásra erőltetvén magát, köhögéseit tüdejébül kifújta és ismét egészségére tért vissza. Tiuttzára mondom Európában a legtanultabb embernek is, ha megnevezi nékem az időt, melyben a magyar nemzet rabi szolgálatot viselt. Talán az ázsiai nagy Tatar-

országban, ahonnan szakadt? Jövő-menő, sátorban lakó, hadakozó nemzet rabsorsú jobbágy sohase vólt sehol e világban. Törvénye minden vad és tudatlan népnek ebbül áll, hogy ha vezére rajta erőszakoskodik, véle nyereségét nem osztja, megöljék s helyébe mást tegyenek, kivel a törvényes kötés és országgyűlése ebbül áll, hogy előtte annak hideg teteire és vérébe fagyott testére mutatnak, kinek őtet helyére állatták. Nincs esküvés, törvény, sem kötés nálánál erősebb e világon.

Azonban soha nemzet e földön nem ismertetett oly, mely vezérjéhez, koronájához, királyához forróbb és állandóbb hívséggel, szolgálattal viseltetett vólna, mint mi és atyáink. Miért vólt hát régen annyi zendülés hazátokban? — kérded tőlem. Azért, rokon, hogy a magyar király nélkül soha élni sem kívánván, sem tudván, amellet törvényes szabadsága nélkül sem akart lenni. Törvényét, királyát egyforma buzgósággal szerette. Azonban a főemberek, nemesek magokat az alközségtül, parasztságtul csak a király által különböztethették meg. Nemességedre, rangodra, örökségedre, szabadságodra, méltóságodra ha tekintesz, te főember, mindenütt *Nos*-t olvasol és királyt láatsz benne. Jó éjtszakát nagyságtoknak, kegyelmeteknek tekintetes bizodalmas, méltóságos, kegyelmes uraim Magyarországon, mihent királyt nem látnának. Már pedig az emberi kevélységnek, amidőn vagyonos és gazdag, semmi soha fojtogatóbb keservére nem

szolgál, mintha cifra ruhájába göngyölgetett magát csak úgy nézik s szólítják, mint a falusi tanácsnak tagját.

A zendülések, melyeket ellenvetettél, onnan származtak, ha az uralkodás a törvénnyel nem egyezett és azt szorongatta. De valamikor véle bánni tudott, soha zenebona nem vólt. Amellett, bármely viszontagságok közt hányattatott is a nemzet, az ugyan elméjében soha meg nem fordult, hogy király nélkül legyen, hanem csak ez, hogy mást tegyen. De melyik nemzetnek nem volt a világon ilyen esete és körülállása, mikor a világnak reárohant szélvészai háborúba hozták? A nemzet vitézi indulattal bírt és ha bántatott a maga örökös igazságaiban, indulatra fakadt ki.

A Jeruzsálemes András³ megengedte, s törvénybe vette, hogy ha az országnak rendelkezéseit különös királyi tetszéséből rontaná, a nemzet magát pártütésnek vétke nélkül ellenszegzhesse. Szükségtelen rendelkezés volt és veszedelmes is. Valamely király ily törvényt szabhat, az ellene támadt zenebonátul sem félhet; tehát reá nézve szükségtelen. Maradékiban veszedelmes, mert némely mordkedvű nagyemberek kis eseteket is magyarázhatnak ország ellen való királyi akaratra, mely oknak színe alatt más titkos vágyódás, irigység, akár bosszúállás által az ország vérbe keveredhetne.

³ Jeruzsálemes, mert ha magyarban Jeruzsáleminek mondjuk, azt teszi, hogy onnan való, ott született.

De nem bocsátkozom e dolognak mélyére. Más alkalmatosságra tartozik a király és nemzet közt fekvő határokat vizsgálni. A magyarok erkölce is viselt dolgainak régi esetei közül fedeztethetik fel egyedül, hogy onnan láthassa meg magát, most hol áll, s miben van. Aki históriáját írná a magyar királyok alatt, annak lenne legnagyobb módja, hogy a nemzetet időrül-időre, esetrül-esetre rajzolja. Itt is, ahol alkalmatosságom lesz reá, teszek róla említést futtában.

A vármegyének törvényes szabadságában áll még mindekkoráig, hogy a maga tisztviselő fiait hivatalokra szabad vokssal válassza. Alapodjunk meg egy kevésbé e dolog felett, mert sok kérdés fordul elő iránta.

A közönséges voksnak választása, némelyek azt tartják, hogy rút, rendetlen, káros; emellett sokszor nevetséges és a legigazságtalanabb is. Atyafiság, irigység, bosszúállás, szerelem, barátság sat. eszetlent, erkölestelent hivatalba tesznek. Akik voksolnak, nem ismervén nagyrészen azokat, akiket választanak, egy-két úriembernek tanácsára támaszkodnak: osztán kit-kit ezek tesznek. Rút azért is, mert a becsületes karban lévő főembereknek annyi sokaság előtt kiáltozzák szemekbe, hogy nem alkalmatosak.

Nécsak, mond ökigyelme, a sunda még rávagy. Nem kell nékünk a kegyelmed nem arra valósa. Másra kiáltanak, de az ellen ismét

más, ellenkező csoport teszen ócsárlást, honnan a' lesz, hogy kölcsönben a vármegye népe annak hivatalaira alkalmatlannak lenni mondatik. Egy rész ezt emeli, kiáltván, hogy éljen, a más fél leüti onnan, mondván, hogy ne éljen, halljon meg (mert az eset mindezeket teszi). Csaknem verekedésre kél a dolog a sok egyéb mindenféle manértalanságnak közepette. Azonban ezt látod osztán, hogy okos, oktalan, igaz, igazságtalan, tudós, tudatlan, jólelkű, lelketlen egyre-másra választatnak el a hivatalokra, mely eseten a választó felek nevetésre, hol bosszúságra fakadnak ki magok is.

Továbbá hozzájárul mindezekhez, hogy a vallásbéli szokás háromféle kereszténységre oszolván el közöttünk, mindeniket sorjára kell venni. Most reformátust, lutheránust tettünk, már tehát, mond, katholikuson a sor. Vallásod helyheztet hivatalba: így tesznek osztán ezen a világon esküdtekét a másvilágbul. Azt vesszük fel, hogy micsoda szokásai vannak a templomába, nem ezt, hogy a közigazságnak fenntartására nézve tulajdonságai minéműek; mintha az országglás módja minden ágazatjában dogmából és templomi szokásbul állana, sehogyse maradhatván meg magában más eszközök által.

Már ha a közjónak igazgatásában dogmára kell nézni, ezen tekintetet ne vegyük hát csak félbe és diribbe-darabba, hanem egész természetiben állassuk a maga sorjára. Nekifeküsznek, hogy a hivatalok egyenlő számú vallás-

sal legyenek.⁴ De ezt azon túl minden ember rémítő bolondságnak tanálja, hogy a protestáns szolgabíró a katolikus helységnek ügyébe-bajába belébocsátkozni ne merészeljen, sem a katolikus a reformátusokéba. Pedig ha már ebben így mennek, következés szerint ez is kellene, mivel még többet üt, mint amaz. De e' nem baj, látod! Csak azt szabad vallásbéli üldözésnek venni, ha egyikből több hivatal tetetik, mint a másikkul. A szokás uralkodik, a közjó hátul marad, nyög és hallgat. Az emberek eszerint, mint látod, a pozitív felvetést és gátcsinálást is idvesség dőltségévé tették, melyhez képest a másvilágba kell előbb néznünk, hogy osztán ezen a világon jó gátakon járassunk. Az ország terhének viselésére derék emberek kellene, nem vallásbéli szokások. Ez világi dolog és azt kell reá fordítani, aki véle bánni tud. Nem csináltak viceispány-válást, sem szolgabíró-, nótárius-, fiskus-hitet, hogy kit-kit a magáéból válasszanak hivatalára. Ez nem idvesség, hanem világi derékség, érdem, tudomány és majdnem mesterség. Hogyhát idvességnél fogva vegyük őket? Nem lehetne oda is kiterjeszkedni, hogy a katolikus úriember kálvinista szabóval magának

⁴ Jegyzés: Az ország hivatalait kenyérnek, szerencsének, tisztességnek, örökségnek veszik. Azért nem kíván egyik fél is belőle kimaradni, mint örökségéből, ha nyomorék és kába volna is, mint az osztályos testvérek közt lenni szokott. De a hivatal csakugyan nem olyan örökség, mint az uradatydé, melyet csak születésseddel érdemlesz.

ruhát ne varrasson, ha a legfejedelmibb mesterember is, mert eretneknadrágot fog viselni; mely dolog a katolikus módon való örök megbódogulásra nem előmeneteles, következik, hogy evangyelikus, katolikus, református vallásodbéli mesteremberrel csináltasd nadrágodat, ha ületivel szabja is előre, mert ez tenéked bóldogságos állapotod. Megbocsáss olvasó! De lehetetlen a világi bölcseségnek ezeket szónélkül elnézni és a józan okosságnak a rajtunk való szánakozástul magát megmenteni. Meglehet, hogy még most, egy is, más is, ezen okoskodásomat haszontalannak tanálja. De helyesnek tanálják majd a maradékok, ötven esztendő mulva. Talán meg akarod az időnek futását és az emberi értelemnek változását állítani, hogy örökre abban maradjanak, ahol most vannak, vagy visszaforduljanak? Az ilyen írók változtatják, átkozott, mint te, — feleled. Hát osztán? Mi károd van benne, ha változik? Megromlott az emberi nemzet, hogy értelmében változott és gondolatért egymást többé nem sütögeti? Szeretnél visszamenni a régi okos, buzgó, kegyeséletű és igazán hívő időkre, mikor Európa ezen a világon a maga vérében ragadozott azért, hogy hol legyen helye a másvilágon? Végbevihetnéd ezt, hogy a most élő emberek soha meg ne haljanak, hogy mások ne szülessenek? Hát ezt elkövetheted, hogy értelem, tudomány, szokás sat. az élők közt soha változásba ne jöjjenek? Letartod az időt? Le, úgy-é, oly

formában, mint az, ki az éjjelt a fához kötötte, hogy meg ne virradjon, míg a szeretőjével messze nem szökik, amint a mesében vagy mondva. Tudod-é, rokon, hogy a világi dolgoknak újulását és változását halandó társaid közt emberi nemzetednek újra meg újra lett származása cselekszi? Minden százban eltöröltetik az élő világ és új emberi nemzet származik. E teszi a változást. Zárd bé az asszonyok méhét? Beszélhetsz te a magad világából, míg élsz, de mások is beszélnek a magokébul, mikor ők vannak és te nem vagy. Így fohászodol osztán: Felfordult a világ! Fel te magad, vénségedben, ki idődnék elmúlása által világi gyönyörűségeidről megfosztattál, melynélfogva visszafordítanád az időt, hogy te is, mint régiség, véle menvén együtt, még újra megifiodhatnál, hadd enyésznének el előled e világnak hibái fiatal kedveidnek közepette. Gondolj a tizedik százra... Nézz széjjel most... Micsoda változás! Hát elmúlt a világ? Jobb volt akkor? Káros a változás? Most is csak úgy vagyunk, hogy maradékaink dolgainkon szánakozzanak vagy nevéssenek. Nézd, egy a keresztény vallás. Valaki hiszi vagy vallja, hogy Ádám ártatlanságban teremtett, elesett, a Krisztus Szűz Máriától született, megváltott, meghólt, feltámadott, hogy a halálból mi is feltámadunk, kik teljes Szentháromságot hiszünk, annak nevében keresztelkedünk, gonoszság által kárhozunk, jóságos cselekedeteknél fogva idvezülünk, mind ke-

resztény és egyforma vallásban él. De nem úgy van, feleled. Nagy itt a halálos kárhozát és idvesség alatt fekvő különbség, mert mi a piaristákhoz jártunk oskolába, ti pedig a debreceni professzorokhoz. Azok pedig mind tógások, palástosok, de a miéink kámzsások. Már pedig valakit gyermekkorában kámzsából nem tanítottak, nincs kereszténysége. Dehogy, felel a protestáns, kaputrokból és palást alól származik az igaz dogma, Németországon, Bernában, Haidelbergában sat.

Mert minekutána a keresztény vallásnak fundamentoma szerint a Szentháromságnak titkát, az Isten testének a halandó szűztül lett születését, megfeszítettetését, hamvodnak sírod-ból való felkelését, lelkeddel leendő egyesülését sat., mint kereszténynek hinned kell, ugyan mit hihetsz többet, kérlek, magadon túl? Mire nem húnyhatja bé szemeit egyik fél a másiknak barátságáért, hogy testekben, lelkekben megnyuohassanak? Mégis, ha egyik keresztény másik keresztény vallásnak szokásaira megyen által, istenség- és igazságtagadónak vétetik a maga felekezetitül. Szentlélek ellen való véték! — kiáltja. Nem látja, hogy nem istenét és annak ismémentét változtatja, hanem csak neveléssel vett szokásait és tiszteletinek módját.

Megszűnhetetlen keservére szolgál az országnak ez a vallással való megoszlattatás. Amennyiféle a vallásbéli szokás ugyanazon Istennek nevében és ugyanazon egy nemzet-

nek hazafiúi vérében, majdnem annyi idegen hazát és nemzetet csinál. Katholikus, lutheránus, kálviniánus! Mintha mondanád: német, francia, anglus nemzetek, egymással idegenkedve. A jó Isten tudja csak, hogy a keresztény világ földi bódogságának e szüntelen vérző sebét a tudomány és bölcsesség mikor gyógyíthatják bé!

Mindég az idvesség számára kereskedünk egymáson és semmiképen meg nem láthatjuk, hogy tisztválasztáskor nem ez a kérdés, halála után ki merre megyen, hanem hogy ki legyen szolgabíró és viceispány. Mindenik vallás uralkodni kíván a másikon, de nem mindenkor annál fogva, hogy idvezítse, hanem hogy szolgájává tehesse és kenyerét elvegye. Szolgáljon, fizessen — mond — és ha osztán az én módom szerint idvezülni nem akar, ördög vigye őket. Így tettek anglusok, hollandusok a katolikusokkal és másutt a katolikusok az evangyelikusokkal. Ott katolikusok hirdetik, kérik, papolják a felebaráti és kifogás nélkül való keresztyéni szeretetet, türelmet, egyenlőséget: amazok ez uralkodást kiáltják, mert ők vannak felül, itt a protestánsok kívánnak az angliai katolikusok igazságával élni, mert ők vannak alól. Némely országokban a protestánsoknak kell hason mászni, másutt a katolikusok reménykednek s kucorognak. Így osztják egymásnak vissza kölcsönökét felebarátszerető, alázatos és békességes, tűrő kereszténységeknek szelédségébül. Mit vétett hát

Róma is, mikor Pált üldözte, nem szállván alá tűz a mennybül, mely tanácsát az igaz hitben megvilágosítsa?

Ezek a vallásbéli szokásokkal való széjjelszakadások a pölgári társaságnak közböldogságát és igazságát sokszor számkivetésbe küldötték, fenevadakká tévén egymás ellen azokat az embereket, kiket egymáshoz szelédíteni kívánt. Hogy szabaduljanak tőle az emberi értelem és igazság, mikor a vakság most is azon igyekezik, hogy tovább üthessék setéten és helyébül előre ne menjen. A tudatlan mindig úgy hadazott az okos ellen, ki oktalanságának kívánt eszet adni, hogy benne lelkét méltóságába hezheztetvén, a ganéjtul, melyben túrt, kimoshassa és fejét az egek felé felemelhesse. A tudatlan elébb tanítóját főbe ütötte és jótéteményét azután köszönte.

Csak a vallásnak láttatik majdnem minde-
 nik fél az emberi jóerkölcsöt és érdemet tulajdonítani. Mégsem látják sokan a mindennappali tapasztalás ellen, hogy az erkölcs fajzásbul, fogantatásbul jön, hogy az embert nem vallás, hanem természet szüli, hogy minden vallásban a legfenébb bestiák a legérdemesebb emberek vóltak, vannak és lesznek a világon. Aristides, Titus katolikus, lutheránus, sem reformátusok nem vóltak, mégis hol tanálsz náloknál jobb embereket idvességüktül kiválva, amire reád nem tartozik, magad sem tudván minden bizonnyal, hóltođ után, hová mégy.

IV. SZAKASZ.

Hatalommal való választás a tisztségre.

Az előbbi szakaszban összeszedett okok a közönséges választásnak hibáira és rész szerint, kiváltképen vallásra való nézve, az Európában élő emberi nemzetnek esetire tartoznak. Mi nem állunk okul abban, hogy az Úrnak isméretiért egymásközt ellenkezésekre jöttünk. Az örök végezés és e világnak egymáson forgó viszontagságai vetették ezen esetet atyáinknak sorsokra, kiknek vérekbül nyomdokikba állottunk és tudományok a neveléssel lelkünkhez forrott. Mit tegyünk?

Vigasztalásunkra szolgál, hogy az országló értelem és hazánknak nagy emberei a vallásban való gyűlölséget, szorongatást, tudománytalansággal, emberséggel, bölcseséggel felülhaladták. Örökös háládatossággal kell venni a királynak emlékezetire, hogy a vallások közt minden országos hivatalt közrebocsátott. Méltán! Ha a hadiseregekben vallásának akadály nélkül az érdem vezérgenerálisságra is felmehet, miért nem consiliarusságra és szolgabíróságra? Mi legyen a koronának, országnak szentebb védelme, mint armadája? ⁵

⁵ Jegyzés: A magyarországi nagy házaknak, mágnásoknak és minden kavalléroknak nevelések a toleranciára nézve a hazának legnagyobb kincse. Európának tudománya, sokféle nyelve adja nekik nagy látásokat. Sok magyar nagyurat ismertem. De a kavallérok, a fanatikus urak közöttök egyenesen bolondsorra vetik. Nincs nagyobb nyomorúságok, mintha

Alljunk utunkba tehát végre és ezt lássuk, hogy a hatalom által való tisztességes, csendes választás micsoda tekintetbe vétessen a zenebonás és manéرتalan voksolások ellenében?

Egy, ezen dologban királya képét viselő kegyelmes úr és méltóság jelenik meg a sokaság felett. Ez már közakaratra, hogy ki mi legyen, nem bocsátja. Kimondja nevét, akit minek akar tenni, s tetszésének ellentállani nem lehet. Nincs zsinat, de közakarát sincs. A társaságbéli embernek igaz és nem háttára tapasztott szóbeli méltósága ebben van, ha törvényes állására nézve sorsa iránt szájában szó és akarat lehet. Nem az a kérdés, hogy lármas és embertelen-é a község választása, mert ez Rómában is zenebonával ment, melyet néha vérrel is festettek, hanem hogy úgy-é emberebb az ember, ha akarhat magának valamit, vagy úgy, ha száját bétapasztják, hogy ő semmit magának nem akarhatván, mindenkor másvalaki méltóztasson helyette, számára akarni, mely akaratot háládatossággal köteles elfogadni, ha különben pártütéssel nem kíván vádoltatni és úgy is büntettetni. Ha valakit házadhoz, udvarodba rendelnének oly móddal, hogy minden dolgod, eseted, kívánságod annak akaratjával legyenek, hogy néznéd magadat? Hadd tartassék az az okos a legjobb, legigazabb em-

---

kéntelenségül áhitatoskodni kell nekik. Láttam ezt Bécsben, mikor M. Terézia templomi buzgásokra hajtotta az úri seregeket.

bernek e világon, de te csak megaláztatásra jöttél sorsoddal; mely szerint ama másvalaki a te akarotodnak és tetszésednek elfoglalásával dufla emberré változván tégedet, mint bálványképet szobád szegületibe támasztott senki-sem-magaddal és akarattul üres vágyódásiddal.

Azonban, ha én magam ellen is, akaratomban néha tudatlanság vagy indulatbul hibázom, hát más akárki, ha ő is csak ember, nem hibázhatik? Már a magam, magam ellen megtett hibámat sokkal nyugodtabb elmével szenvedem, mivel emberi méltóságomra emlékeztem, hogy benne szabad akaratommal éltem, így, ha hibáztam is, ez fájdalمامat enyhíti. De valahányszor károd másvalakinek rajtad uralkodó akaratjából száll fejedre, mindannyiszor azt hiszed, hogy ha házi rendelésed kezedenél lett volna, ezen rövidséged rajtad meg nem esik vala.

Ha az embernek — amennyi van a világon — mind hibázni kell, csak helyesebb, nemesebb, emberségesebb és méltóságosabb dolog, hogy eseteim, kedvesek akár kedvetlenek, szabad akaratom által legyenek, mint azokat más tolja nyakamba. Siralmas azért is, hogyha állapotomat szerencsés lábon viszi, a boldogító tettek közül magamnak semmit sem, hanem mindent néki kell mély megaláztatással köszönnöm, ezáltal őtet érdemekkel teljesnek vallanom, nem maradván semmi részemül, amiben magamnak örömeire lehessek. Üres magaddal kell lenned foglalatosságaidnak közepette, melyeket más

igazgat; a tieidnek pedig csak annyiban mondatnak, amennyiben megaláztatásodra és gyalázatodra szolgálhatnak.

Mégis, ha valamely sorsomban és minden esetben csalhatatlan istenség, vagy mennyből alászállott angyal venné által magára dolgomat enyhíteni sorsomnak keservét, hogy ez sokkal felettem való bölcsesség, melynek magamot alája vetni emberi gyenge állapotomban nékem dicsőség. De mikor ember lévén csak ugyan ember által vesztik él emberiségedet, minden okaidat agyadra kifeszítve sem tanálhatsz benne annyi vigasztalást, ami megnyugtathasson.

Az igaz egyébiránt — és előtted szabadon megvallom —, hogy a vármegyének szabad voksa által is olyan választások esnek egy és más személyekben, melyen a vármegye népe maga is nevetve fakad, vagy bosszúsággal telik el. Sokat olyat tanál szerencséje, melytől maga is megijed. Ellenben sok derék ember (alig tudnád, miért) helyéből nem mozdulhat; mindég ugyanazon egy széken sütkölözvén napjai alatt, melyen életének elkezdete táján megüledett. De ez onnan van, hogy az emberi dolgokban, bármely módra vegyed, tökéletesség nem lehet. Hiába szabsz olyan rendet, melyet az emberi természet nem bír, mert vagy gyakorlásba nem veheted, vagy soha haszonvételére el nem juthatsz.

Következik már a nagyúr valaki és szabad hatalommal való választása... Ne menjünk e

dolognak szemeszöktébe, álljunk utána és jöbében-mentében, fordulásaiban, kitérésében nyomozzuk útján. Lássuk, kicsoda napfényen is, amidőn méltóságát pompájába felöltöztetve mutatja és menjünk utána sűrű, setét szövevényes ösvényei közé is lábujjhegyen, susogva és egymásra némán integetve, úgy mint a loposkodás ezt csinálni szokta.⁶

A világi hatalom, rang, méltóság senkit érzékenységből ki nem vetkeztet. A testnek szükségei, vágyódásai minden korban lévő életet haláláig késérnek. Innen van, hogy az emberi természeted a királyi széken csak az, ami az alatt. A hatalmas ember is, ki a többi felett szabad akarattal választ, érzékenysége szük-

⁶ Jegyzés: Ne gondold osztán, hogy a nagyurak ellen gyűlölségből, megvetésből írnék, mint az olyan szegény tudósok, kik amiatt zajognak ellenek, hogy miért nem urak ők is. Az uraság olyan testi hivalkodás e világban, melytől a szent atyák se idegenek. A szegény filozófusok a nagyurakat csak háborgatják, mintha azok okoznák, hogy nekik a világbul oly kicsiny jutott. Azonban ahol jó ebédre tanálnak, csak élnek véle ötudósságok is okoskodások közben. Más állapotú finfinista írók hízelkedtek a nagyoknak, hogy ennie adjanak. Nem kell kisebbíteni, sem hízelkedni. Órólok is úgy kell írni, mint halandókrul. Sok derék embert esmertem a nagyurak közt. Minden országban ők ülnek az uralkodó és országgló hatalomnak elosztott kormányain. Fejedelmek, jóltévők. Hiába állatod az országbírája és personalis sat. helyére a boglyosfejű, kék köpenyeges, patkós csizmás, vasas kardos szegény nemesembert, mert semmivé lesz ott. Obennek is lehet az emberi erőtelenséget vizsgálni, nem bánják... jól tudják, hogy emberek. De ha te szegény sorsodban gúnyolod őket, vagyonik közül ki-nevetnek ők is. Azonban végre látod, hogy a világ nagyurak nélkül nem lehet.

sége közé lévén szorulva, vélek csak úgy küszködik és gyengélkedik, mint más. Hatalmát orcáján felemeli. Méltóságának magasságáru néz alá az előtte ögyelgő sokaságra. Vagy sokat beszél, vagy sokat hallgat, amint úri csendessége és dolgának hevessége magával hozza. Azonban, mivel a természete emberi, kedvét kell keresned, mert különben megüt. Egy szabadszájjal róla tett mondás, ha filébe viszik, amit a szerencsekeresők el nem mulatnak, remélt javadat földhöz üti. Félelemmel kell beszélned, arra figyelmeztvén, ki előtt mit szólasz. Ez nem rabság, mondd, csak emberség szerint való függés. Legyen! Nem betegség tehát, csak szüntelen való szunyogdorombolás ágyad felett és bolhacsípés takaród alatt... Elég morgásodra szolgál... tolvajt kiálthatsz fojtogatásod közt. Ne higgy a hatalommal bánó emberi természetnek. Elég, mikor olyan erőre mehet valakiben, hogyha hivalkodását hízelkedéssel nem táplálod, üzőbe ne vegyen érte, de hogy tekintetnek szavadban feltanált megsebesítetését elnézze, olyan mély filozófiát, akar kereszténységet, uralkodásban s hivatalban élő emberről fel ne tégy.

Már tehát valamely hibák a sokaságnak vok-sával esni szoktak, itt is ugyanazok esnek meg, ugyanazon okokbul. Bosszúállás, irígység, atyafiság, barátság, ajándék, tekintet stb. keverik, forgatják az eseteket. A nagyúr asszonyi gyönyörúségekre is kíván kiterjeszkedni, ha olyan az erkölce és sorsának fekvése. Kenye-

ret adhat és elpusztíthat, azaz ronthat, boldogíthat. Akinek int, az tetszésére hajolni szerencséjének veszi. Fut, szalad, repül a büntető és boldogító hatalom akarátjának teljesítésére. Sok ember apját, anyját, barátját elárulja, ha véle kedvet lelhet. Mert Szent Pálbul, akar Senecábul papolj, de az ember csak az, ami szerencséje és tekintete: azaz kenyere, pénze és híre, dicsősége. Nem tanálsz többé embert Európában, ki boldogságát, hírét, kenyerét keresvén üres hordóba bujjon. De ezt is hírért cselekedte a cinikus. Minden indulat, tekintet, félrehajtás, emberi gyengeség, adomány, utálat, harag, szeretet sat. helyeket találják hát a maga hatalmának egyetlenegy szájával választó úr testében is, csak úgy mint a sokaságban, sőt még jobban, ha erkölcsé nem valóságos nagyember. Hízelkedés, árulkodás, hazudás, csapzóság által kell némely nagy rangtul előmenetelt kapni, mely csekélységek az erkölcsöket pusztulásba hozzák és az embereket tökéletlenekké, alacsony tulajdonságúakká teszik. Ilyen állapotban jaj az emberséges és szemérmes embereknek, kiket a kotnyelesek a társaságbul kimarnak. Csak úgy van maradások és felemeltetések, ha önnagysága szívében, lelkében is nagyságos és felséges érdemű ember, mely szerencse, sok között egyben vagy másban nem lehetetlen eset.

Futnak, lótnak, pesletnek és a nagyurak mulatságai közé szövök-fonják szerencséjüket. A szeretőknek szeretőit... azoknak atyjokfiait...

inast, kulcsárt, komornyikot sat. hivatalal kell jutalmazni. Csak azt veszed észbe, hogy amely halandó ezelőtt két-három esztendővel bakosinas volt, most biráddá változván felfújt ostobasága előtt tisztelettel kell meghajolnod, mely siralmas kötelességet fogadat csikorgatva kénytelen megtenni, hogy el ne vádoljon és szerencsédet agyon ne üsse.

A vármegye választásában minden ember fel-emelt fővel szól, kiált törvényes szabadságának méltóságából, tudván azt, hogy ha választását hibázza is valamely arra érdemetlen emberben, azt idővel onnan kiteheti. De mikor a haszon-talan férfi hatalom által tétetik hivatalba, kegyetlenségének s eszetlenségének terhe haláláig tartóvá lesz a közjónak nyakán. Csak akkor teszik félre, mikor már bűnei azoknak is tűrhetetlenek, kiket hazugságával, ajándékával hízlalt, hogy kedveket keresvén aprólékkal, maga azoknak oltalmok alatt titkon csipkedve, félresugdosva, ígérve, rettentve elrablott sok mindenét halomba hordhassa. Sokáig kell a hivatalnak vétkezni, míg reá ún az, kit prédájából részeltet.

A nép választ olyat is mások után, kit nem esmer... A nagyúr is. De mégis a vármegye népének közönséges választása a királynak és közjónak sokkal jobb, mint az egyetlen ember tetszése által való tisztségtétel. Melyik nagyúr esmerhet minden embert egy vármegyének há-tárai között, eszében, erkölcsében? Tudod-é, mennyi mód, idő, alkalmatosság és különb-

különbféle eset kívántatik egy embernek megisméretire? Mind esmerjük egymást, mint embereket. De a különös tulajdonságok, elrejtett hamisságok, melyeket minden okos, gonosz szorgalmatosan fedez, nem tudathatnak. Ki esmérhet magában is erőt, gyengeséget addig, míg esete viszontagsága itt vagy ott, ebben abban próbára nem teszi ki? Hányszor mondd: magam se tudom, hogy csinálnám az olyan esetben.

A nagyúr választani való embereit sehogyszem esmervén, a kis uraktul kérdi, hogy ki rá érdemes? A kis urak tapasztalás nélkül valóságát tudósítással érlelik. Ilyeténképen hirdeti ki a szabad akarattal élő úr a kis uraknak választásokbul tett tiszteteknek neveket.

A király is, önnön isméretinél fogva, ha nem mondják, két-három embert alig választhat hivatalra.

Mi, közönséges emberek, szüntelen magunkkal társalkodván, vesződvén, egymást valójában mégis nehezen esmerhetjük: a király tanulhassa ki felettünk hivatalra való szolgálainak titkos tulajdonságaikat, melyeknek hibáit előtte (mikor ott valaha megjelenik) kiki nagy szorgalmatossággal fedezi. Az emberek nagyobb számmal erkölcsöknek méltóságából kivetkévén, húzássá, vonássá és nyerekedéssé változhat. Az igaz érdem eszerint füstöt vetett és helyére tettetés, erőltetés állott. Választottak, választanak most is az uralkodók híveiket, igazakat magoknak, de hányszor nem csalatkoz-

nak meg szabad tetszések által? Mennyi római császár öletett meg azon hívei által, kiket főkapitányságra emeltek. Az emberek tettetnek. Nincs szívének gondolatja egynek is homlokára írva. Hason csúsz, loposkodik, engedelmességet, hívséget, szelédséget mutat, hogy ezen felemelt tárgyaknak, mint terepély fának árnyékában loposkodhasson prédájához. Nehéz itt a választás, lehet reá hatalmod, de ez a hatalom, melynek munkája nyeresége mindenkor kockavetés és emiatt siralmas.

A vármegye képeinek szabad választása tehát mindezen okokra nézve a királynak hasznára szolgál. Hogy tehetne a maga esméretinél fogva szolgabírákat, esküdteket? Más is egy ember valaki, kinek hatalmát általadná evégre, inkább s jobban ismerhetné a vármegyének fiait, mint az a nép, mely közt születik, nevelkedik és lakik? Következik, hogy ha az ország nemessége vármegyéiben tisztjeit szabad voksával nem választhatná, csak polgári valóságának méltóságátul fosztatna meg, más tekintetben semmit sem nyervén.

Továbbá a király hatalmával való vármegyebeli választás és tiszttétele természet szerint kit-kit holtig tenne állandóvá hivatalában. A lenne, hogy a tisztek ebben bizakodva a főemberek, ott fekvő helységeknek, szegényeknek sorsát, ügyét lába alatt tapodná és gúnyolná. Az örökkévaló tisztek az ügyesbajos nemeseket és lakosokat sokszor az orrokba horgot akasztva vonszolnák magok után pórázon. Állítani, hogy

mindenik különb volna, mintsem ilyen ember-
telenségre vetemedjen, neveltség. Ki mondja,
hogy nem lennének emberségesek? De ellenben
ki bátorkodik állítani, hogy mind azok lenné-
nek? Most minden három esztendő rostába
hányja a hivatalviselőket, mégis mennyi a hiva-
taltbéli despota? Nem tulajdona az minden em-
bernek, hogy a jó léleknek, becsületnek, ember-
ségnek, akár jövődébéli szerencsésének jelen-
való nyereségét és ragadozását eliekbe tegye.
Különb-különbféle vágyódásai és ezek közt
valóságos szükségei körülötte, benne szüntelen
dolgoznak, szorongatnak. Naponként kell köl-
teni, tehát naponként kell nyerni. Nem bánja,
akármi legyen cselekedetinek következése, de
ő erőtlet, húz, von. Végre kevéssel nem eléged-
vén, sokat akart, sokat csalt, melynélfogva
mindenbül kivetik, semmivel maradt magának
hagyván nyakába siralmas sorsát. Az ostoba
nem néz előre, ha napról-napra harácsolhat és
ragadozhat, olyan értelemmel élvén, mint a
kártévő sertés, mely ha rést kap, akárhányszor
marattassák, oda bétörni mindaddig jár, míg
agyon nem verik. Mennyi embert látták, kik
ezen esetben ennél több okossággal nem élnek?

Végre az ország a vármegyék kerületiben fe-
küdvén, a tisztjeinek választására való törvé-
nyes szabadság is őreá tartozik, mely szerint
ez egész nemzeti szabadság és méltóság is, az-
zal egyetemben. Ország teszi, választja a vár-
megye tisztjeit: nem illeti meg? Kire tartozzon
hát inkább?

A viceispán vármegyéjében lakik. Menjen hozzá minden helység követje, hogy önálok nevezzen bírót, mert magok nem választanak. Megteheti? Mit feleljen? Kit tegyek? Ott se voltam soha, senkit sem esmerek köztetek, tegyetek ti, vagy mondjátok meg, ki legyen?

Egyesült, országos értelem.

Amennyi vármegyében fekszik a nemzet, annyi egymástul független tartomány és ítélőszéket formál, ez így, az úgy tehet gazdaságának folytatásában. De az országoló értelemre nézve mindnyájoknak egy akaraton kell lenni. Egy kihirdetett királyi rendelésről mehet tízféle felelet is. Ezen törvényes állása az országnak vármegyéire lett eloszlásában annyi sánctot hány a király útjába, hogyha országgyűlésével el nem kerüli, írásnál és a vármegyék külön-külön feleleteknél fogva az országoló hatalomnak tízrendbéli kérése közül is háromnégy ha mehetne teljesezésre. Az ország gyűlésére sok követ reménységgel megyen. Ezt szívébe zárja, ott viszi az instrukciót a kocsiládában. Már minden ember magát látván nagynak, elhiszi, hogy több társai közt ő kap felemeltetésre és nyereségre. Magát teszi ki tárgyul magának és az ország előle eltűnik. A vármegyének egybegyűlt sokasága ellenben törvényes szabadságán és annak szentségén túl semmit se látván, távol a királyi széktől, csak ősi jussaihoz ragaszkodik. Itt keresd a dolgoknak különbségét. A vármegyéknek állása te-

hát, azoknak törvényes állapotjokra nézve, jó. De az uralkodóknak *diéta* kell.

A dolgoknak során és rendes folyamatján úgy mutat, hogy minden kihirdetett, különös királyi akarat iránt a vármegyék értelmeket egymással közölni kötelesek legyenek, nehogy ugyanazon dologban tíz-húsz egymással ellenkező felelet menjen fel, mely eset az uralkodás módját mindannyi akadályba hozná. De hogy a vármegyék egymás értelmét magokkal közöljék, mégis már többízben az uralkodásnak nem tetszett. Már innen nézvéni ki, a vármegyék állása, függetlensége és külön-különféle szabad értelme egy oly rendbe vett zűrzavarnak láttatik lenni, mely hasznával az ország gyűlését egy s más tekintetben felülhaladja. Akár a legyen, hogy a vármegyék értelmeket a felső akaratra nézve egymással ne közölhessék, akár ez, hogy közöljék, ősi és törvényes szokásainknak hátramaradására sehogysé szolgál. Az itthon való nemességnek sokasága külön-külön gondolkozzon, akár csoportban, mindenhogy törvényeihez ragaszkodik.

Allapotja a pernek.

A perelkedésnek módja, formaruhája, hogy legyenek, mennyi költséggel és meddig folyjanak, filozófiai bölcseségre nem tartozik, mely mindezeket csekélységeknek nézi. Mihaszna kincs, erő, hatalom, törvény, vallás, uralkodás olyan e világon, mely a pénzt tekin-

tetet, adományt, atyafiságot, barátságot sat. a perek közül kizárhassa. Mennyország, sem pokol ebben meg se tetszenek. Minek okoskodik rajta, hogy a perlekedést ilyen-olyan módra, költségre, formára vegyék. Megakadályozhatod a gazdagot, mikor szegény perestársának igazságát akarja elnyomni, hogy bíráihoz aranyát, ezüstjét bé ne juttathassa? Melyik prókátor doboltatja ki, ha ezer forinttal megajándékozta? Mennyit küszködött ezzel az emberi nemzet időrül-időre széjel e világon csak azért, hogy igazítani kívánván céljátul mindég messzebb távozzon el. Úgy perelnek, ahogy fizetnek.

Maradjon a perlekedés módja úgy, ahogy van. Minek fognánk bírhatatlan dolgokba küszködéssel? Soha az igazság és mennybül alászállott bölcsesség nem szereznek e világon olyan törvényeket, melyeket az emberi ravaszság meg ne csaljon és időrül-időre, esetrülesetre vázzá ne tegyen. Csak oda tekintsünk, hogy a perek a vármegyében itt-ott micsoda helyen és móddal indulnak el.

A fő- és viceszolgabírák előtt az országnak törvényes állapotja szerint szabad a pernek elindulni. A per — hogy igazságát megítélhesék — olyan emberre tartozik, ki törvényt tudjon. Azonban olyan gyermeki ifjúságban élő tiszt előtt vétetik fel, ki tapasztalás, tudomány, gyakorlás, törvényismeret nélkül csak oskolájának leckéivel bír. Húzzák, vonják, siggatják, nyaggatják a pert, azaz a szegény

nemesek ügyét. Siralmas állapot, mikor az igazságnak ítélete ily csekély módok alá esik. Vagy csak kártyajátéknak, piketérozásnak vegyük hát a perlekedést? Az ilyen gyenge ítélőbírák előtt való perfolytatásnak megengedése az ország ügyének és a dolog méltóságának sérelmére szolgál. Ez így ítél, ugyanazon dologban az úgy, amaz amúgy, mind egymással ellenkezőképen, mely ítélettétel, amikor bírāja által kimondatik, mindannyi törvényes igazságnak tartatik. De valamely igazság maga ellen annyiféle próbát ad és megítéltetésében itt hamisság, ott igazság, kinézheted, hogy az nem Isten és természet igazsága, hanem csak emberi kezek által faragott bálványkép, mely olyan ítéletet teszen, melyet száján által kiabál ki belőle az, aki belébujt, hogy szavát oraculummá tegye, olyankép, mondom, melynek orrát egyik bíró szeme közül kiszakasztja és homlokára teszi, a másik onnan leveszi és filetövére helyezetteti, vagy végre helyére állatja.

Nem hogy a fontos pereknek megítélésére gyermekeket és még mindig szeretőjökkel, hajok nyírásával, kurta csizmaszárokkal, vastag nyakravalóikkal sat. vesződő szibáritákat, de megaggott törvénytudókat kell választani.

Hadd járjon, ha mondog, hogy az ország úgy rendelte. De az ország azt is rendelte, hogy *Lutheráni comburantur*. Helyesnek tanálnád Dániát, Svetziát népével, királyával együtt megégetni? A nemzetek szinte úgy ne-

vekednek értelmekben, mint az emberek. Amit együgyűségében, gyengeségében láburaállított, azt erejében, bölcsességében erőre hozza és jól teszi. Melyik nemzet nem volt soha eszetlen?

Azt se tudja a költekező szegény hazafi, hogy hány ember előtt vonszoltasson ügye, mely idő alatt pusztulásban, bódulásban él.

Mindezen okokra nézve, akárhogy vegyed, de a peres ügyeknek folyása és megítélése oly csekél módok között, bár legyen hajdani országon rendelés, de most csak szánakozásra méltó dolog egyfelől és más tekintetben nevetséges is. Minden peres ügy megérdemli, hogy a vármegye törvényszékin kezdődjön és folyjon. Mert még itt sem mindenkor elégséges az ítélettel, mely dolgot bizonyít azoknak megváltoztatása a királyi tábla által. Ezt ki mondhatom, mivel a megavult, már most hibás törvénynek felfedezése nem szentségtörés a király és ország ellen. Minden polgárnak szabad nemzete régi törvényeinek hibáit meg látni.

Jus gladium.

Hajdan oly becsjelek nem lévén a magyar királyi széknél, mint mostmár Európában minden uralkodóházaknál tanáltatnak, itt is kis, nagy Therezia és Szent István keresztjeivel a különös hívség, szolgálat nem különböztethetett. Más dolgokkal, szabadsággal, örökséggel ajándékozott meg a hívség és közönséges kötelességet felül haladó szolgálat. Jus

gladiumot adtak a familiáknak e célbul, mely-nélfogva otthon, házoknál bírói széket ülhet-tek, rabokat tarthattak, idő szerint való bün-tetésre, életre, halálra ítéelhettek. De ez is a régi időknek tévelygésére tartozik. Törvény és királyi uralkodás alá vett társaságba Péter-nek, Pálnak, mint a többihez hasonló pölgár-nak, oly méltósággal ítéeltel való törvényszé-ket engedni, mint amilyen az országnak van magának, kinézheted, hogy helytelenség.

A főember vármegyéjének táblájánál egy vokssal ül, mint más; otthon pedig annyi, mint a vármegye. Tömlöcöt, rabokat tart és öl, elevenít, szabad bíróságában a vármegyével vetélkedhetik, melynek tagja és amelynek másfelől alá van vettelve.

Mentül több egymás ellenébe tétetett, egyenlő hatalmú bírói széket állít fel a társa-ság magában, annál több akadályt és ellen-kezést szerez maga ellen a közigazságnak ki-szolgáltatásában. Minden vármegye határai közt ott van a népnek közönséges ítéelőszéke, hatalma, esze, embersége, méltósága, tudomá-nya és végre hazája közböldogságának szere-tete. Hogy legyen külön egy ember ennyi ma-gában? Vigyen a törvényszékire vármegye embereit, hogy ne maga ítéelje a bünöst halálra. Különös? A vármegye igazságát, eszét küld-jék hát az ő házához és nem az ítéelnivaló dol-got a vármegyéhez, hogy hadd járjon a jászol az ökör után, mint parasztosan mondani szok-ták. A nemes ember a jus gladiumával a vár-

megye törvényszékihez hasonló egyóldalrul, másfelől ügyében egy szolgabíró megítéli és vagyonát foglalni reá megyen. Nehéz megállanod, hogy a jus gladium méltóságos csekélységén nevetve ne fakadj.

Természete ellen van a társaság törvényes állásának, hogy ítélőszékbe ítélőszéket különös hatalommal tegyen azzal ellenkezőképpen. Ugyanazon helyen a vármegyében bíróra bírót, törvényszékre törvényszéket különös utakon tenni ellenkezik az országlásnak minden értelmével. Úgy áll a személyes jus gladium a nemzetnek törvényes testén, mintha könyöködbül nőne még ki egy kezéd. Kezet kézre, lábat lábra tetézni ijesztő csudája lenne az emberi természetnek.

Megfogatja a vármegye a gonosztevőt. Kérdezik. Péter, Pál bűnös társát megnevezi. Hol vannak? Ez itt az uraság tömlöcében, amaz amott, más jus gladius birtokosnál. Írnak... Kérik... Az uraság fiskusai felelnek... Megtartóztatják... Illetlenségekre vetemednek... A rab ott marad... Bűnének árát szabják... Megfizeti és elmegy. A bírói székek ura attul harminc, tíz, húsz mértföld messzeségre lakik, cselédjei élnek szabadságával helyette, esznek, isznak, és megesik, hogy néhol rovására a bűnnel is kereskednek, ő pedig maga csak akkor látja, micsoda hatalmas ítélőbíró, mikor költségeit a számadásba kiteszik, melyeket elvesztegettek azért az úri kevélységéért,

hogy mint a vármegyének, neki is tömlöce, akasztófája, hajdui legyenek. Azonban birtokának használásában és királyára, hazájára nézve való szabadságában, hatalmában minden nemes ember a több társával egyenlő soron áll. Nékem is van jus gladiumom. Míg atyáim véle élhettek, szokásbéli becsületekre szolgált. De már énvélem mostani sorsomban mindég csak csúfolódnak. Talán ez a tömlöcöd, mond, mikor a tyúkólamat meglátja, ez a tömlöc-tartó, porkoláb, kérdi, mikor a kondásom fekete ingben, gatyában tákos bocskorát előtte vonszolja. E haszontalan szabadsággal sok nemes familia él így az országban, mint én, mely a közigazság kiszolgáltatásának oly rendbe vett gáncsa, mely magát az ország törvényes állásán úgy mutatja, mint szümölcs az ábrázaton.

Domimális szék.

Ismét megengedi az ország, hogy benne minden birtokos nemesembernek ítélőbírói széki legyen, hol senkit halálra ítélni ugyan nem szabad, de testében, pénzében, szabadságában, más vagyonában büntetni lehet. Mihent itt-ott az ország és korona adózó embereiknek földesurokkal ügyök-bajok van, melyet a vármegyén panaszképen béjelentenek, dominális széket rendelnek, mely azt teszi, hogy az uraság a reá panaszló szegénység ellen, mint bíró, igazságát ítélje meg magának a maga számára.

Azután megajándékozott, elijesztgetett tanuk által, csúrt-csavart állapotjában a dolog adason fel a vármegye törvényszékire, hol a tanuvallomások szerint (odébb nem mehetvén) megítélik, hogy helyes.

Az elnyomattatott szegénynek ügyében a vármegye az uraságnak a dominális széket mindaddig parancsolja, amaz pedig mindaddig nem tartja, míg fogságában az ártatlan ember meg nem hal és vagyonos, népes háza el nem pusztul. A táblánál ülő némely urak csaknem sírva fakadnak bosszús keservekben, hogy az ártatlant az erőszak alól nem szabadíthatják. Hiába, törvény és dominális székre való dolog.

Már a földesúr, a maga székit a maga házában tartván, kinézi előre, hogy esmeretes emberei közül micsoda bizonyságokat hívjon meg a vármegye tisztjei között. Hogy ki legyen előlülő táblabíró. Ott esznek-iszznak, vendégeskednek, hol megesett hajdan némely helyen (mostanrul nem akarván szólani), hogy némely nemes úriszéknek minden délután magát keresni kellett. A panaszos szegény a borközben okoskodó hatalmas bírái közt nem tudja magát hol feltanálni. Csak azt látja, hogy büntetik, vagy fizettetik, melyhez irgalomul azt ragasztják, hogy a tömlöctül való megmenekedést uroknak megköszönhetik. Ezen kínos gráciával megelégedve vontatnak haza ártatlanságokban mint bűnösök, mely eseten ebéd-

nél odabe nevetnek. Sok úriszéken a szegények ügye mulatságul szolgál ilyeténképen.⁷

Melyik földesúr nem törekedik arra, kérlek, hogyha már azt egyszer elkövette, a legszembeszökőbb igazságtalanságában is, magát otthon a maga székin ártatlanná ne tegye. Ki hoz oly törvényt, ítéletet magára, ha nevére elfordíthatja, hogy ő erőszakos és igazságtalan?

Ez a dominális szék különben is az embernek társaságbéli boldogító szabadságára semmit se tartozik. Nem mutat hasznomra ennél egyebet, hogy szegény taksásaimat, ha ellenek igazságtalan kívánok lenni, lehessek. Fundamentomos és emberre tartozó szabadság ez, tudom, hogy keresetem és jövedelmemből megegyezésem ellen senki semmit teljes hatalommal erőszakkal el ne vehessen, hogy személyemet ne bánthassák, míg meghallgattatván cselekedetemet a törvény meg nem ítélte, hogy vagyonommal szabadon élhessek sat. De ez micsoda szabadság, hogy ha igazságtalan és erőszakos akarok lenni, a' lehessek, és reá magamnak a törvénynek szentsége alatt módot kereshessek? Ez a törvénybe vett igazságtalanság egyenesen azoknak szolgál, kik erőszakosok; nem levén reá soha szükség az

⁷ Jegyzés: E dolognak vizsgálásában sok példákra bocsátátkozhatna ki az író, melyek előtte megestek. De mivel benne az embernek magokat megesmernék, el kell hallgatni. Egyébiránt nem szükség, mert erre minden emberséges ember száz példát tudhat ott, ahol lakik, akárhol légyen.

igaz és irgalmas földesuraknak, kiknek, ha tartani kell is, csak költséget okoz, minden más nyereség nélkül.

Mikor az ország ezen módot felállította, más környülállások közt vólt. Szüntelen való háborúban forgott a nemzet, vérrel izzadván hazájának végső határain. A vármegyék elgyengültek. A sok zürzavarban az erőszak-tétel, verekedés, baj, huzavona, össze-vissza mindenfelé az országban minden nyomon látatott és tanáltatott. A vármegye ezeknek el-igazítására nem érhetett, mivel panaszba sem mehetett elibe tizedik eset is. Azonban fejedelmi házak vóltak a hazában, kik embereiket óltalmazhatták, bajokat eligazíthatták. És így akkor a dominális szék a szegény népnek egyenesen óltalmára, szerencséjére szolgált, hogy urában kegyelmes bíróját, özröangyalát találja sok ostromoltatása és vagyonaitul való megfosztása között. De mostmár más az idő, más az állapot, eset és minden környülállás.

Olyan szegény földesuraknak is ejtenek úri-széket nyakába, ki nem tudja, hol, hogy és mi-bül tartsa. Szégyenli magát a maga törvény-széki előtt, kinek hallgatásba marad dolga, már móddal intézi el ügyét, szabadítani kívánván magát azon szabadságátul és bírói méltóságátul, mely sorsát csúfolni láttatván szomorú uraságának gyalázatjára szolgál.

Mostmár a szegénység elégséges védelem alatt van. Elég reá a király és ország hatalma. Ezelőtt a dominális szék azért vólt, hogy a

szegényeket óltalmazza, most pedig úgy fordult, hogy őellene kell a szegénységet a vármegyének, királynak óltalmazni, ha reá mehetnének a titkos és elfedezett módok miatt, melyek mellett a pénz és tekintet a hamisságot szép színre szokták festeni.⁸

Arulás, feladás, delatio.

Minden emberséges hazafi és királyának hív szolgája köteles arra, hogy valahol hitetlenséget és a közjónak, teherviselő népnek pusztulását, törvénytelen elnyomattatását látja, amiről nyilván szólni nem bátorodik, a király elébe feladja. Valaki ezt elfedezi, hívsága, kötelessége és embersége ellen hibázik.

⁸ Jegyzés: Engemet húsz esztendő elfolyása alatt, mióta a N. vármegye gyűléseit, törvényszékeit járom, emlékezetemre háromszor hívtak el három külön-különbféle helyen tartott dominális székekre, csak azért, hogy soha többet egybe se hívjanak. Ettem, ittam, olyan gorombasággal hálálván meg a jóakaratot, hogy a gazda ügyét igazságtalannak találjam. A dominális székek ott van helye, hol a taksások nyüglődnek egymás ellen peres ügyökben. De mikor a községnek és taksásnak egyenesen az uraság ellen áll a panasza, uraság széki alá vetni rémítő helytelenség. Törvényszéken, ha valamelyikünk emberének ügye fordul elő, onnan kiküldenek, mert interessálatunk, azonban, mikor földjéért, nyomásáért sat. panaszol a taksás az uraság ellen, uraság székre igazítják, hogy a véle ellenkező félnek ítéletiben keresse igazságát. Ilyen neveltséges ellenkezések vannak az emberi dolgokban és helytelenségek az országos rendelésekben is, egész világon, szejel minden nemzetek közt, ha égis emelkedett is tudomány.

A mi hazánkban az árulással egybekötött titkos feladás nagyon megsokasodott. De még eddig jobbára ott ütöttek ki, hogy az ország-lásnak benne haszontalan költség és fárad-ságnál egyéb nyeresége ne legyen. Mennyi hibát, kárt, hívségtelenséget tudnak némelyek a vármegyékrül feladni, mintha azoknak gaz-dálkodások, számadások, gyűléseikben való kö-zönséges végezések egész világ előtt nyilván nem folytattatnának. Tudni kell a királyi ta-nácsnak, ha valamelyik vármegye nem fizet. Ha kegyetlenkedik, minden lakos panaszának ki van útja nyitva Budáig, Bécsig. Mivel és miben árultathasson méltán a vármegye? Lássan csak... Lássuk!

Jegyezd meg, hogy a fontos árulások restauratio után szoktak megesni a remélett hivatalából kihagyott és emiatt megszomorodott siralmas felek által. Ezek hivatal nélkül maradt magoknak és emiatt meghalózott sze-rencséjeknek csinálnak halotti pompát a dela-tioval, hogy annak temetésén király, ország megjelenjenek és lássák.

Míg az árulók hivatalban élnek, vagy azok-kal alkuban vannak, a közjóhoz való szerete-teknek buzgóságából vármegyéjeknek azon hibáit esztendőkrül esztendőkre békeséges tűréssel elnézik, magok is résztvévén belőlök. Mikor osztán szerencséjeknek kockája meg-vakul, ők akkor nyitják fel szemeiket. Mindjárt tele lesz a vármegye gonoszszággal, ők pedig bételnek szentlélekkel és királyokhoz való hív-

séggel. Micsoda manérosan változik az irigység és bosszúállás a legszentebb kötelességnek kútfejévé és indítóeszközévé. Az ilyen szentek csak annyiban szeretik a közjót, a királyt és hazát, ha mindezekért fizetnek számokra, különben senkihez se kötelesek szolgálattal és hívséggel. Minden szemérmes esetre az embernek szemét behúnyni, magát erőszakos küszködéssel a hivatalba tolni, ha szeme közé köpködnek is, elnyelni, a szegények voksát italon, áldomáson vásárolni, az értelmesebbeket hazug ígéretetek által verbuválni. Végre, ha sehogyse sül — egész nemzet becsületének sérelmével magát bosszulni? Valld meg, hogy különös érdemek a király és ország előtt személyednek felmagasztaltatása? Valamennyi árulás restauratio utain megyen fel, tekintetet egy sem érdemel.

Nehezen nézik, hogy némelyek hivatalt viselvén megvagyonosodnak. De aki ezen leginkább nyughatatlankodik, mint nagy igazságszerető ember, amiatt cselekszi, hogy ő nem lehet ott, ahol amaz magának gyűjt és szántás-vetés nélkül arat. Kit tegyen a nemzet, kérlek! Olyat-é, ki nyereségét, ha idő, alkalmatosság lábához veti, előle elrúgja, annál fogva, hogy ő igazságszerető ember. Te áruló, akárki vagy, nem kívánod sorsodat jobbítani, ha jó moddal teheted? El akarod ezzel hitetni a világot, hogy néked nem kell? Tudod-é, hogy a hidegvérű ember — a bölcs, ki vágyódásai-
val bír, soha a királynál nem jelenti, hogy

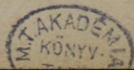
amott a szolgabírónak tojást főztek, melyért nem fizetett meg. Hogy a főispánnak halat vittek és vajat. Minden nagy ember, aki hazafi, erkölcsi méltóságát gyalázná csak az ilyen alacsony dolgokkal, ugyanazért soha nem ismertél nagylelkű delatort a világon. Mikor hallod, hogy a kavallérok, nagyrangú főemberek és hazánknak eleje közül a régi házak közt valamelyik csirke-, tojás-, vajkutató comissariusságba ölné magát a király előtt, hogy ilyen szemet közt keresse érdemét, előmenetelit, nemzetének csúfolván sorsát és állapotját?

Királyi comissio talán csak azon esetre küldethetne a vármegyékre, mikor a korona ellen vett hitetlenségrül van gyanú és szó. De vallás óltalmára, csirke, tojás, vaj, singfa keresésre, hal, csíkajándékkutatásra éppenoly szükségtelen, mint méltóságra nézve is illetlen. Azonban ez törvényes szokás, tehát helyes dolog és illendő még mindig, míg az idő nem változtatja.

De könnyen veszik némelyek az országnak becsületit, emberségét, tekintetit, csak azért is, ha a főispán vagy viceispány le nem ütök a legyet, mely órokra szállott? Alkalmatlanságára vannak az országgló hatalomnak is a királyi commissariusoknak kérésével. Mit keressen az olyan csekélységekben, hol sem cassapusztulás, sem hívségtelenség a korona ellen nem tanáltatik, sem fej nem adatik? Minden ember ellen vesztére való dolgokat, tette-

ket tudakozni, kit-kit útjában nyomozni, kicsinyt, nagyot, nemest, parasztot foggatni, úzni-fűzni, gyűlölséges kötelesség. Nincsen is az ilyen commissariusi kötelességnél kedvetlenebb hivatal hazánknak nagy emberei között odafel, kik vérből származtak és születésekkel is nagyok. Nekik az ilyen erőltetéssel való bünkeresés gyűlölséges és csekély dolognak látszik lenni méltóságos rangjok és születésekhez képest. Elhányják az ily szomorú szolgálatot magokról, mikor csak lehet és olyan emberek nyakába vetik, kiket a vakszerencse hajított fel közéjük, hogy ott egyet fordulván életekkel soha halálokon túl rólok az emlékezet világ végéig többé semmit se mondjon. Más egy valakinek tettét vizsgálni, más népet, egész vármegyét vádolni, zavarni. Melyik országos nagy emberünk tartja szerencséjének, hogy hazája népétől gyűlöltessen? Pedig enélkül nehezen készül meg. Végre amaz is kinézi, hogy országnak, királynak hasznára nem lehetett, mely szolgálatjának sikeretlenségét sorsa azzal jutalmazza, hogy neve a sokaság előtt örökös unalomba jöjjön.

Hiába jutalmaz valakit a király, ha a sokaság útálja, mert nem lesz fényes híre, neve. Soha érdemetlen halandót az ajándék és adomány nevében, emlékezetiben dicsőségessé nem teszen. Elég ember csalta már meg a királyi kegyelmet, ki annálfogva felemeltetett, de az ország emlékezetiben becessé csak azért sohase lett. A jó hírt, nevet e világnak elmé-

jében az igaz érdemen kívül semmiféle kincs, méltóság, sem hatalom fel nem állíthatja.

V. szakasz.

Különös nemzeti tulajdonság, erkölcs és szokás.

Az emberi természet egész kiterjedésében vétetve egy, de erkölcsi tulajdonságai helyrül-helyre, nemzetrül-nemzetre egymástul különböznek. Tehát minekelőtte a különbségekbe bocsátkoznám, a közönséges és egyáltaljában való emberi természetet kell felvenni, melynek erkölcsi tulajdonsága minden népben, országban egyenlő erővel él, uralkodik, vezérel, nyugtat, fáraszt, éltet és vesz.

Valamely cselekedet és ujjalmutatás kárt, megvetést, kevély, mások felibe való emelkedést, csúfolódást, a tekintetinek megkisebbitésére kiintézett dolgot, szerencséjének üldözését sat. jelenti, mindaz e világon mindenféle nemzetbül, országbul való embert megbánt.

Valamennyi ember e földön tanáltatik, kegyerét, nyugodalmát, szabadságát, jóhírét szomszédai közt és azok felett is mind kívánja magának megszerezni.

Az igazságtalan ember és gonosztévő mindenütt utáltatik, büntettetik.

Végre az emberi természetnek ösztöne, érzése és minden rendbéli szüksége, vágyódása helytállanak minden nemzetben e világnak

mindenféle egei alatt. Már ami ezeken kívül a nemzetek közt erkölcsi tulajdonságaikra nézve különbséget csinál, az oly csekélységre marad, hogy az emberi nemzetnek eseteit vizsgálván, azokat majdnem mindenütt egyformáknak tanálad. Van különbség a törvényben, vallásban, szokásban, de azért az ember mindenikben csak úgy mutat, mint ember. Okosabbat, bolondabbat, szelédebbet, fenébbet, igazabbat, hamisabbat, amint törvénye, vallása, szokása, lelke hozzák magokkal.

Mindezek szerint ha e világnak krónikájában nézed az embereknek háborúikat, mestersegeket, nyerekedéseket, gazdálkodásokat sat., mindenütt csak emberek állanak előtted ugyanazon ösztönök és esetek közt. De csak van a nemzetek erkölcsében mégis különbség, ezeket felfedezni. Cigány, zsidó, orosz, tót, magyar, német sat. közönséges értelemben mind ember, de a Barhohébás⁹ és Hunyadi János erkölcsi tulajdonságok csak vannak emellett is annyi különbségben és távolyállásban, mint a két állócsillag egymástul.

Jóllehet a historizálás természetem ellen van, mégsem állhatok ki már itt azon unalmam elől, hogy a nemzetek különös módjoknak vizsgálásába belé ne bocsátkozzam; különben ujjal való kimutatás nélkül egyáltalában vett értelem szerint hiába beszélek, mert senki

⁹ Messiásnak adta ki magát a zsidók közt. Pártütésre, lármára fakadt ki. Népet gyűjtött és megölték.

meg nem fog érteni azok közül, kik olvasás által e földnek régi és mai nemzetségeit különös tulajdonságaikban nem esmerik. Olyan csaknem elláthatatlan olvasás ez, látod, melyre kevés ember tehet szert a világon. Én is csak addig menek ebben, míg útjára vezetem az olvasót, melyen megtalálja, hogy miben szokott az a nemzeti különbség állani és hol kellessen keresni.

A magyarnak eredete.

Ha egy egész nemzetnek különös tulajdonságaiba bocsátkozol, kénytelen vagy eredetire is felmenni, különben erkölcsi tulajdonságát, annak változását és mibenlétmegmaradását határozásba hozni nem lehet. Hátha az ázsiai erkölcsnek most is tanálatnak nyomai Európában? Ázsiai tatárban kell az európai magyart keresni. Az vad pogány, emez keresztyén, lássuk, ha tanálatnak-é amannak nyomai ebben?

Hadd állítsa az eszetlen Zsornandesz, hogy ördögök jöttek fel pokolbul, kik világi asszonyokkal sundálkodván nemzették a hunnusoikat. Mivel ezen erős és hatalmas vad nép e tájon győzött, rablott, psztított, kínjában az író rólok egyebet mit mondani nem tudott, hanem hogy ördögök csinálták őket, mely eset által úgy hitte, hogy magát és a világ pusztulását rajtok megbosszulta. Az ilyen írás nevetésre fakaszt ki, egyéb hasznát nem látod, de

nehéz humor és mély gondolkozás közben ez is jó, ha nevetehetsz.

A világnak emlékezete, azaz Onogrának tudósítása ebben határozza meg elmédet nemzetednek sorsárul, hogy ázsiai nagy Tatárországbul jött. Ha valamely tudós ezen értelemmel ellenkezik, köteles a nemzetnek másfelől lett eredetét próbálni oly bizonyágtételekkel, melyekben a tanult emberek megnyughassanak.

Egy író vélekedett úgy, mintha a magyar nemzet Loppóniából származott volna, ez okon, mivel tanáltatik nyelveken olyan szó, mely magyarban is azt teszi, amit ott jelent. De ilyen kicsiny oknál fogva az oly nagy tekintetű dolgot helyébül kivenni és más fundamentomra állatni nem lehet. Nem a szavakat kell nézni, hanem az erkölcsi tulajdonságot.

Milyen vólt a scytha, milyen a lappon? A lappon a maga egyenességében három könyöknyi magasságot mutat legfeljebb, rémítő széles szája van, melyet mindég kítátva tart, galambdúc a feje alacsony és kis testén, a szeme parányi, fejébe belésijedve, vastag, feldagadt, melyet mutat, tömpe, rövidorrú, hosszan előrenyúlt az álla, mely szakáll nélkül látszik. Mindezen csúfos formája mellett még a lappon galád, félelmes és oly föld alatt lakó vakondoknemzet, mely a verekedéstül irtózik, ugyanazért sohasem is hadakozik. Világi hírnév, vagy dicsőségnek kívánása soha fejekben meg nem fordult. Azonban az országnak rend-

kívül való hidegsége oly természettel szüli és neveli a lappont, mely semmiféle más engedelmesebb egek alatt magát életben fenn nem tarthatja. Magyarországon a lappon mind meghalna. Ha már az író a lapponiai nyelvet annyira ismérte, hogy róla ítéltetett, ezeket kár vólt elfelejteni azon nemzetnek tulajdonságaiban, melyek a dolgot világosabb nap alatt mutatták vólna.

Az Átilla népe ellenben pogányságához, tudatlanságához, vad természetihez képest is győzedelmet, vitézséget, dicsőségre való vágyódást, uralkodásra elégséges okosságot mutat. Atillának csak a' hibázott, hogy nagy embereivel együtt, mint Szent István, meg nem keresztelkedett. Ha uralkodást formált vólna, országában keresztényi módra leülepedve, az uralkodásnak vigyázó okosságában, pompában, gazdagságban, győzedelemben, dicsőségben egy udvar se haladta vólna felül. Micsoda erkölcsi erő és méltóság ez a minden tudomány és értelmes vallás nélkül élő vad természetben, a haszontalan babonáknak közepette? A magyar nemzet mindég okossággal élt, örökké szabadság alatt vezéreltetett és rakva vólt fejedelmi emberekkel, mert ilyenek vóltak a kapitányok. A harc, háború, győzelem majd mintegy kenyerek és házi mesterségek vólt emberemlékezetitül fogva. Erkölcsi tehetségét e világon egy nemzet se haladja meg. Tudományban, mesterségben, vitézségben ha foglalja magát, mindent meghalad. És

ha ezekben rész szerint hátra maradt, innen az angluson, németen, francián, annak nem erőtelensége az oka, hanem ez, hogy arra eszközök és módok nincsenek kezében. Meg van már mondva, hogy idegen nyelveken, míg a magáét fel nem emeli, egy nemzet se lesz tanult e világon, sohasem is volt. Mondj egy példát erre az emberi emlékezetben e földnek minden nemzetségei között. Míg magyar akademia nem lesz, mint másutt, mormolhatjuk az idegen nyelveket, de a magyar elmét közönségesen sorsának étszakájából fényes napjára fel nem hozzuk. Az akadémiára királyi vágyódás, akarat, pénz és tudósok kívántatnának meg, haj, haj, elnyomja az embert az álom, ásítás az ilyen unalmas dolgok közt, melyek úgy is valószínűséggel csak álmokra és üres sohajításokra tartoznak.

Míg tehát más utat nem mutatnak, csak ezt kell hinned, hogy nemzeted ázsiai nagy Tatárországból származott. Azok, kik Khinát elfoglalták (az ötszáz mértföldre nyúlt kőfalat meghágván), hihető, hogy hasonlóul a scyta magyarok véréből valók voltak.

E nemzetben csendes erkölcs, vitézi indulat, méltóság és annak titkos kevélysége tapasztaltatott minden időben. Valaki magában erőt, érdemet érez, erkölcsi felemelkedés és annak méltósága nélkül sohasem lehet. Valamint hogy az alacsonyság semmiségét isméri titkon, az érdem is érzi magát. Oly dolog, mely méltóság nélkül magában nem lehet, amit maga

ád magának. Más külső, sem belsőképen méltóságnak kevélység nélkül venni lehetetlenség. Innen van, hogy a magyar nemzetet közönségesen kevélységgel vádolták. De a kevélység vagy *ambitio* nem kényesség. A kényesség csikósokra, cifra tarisznyaszíjú kondásokra, veresnadrágos cigánylegényekre marad. Más az érdemnek és nemes erkölcsnek méltóságából származott *ambitio*, nemes kevélység, más a *superbia*, azaz egy alacsonyáságnak magameghittsége.

Nincsen Európában olyan olvasott ember és tudós, ki e világnak emlekezetiben arra az időre ujjal tudna rámutatni, melyben a scyta magyar nemzet törvényes szabadság nélkül való uralkodás alatt szolgált volna. Az állandó és örökkévaló rendbe vett szabadság nemzeti méltóságot szül, a méltóság úri kevélységet, ez mind ellenállhatatlan következés. Valamely nemzetben erkölcsi felemelkedés nincs, érdem sincs. Van hát a magyar nemzetnek kevélysége, törvényes szabadságában, vitézi érdemében és vagyonában, de emellett más tekintetben mindég nemesvérű és emberséges nemzet volt: *generosus*. Átilla alatt a benne élő vitézi indulat, erő és győzelem kegyetlenségre fajult el, mert tudománya, sem vallása nem volt, melyek benne az emberségnek józan törvényeit felfedezhették volna. Mégis Átilla, ahol kegyelmet kértek, engedtek, hódoltak, mindenütt kegyelmezett. Azonban minden pogány nemzet úgy élt ellenségeivel itt Európá-

ban, míg a tudomány, vallás meg nem szelédítették és emberi kötelességének ismételten nem hozták.¹⁰

Valamennyi törvényes szabadsággal élő nemzet van a világon, mindenikben tanálsz kevélységet, mert mindaddig fejedelmi szék és méltóságos királya alatt is, míg törvénye ellen szolgálni és adózni nem köteleztethetik. Tehát lehetetlen a magyar nemzetet ennél fogva hibába ejteni azért sem, hogy az ambitio nem hiba, hanem nemes tulajdonság, azért sem, hogy valamennyi szabad törvénnyel élő nemzet vólt, van és lesz a világon, mind fejedelmi kevélységgel él. Ezt tehát az egész emberi természetre és nem egy nemzetre tartozó tulajdonság, melyet egy nemzet sem kerülhet el soha, mihent szabadsággal élhet.

Erkölcsei különbség.

Minden nemzet kétféle majdnem. Más a községszegénység, más a felső méltóság és uraság. Mesterség egy falusi magyar paraszt bíróban a magyar cancellariust megismérni és az ország bírójában a paplanos céhmesternek erkölcsét Debrecenben!

A méltóságban lévő születés, tanult, gazdag, pompás nevelés, pálcabüntetés alól lett örökös

¹⁰ Jegyzés: Egy Nobili di Venezia testén behamvazott szegénysége és lyukasos palástjának rongya közül is nagyobb kevélységet mutatott ezelőtt, mint a mogul. Ami csakugyan nevetséges méltóságot ábrázolt.

megmenekedés, személyre ruházott tisztelet, gyermekségétül fogva való parancsolás, uralkodás a maga szolgálain, a nagy dolgoknak ismérleti, a fényes, nemes társaságban való mód, szokás, élet sat. A főrendet ugyanazon nemzetnek véreben a szegény községtől annyira megkülönböztetik, hogy első tekintettel csak született nyelveken való beszédekrül esmértenek egy nemzetnek lenni. A nagyurak mindenütt egyformák. Országurul országra jönnek-mennek szüntelen, nemzetrül-nemzetre házasodnak, összekevervén egymással véreket annyira, hogy utoljára és végre Európának nagy urai szokással, erkölccsel, móddal mind ugyanazon egy nemzetté lesznek. Láttam Bécsben, mikor udvarnál a nagy szobában a miniszterek, fővezérek, minden országnak, nemzetnek követjei, utazó nagy emberei összegyültek, mind egyformák voltak. Mód, erkölcs, alkalmaztatás, becsületeskedés, magaviselet, szokás, kénál-kénál ugyanazon láttatott. Az uraságnak méltósága, kevélysége, szokása majdnem mindenütt egyforma kevés különbséggel. Hozz Budára magyar kavalléraink közé anglust, franciát, németet sat., társalkodások közben mind egyenlőeknek tanálad őket.

Európának közönséges tudománya, vallása, manérja, szokása, társalkodása, utazása, kereskedése azt cselekszik együtt, hogy a benne élő emberi nemzet egy nemzetséggé változzon. E dologra a könyvnyomtatás mesterségének feltanálása legsebesebben munkálkodó módnak

láttatik lenni. Amit Párizsban írnak, Budán olvassák. Egész Európa közölheti elméjét magával. A különb-különbféle nemzetnek írói olvasóikat egy tudományra, értelemre veszik olyannyira, hogy Európának olvasott, tanult és nagy urakból álló embereit egy nemzetnek csak nem lehet venni. Ezek szerint tehát a nemzeti erkölcsnek különbségét nem a pompás nagy városokban, nem is a nagy uraknál, hanem község között kell keresni. Ki kelletik menni a fővárosokból, az utazott nagy urak, tudósok közül falukra, a középszerű rendek, szegény nemesek és parasztok közé. Ott kell a nemzetet nézni, hol még az idegen szokások, erkölcsök a magáéit magokkal zűr-zavarba nem hozták.

De ha valamely nemzetet a többitül különrekesztve éig felrakott vasfalakkal veszel is körül, hogy soha magán kívül nemzetet másat ne láthasson, mégsem lehet szokásaiban, erkölcsében, élete módjában örökre változhatatlanná tenni. A társaságnak értelme mindég forr, ég, zúg magában, mint az Etna. Lehetetlen néki időrül-időre tüzét ki nem okádni, mely eset maga után mindenkor változást húz. Mi is nemcsak idegenek által, de önnönmagunkban is változunk. Száz, másfélszáz esztendővel ezelőtt a részegség mindenütt becsületnek, szíves barátságának és szép úri manérnak tartatott, erkölcsben mind szokásban, honnan következett, hogy minden nap ebéd után majdnem egész Európa részeg volt. Nézd, hol van már attul eltávozva. Már most ez a manér, azaz az észelvesztésig

való ivás többnyire a révészek, molnárok, halászok, szakácsok, vincellérek, kondások és kocsi-sok nyakába szorult, hol illendő lakást is tanált magának.

A tiszta magyar.

Különböztetni kellene már nemzetedet különös tulajdonságainál fogva mind a többitül. De micsoda derék nemzetnek tudtál valaha olyan különös erkölcsi tulajdonságait, melyek más nagy nemzetségekkel is ne közöltettek volna? Az emberi természet mindenütt emberi természet és a tulajdonságok benne mind ugyanazok. Csak a kevesebb és többségrül lehet kérdést tenni, de a dolognak valósága mindenütt az.

A magyar természetnek egyik uralkodó vágyódása a dicsőség, fényesség, hír, név; ösztönének másfelől hamvába eshetetlen tüze törvényes szabadságának fenntartása. Mert világ kezdetitül fogva ezzel mindég élvén, benne természetté vált és már ki nem nézheti, hogy nála nélkül élni miképen tudna. Ezen ösztöne az uralkodásnak állandóságára és a királyi széknek bátorságára, győzedelmére, dicsőségére szolgál. Soha törvényes szabadságon kívül élő nemzet olyan nagy eltökéléssel, hívséggel, királyát nem szolgálta, mint a miénk a magáét. Lehetetlen is volt a magyar nemzetnek király nélkül élni, sem törvényétül elszakadni. Mondják némelyek, hogy már törvényünk szereteti hazánk fiaibul kialudt: nem igaz. Szükségnek

idején az udvar kérésének kell engedni, mely által még a törvények fundamentomoszlopai állásokból ki nem forgattatnak. De ha jelenen hazája gyűlésén a personalis, hogy a király a nemzetnek egész törvényes állását, szokását, rendbe vett szabadságát változtatni kívánja, bizonyosan nem fogják hallani azt a megúnt és már csak szokásra tartozó *vitam et sanguinem* kiáltást. Amikor ezt mondták, akkor éppen azon esethez időhöz illett. De mégsem tették hozzá, hogy: *at omnia jura nostra, leges et libertates*. Ezt a sanguinemet olyanok is kiabálják odafenn, kiktől itthon tíz forint subsidiumot semmi mód alatt ki nem lehet csafarni. Túl van már az udvar az ilyen erőltetett hívségbeli elragadtatásokon, melyekhez idő, környülállás kell, különben úgy mutat, mint az olyan vendégség, melyben muzsikaszó nélkül táncolnak. Lehetetlen az embernek magát magából kivetkeztetni, hogy úgy mutasson osztán hívséget, érdemet. Hadd maradjak ember, uram, hogy éretted is lehessek valami. Ez az ország igaz szava a királyhoz.

A tiszta magyar természet csendes és szemérmes, minden szeles, esetlen, dicsekedő, hazug maga-magasztalásának ellensége. Tekintetes magaviseletű, nem csácsogó. A bajvívást, veszedelmet sohasem kereste, de ha arra szorult, benne magát tűzzel, vitézséggel viselte.¹¹

¹¹ Jegyzés: Kétszáz esztendővel hátra nézzed a nemzetet, mert az akkori tulajdonságok forognak inkább szóban.

A vendégséget, társalkodást, mulatságot, bőv asztalt kiváltképen való módon szerette. A buja szerelemre nézve szemérmesebb és tisztább erkölcsű nemzet nálánál nem volt és most sincsen, mert a többi közt is mindég előment az elfajulás. A fajtalanságban mások példája által romlik már némely tekintetben s magátul is hanyatlik. Az üződő szerelem és annak bujasága ellen nem tud az ember orvoslásra tanálni. A falukon szorosabb határok közé véte-
tik, de a népes városok a szüzességnek, szemérmességnek, tiszta életnek és házassági hűségnek sírhalmi és temetői. Ez a kergető tűz, a szerelem, minden nemzetet magával ragad. De mégis hátrább van a magyar falusi nép a több nemzeteknél. Soha a magyar természet ragadozást nem mutatott, sem magában nem viselt kereszténységének kezdetitül fogva, mi-
kenutána magát rendes életmódjára vette. Nem kívánta szomszédainak országát foglalni és csak azon célbul vélek háborúra kikelni. Verekedése majdnem mindég kénytelenségből esett. Legfőbb vágyódása az vólt, hogy hazájában élhessék bátorságban, szabadságban, és azt ezen bóldogságáért ellenségei ellen mególtalmazhassa. Ha veszekedett s győzött, hazament, hallgatott, nyugodott, evett, ivott s danolt. Nótája bús vólt, és tánca csendes, mely benne eltökélt vitézi indulatot, mértékletességet, emberséget jelentett. Szokások magyarázzák az erkölcsöt, tudod.

Öltözetiben ez a nemzet sok ideig állandóul megmaradt és némely részben most is viseli. Más tekintetre véve fiai minden küszködést, erőlködést megtesznek, hogy nemzeteknek csendes erkölcsét, mértékletes módját a magok viseletiben francia s más szelességre vehessék, de reá nem mehetnek. Azt megteszik, ami hajfodorításra, nyírásra, szabóra, csizmadiára, kalaposra sat. tartozik. Kopaszra nyíretik fejeket, mint régen atyjaiknak udvarokban a hosszú inges elmétleneket. Nyakravalóval szájokat, füleiket bétékerik, csizmájok orrát araszra nyuttatják előre, sarkát pedig bocskormódra veszik.

Mindezen s több. eféle nevetséges bolondságokat Európának szokásai elkövetteni vélek, hanem jövések, menések, magokviselete mind ezen bolond szokásoknak truccokra is mindég csendes és mértékletes. Nem rángatóznak testekben, nem toborzékolnak, nem dütögetik fejeket, egy szóval igen nehezen bolondulnak meg azok is, akik valóban akarják, a magyar természet miatt, mely az olyan parókás szelességnek mindég ellensége völt.

Szerette a magyar a magamutatást, méltóságot, de nem pomádében és szagosvízben, hanem hivatalban és birtokban, azaz jövedelemben. Szóban, hangban sem keresett szembe-tűnő nagyságot, hanem valóságban, mint most megmondottam. Aminélfogva igaz, hogy ez a benne lett sok szóval való megkülönböztetés, a bárók, grófok s hercegekben, törvényes állá-

sával egyenesen ellenkezik. Mert ez egyenlőséget kíván, amaz pedig véghetetlen különbséget mutat. A magyar törvényes testének egészsége ezt kívánja, hogy benne a méltóságot csak az országos hivatalok adják, de csupa nevezettel egybeállított és alkotott tagjai közt különbségek és szakadások ne legyenek. A törvényes testnek állása idegen tagokat szül magára, melyek magokat ismérni nem akarják, ugyanazon szívből folyván mindenikbe az éltető elevenség és vér. Ez is természeti tulajdonsága ellen foglalta el a nemzetet, nincsen is benne valóságos bóldogsága ennél egyéb, hogy az emberi hivalkodást táplálja ott, ahol van hozzá jövedelem, de a szegénységben szüntelen való gúnyoltatásul szolgál.¹²

Hajdan az ország teljes vólt fejedelmi házakkal, nagy, gazdag urakkal, várakkal, erősségekkel, melyre nézve a nemzeti erkölcs is több méltóságra mutatott. Most nagyobb a tudomány, de a sors csekélyebb, hol az erkölcsök is tévedésben, s elszéledésben vannak.

A magyar főrendeknél emberségesebb, nemesebb vérű, méltóságosabb tekintetű nemzet Európában nem tanáltatott. Az anglus, mihent tűzbe jött, minden emberségrül lemondott örökké, mely tulajdonságát most is fenntartja.

¹² Jegyzés: Valamely magaviselet az emberben nem természet szerint való, hanem erőszakkal magára húzott módra mutat, gazdájából örökké csúfot üz, a helyében hogy érte csudáltasson s tiszteltessen, mely célbul ezt cselekedni szokták.

Dühödt, kegyetlen, minden irgalom nélkül való. Igazságot, emberi szánakozást nem ismer. Az egész emberi nemzet törvényének kölcsönös igazságát megveti, csak bosszút állhasson. A nemzeti kevélységet a kényességig, a magához való bizodalmat a szemtelen dicsekedésig viszi. Országos gyűléseken elmondani szokott beszédek jobbára abbul áll, hogy a magok a magok érdemét, hatalmát e széles világnak minden népe, nemzetsége felett a csillagokig emeljék fel. Azonban más oldalrul félelmet, egymás ellen szünhetetlen tusakodást, árulást, titkos, irigy ellenségeskedést, másutt hízelkedést, zürzavart, férehajlást, áruban vetett voksolást sat. mutatnak, vénasszonyi pletykákkal telvén el e nagy embereknek társaságok. Az anglus azért száll alább erkölcsében, mert azt hiszi, hogy már abban tökéletességre ment és véle feljebb nem hághat. Példát semmi nemzetben nem tanál. Így pótolja ki gyengeségét kényességével. Soha a magyar nemzetnek, mikor legnagyobb győzedelmekkel élt is, országgyűléseiben a maga dicsérése (ez a nevetséges gyengeség) szokása nem vólt. Örökké csendes tüzet viselt és amellet állandó erőt mutatott, engedett, kegyelmezett, valahol arra kérték és annak helyét látta. Soha a vitézi indulat emberségének megvetésig el nem ragadta. A győzedelem kegyetlenné nem tette. Nevezzenek csak egyetlenegy oly dühös, eszetlen és minden irgalmasságban igazságon kívül lévő cselekedetit, mint az Orleáni Szűznek elevenen

lett megégettetése, mely elrészegedett, bolond kegyetlenséget az anglusok véghezvittek.

A francia nemzet valósággal értelmes, nemes és méltóságos nemzet volt a régiségben is. De természeti tulajdonsága szelességet, állhatatlanságot, szüntelen való változást csélcopságra, gyermekségekre való hajlandóságot mutatott. Ma ezen a részen dolgozott, holnap ennek hátat mutatott és amához állott; sokszor csak azon okbul, hogy magát változásba hozhassa. Egy órában győzhetetlen vitézséget mutatott, másban halálos félelmek közt futott. Hirtelen tüzet vetett, hamar elaludt.¹³

Úgy látszik az országok egeire nézve, mintha a nemzetnek vérét az ott teremni szokott bor valamennyire ábrázolná. A kampániai francia bor kedves ézű, hirtelen tüze van s azonnal füstöt vét. A francia kedves társaságot visel, ölel, hízelkedik, egyszerre fellobbant vitézi tüzet mutat, mely sokszor hamar eltűnt. E nemzet elméjében is tüzes. A magyar bor testesebb valóságú, mint a kampániai, lassú tüzet ad és tartós erejű, a nemzet vére is éppen ilyen tulajdonságra mutat.

A német bor hideg — a nemzet vére is. Valamit az országnak egei az ott élő emberi természetben mutatnak, a földnek termésére és plántáira is némely tekintetben kiterjesztik.

¹³ Jegyzés: Most a francia nemzetnek változása van. Erkölcsei csak ugyanazok, de más módolásra jöttek idő és alkalmatosság szerint.

A muszka nemzet nehéz eszű, vad erkölcsű, kegyetlen, ahol teheti és durva. Erkölcse még ekkoráig azt kívánta, hogy rajta tüzze-vassal uralkodjanak. Az egész ország férfiai, asszonya minden nap részeg a pályinkátul és csak a' marad józanon, akinek szegénysége nem engedi, hogy megrészegedhessen. Akar forrók, akar fagyosak legyenek az országnak egei, az emberi tulajdonságoknak felemelkedését mindenképen megakadályozhatják. Afrikának, Amerikának forró egei alatt a legostobább, a legtunyább emberek tanáltatnak. Az erkölcsnek dicsősége, az értelemnek bölcsesége mindenkör mértékletes egek alatt fénylenek. Dóni, Diafóra¹⁴ olyan kalbongoszokat szül, kik emberi természeteknek becsületire nem szolgálnak. Talán csak azért ilyenek, mondod, hogy pogányok? Nem, Athenas, Spárta, Róma sat. is pogányok vóltak. Ilyen tudatlanságot és vadságot soha Európának egei semmiféle eltévedett vallásban meg nem szenvednének. Úgy Norvégiában is a lapponok közül a megfagyott egek soha oly bölcseket, nemes szükségű és emberséges vérű népet nem bocsátanak ki e világra, kiket a tanult nemzetek tisztelhessenek.¹⁵

¹⁴ Afrikának Guinea nevezetű kiterjedett országaiban van Dóni, Diafóra nevezetű város. Ezeknek lakosait nevezik kalbogosoknak. Ardra körül, hol semmiféle templom, isteni tisztelet, vallás nem tanáltatik, földből csinálnak valami formát, amit isteneknek neveznek: fetisnek, papjaikat hívják filerónoknak. Hol embert esznek, hol gyökeret.

¹⁵ A lapponoknál télben három hónap alatt örökké nap-

Végre a nemzeteknek egymástul különböző erkölcsi tulajdonságokat leginkább szűk, bőv, termő és terméketlen fekvése csinálja. A hollandus fősvény, szoros gazda. Svaitzerek, olaszok az asztalban egymás iránt embertelenek, mert kevés van mit enni. A magyar adakozó, mert bővölködik és természettel is ahhoz van szokva, mivel az eleségben lévő szegénységről hazája még eddig, a néhánykori szárazságtul kiválva, semmit sem tudott soha.

Az olasz mérges, bosszúálló, buja szerelmes, rest, elmés, orozva vérengző, nyilvánvaló csatára már gyenge, félelmes, puha és erőtelen. Mind országának fekvése és egeinek sem hideg, sem nem rendkívül való melegsége okozza. Vigy Olaszországba zárai meleget¹⁶ és népét szerencsen bölcsekké teszed.

Seholse látod az emberi kevélységet nevetésesebb ábrázatban, mint a spanyol nemzetben. Ő szegénységét, azaz éhségét, szomjúságát fekete selyem palástittal truccolja, mely uraságra és méltóságra ujjal mutató öltözet nélkül lenni a paraszt is gyalázatnak s megaláztatásnak néz. Ez az a nemzet, mely minden érdemét, dicsőségét abban határozta meg, hogy tehetsége semmiben sem lévén, minden felette lévő érdem felett kényeskedjen. Némaság, tudatlanság, tehetetlenség, heverés és nyomorú-

---

pal van, étszaka nélkül, nyárban ugyanennyi ideig szüntelen tartó étszakában laknak, soha napot nem látván senki.

¹⁶ Zára nagy pusztá, melyet a nap tüze repülő homokká égetett, Afrikában van.

sága közt sínlő kényesség jutott e nemzetnek osztályba, melyekkel méltóságos módra foglalatoskodik. Azért semmi és senki sem is egyezteteti meg magán annyira a nevetséget a szána-kozással, mint a spanyol. Az erejében dicsekedő nyomorék és a szegény kényes — mindketten nevetéssel való szána-kozást érdemelnek, aminél méltóbb jutalmok nem is lehet. A nemzet vérében vólna felemelkedés. De a spanyol uralkodásmódjánál rosszabbat és a közjóval ellenkezőbbet Zángebárban se tanálsz. A legszebb, legnagyobb birodalom micsoda gyengeséget mutat amiatt, hogy az uralkodásban hozzávaló értelem, erő és okosság nincs. Lehetetlen világi bölcsesség nélkül világot igozgatni úgy, hogy általa boldogság származzon. Itt az inquisitio szentsége, az országon semmit se segítvén a többi nemzetek közt, annak lakosait semmiségre vetette és az uralkodó hatalmat kinevettette.

Dánus, svékus igen egyforma állásban, fekvésben és természetben tanálatnak. Egeik összehúznak és mindkét felől nagyon hidegek. Ugyanazért pegazusnak szárnyai zúzosok és onosok lévén, a dánus, svekus poetákat magasra nem vihetik. Mélységre alásijedt lélek, mennyei tűzzel ragyogó elme ezen országoknak egei közt ritkán tanálatnak. Egyébiránt mind a két nemzet tudós, emberséges, vitézi indulatú és igazságszerető.¹⁷

¹⁷ Jegyzés: Csakugyan álmélködésba hoz ez, amit mondok, hogy az ég tája embert, barmot és annak fajtát minden nem-

E közönséges dolgokkal tovább nem fáradozok. Aki e különbségekbe belé kíván bocsátkozni, feltalálja a nemzetek erkölcsének lerajzolásait, melye időről-időre szüntelen változván, magokban való megállapodást nem engednek.

De akármeddig olvasod a tudósításokat, Európában nemesebb tulajdonságú nemzetet a magyarnál nem tanálsz. Mire nem alkalmas? Micsoda nyelvet, mesterséget nem tehet magáévá? Vezérlésre, katonaságra, tudományra, mesterségre, emberségre való tehetőségét nem mutatta már meg eléggé a világnak e tájon? Ki nála igazabb, emberségesebb, adakozóbb, vitézebb?

Ha csak ez vétkül nem tulajdoníttatik néki, hogy koronáját, királyát mindég vérenek, vagyónának vesztegetésével óltalmazván, törvényes szabadságát majdnem ezer esztendeig egy pihőben minden fejére rohant viszontagságainak fergetegei ellen is fenntartotta és azal most is él. Emellett soha Budárul az országgyűlése egy királyát se küldötte halálra ki törvényes ítéleténél fogva, mint Angliában s másutt láttad.¹⁸ Ilyen cselekedet a magyar

---

zetben, állatban változtatja e világon. De a cigányban és zsidóban soha sehol változást nem szülhet. Micsoda egy pár nemzet, melyek csekély és alacsony erkölcsöknek örökös megtartásában az egész világnak különb-különbféle egein győzedelmeskedhetnek és magát a természetet is hatalmuk alá zární láttatnak.

¹⁸ Estek a magyar királyokon is szerencsétlenségek, de távol amazoktól — Lászlót agyonvágta Forgács, Zsigmondot bészárták a Garafiai sat. Az ilyen nemzeti végezés.

nemzet erkölcsének tisztaságát sohasem feréztette meg. Koronáját, törvényét fenntartani úgy tudta, hogy egyike a másikának gyakorlatjára ne szolgáljon.

Hadd járjon, ha néha az időknek változásában és a világi viszontagságoknak ostromai közt az országban zenebona támadott is. De melyik országnak, nemzetnek nem vólt hát e világon lármája? Idörül időre minden hazában támadt lázadás, több, véresebb és kegyetlenebb, mint a magyaroknál.¹⁹

Az ilyen eset minden nemzetnek vérével, sorsával köz, különösen csak egy nemzet nyakába vetni hibául eszetlenség lenne. Azonban csak estek a királyi tanácsban is hibák. Vóltak igazságtalan és kegyetlen tanácsosok, kik a népnek véérébe tüzet vetettek.

Hiába, a királyokat sem lehet angyalokká tenni és a jobbágyokat sem. A zsidó népnek a Jehova vólt a királya, mégis hányszor nem

¹⁹ Az idegen nyelven író tudósok a több egész világ nemzetségeinek erkölcsaik közt mirólunk következendőképen ítélnék: „A tulajdon értelemben vétetett tiszta magyarok elég szép természetűek, derék férfiak és erős hadakozó nép, törvényes szabadságokat felettébb féltik. A főrendek fényesek és méltóságosok, halálban szeretik a vadászatot, szép lovakat és gazdag asztalt. De ezt vetik szemekre, hogy a zenebonára, támadásra hajlandók, hivalkodók és bosszúállók. Mégis hozzátesszik, hogy királyok iránt buzgó hívségeknak a hadakban nagy próbáit adták“. — „On leurs reproche d'être remous, vains et vindicatifs.“ Description de toutes les parties du Glob terrestre par Vaissete. Avec approbation et privilege du roi. A Paris, MDCCLV.

esett ellene pártütésbe? Ne gondolkozz ez emberekrül olyan fenn. Ne csinálj testi világunkbul itt a földön testi szükségek és kívánságok nélkül való országot. Almodott erkölccsel nem élhetsz, hanem azzal, amit véredben tanálsz.

Elfelejtették az idegenek nemzetünkről megjegyezni, hogy a magyar méltóságra s tekintetre vágyakodó, mely miatt az elkapott hivatalnak, rangnak, jószágnak az irigység sehol sem dühödtebb ellensége e földön, mint itt, közöttünk. Különben a szerencsére mindenütt törekednek e világon és mindenütt irigyei vannak, azért, mert minden ember inkább kíván szerencsés lenni, mint szerencsétlen. Kevesen tanálatnak oly nagy lelkek, kik a méltóságot csupán erkölcsi érdemben keressék, annyival inkább, mivel az érdemet a szerencséről és előmenetelről ítélik e világon. Hiába vannak szép tulajdonságaid magad előtt, ha fejedet a sokaság közül ki nem dughatod, mert hivalkodásodnak tápláltatásul nem szolgálhatnak. Magad se tudod, mennyire vagy érdemes, míg senki se mondja. A legcsekélyebb ember is szereti magát. A magam szereteti és magamrul való ítélet sem bizonyos próbája annak, hogy nagy érdemekkel bírok. Ki nem érdemes, ha magátul kérdik? Másoknak kell mondani!

Nincsen e világon ország, hol az atyafiaik oly szüntelen tartó háborút viselnének magok ellen, magok közt, mint Magyarországbán. Ennek örökség és örökkévaló osztály a kútfeje. Minden halál háborúkat hagy maga után, me-

lyek mindaddig folynak, míg más friss halál őket utól nem éri, mely új meg új háborút okozon. Eszerint oly pertenger borította el a nemzetet, melynek megcsendesíthetetlenül csatázó habja az atyafiak vérében hánykódik. Húzzák, vonják, perlik, vádolják egymást, futnak, távoznak magoktól. Harmadik, negyedik falu határára költözik amattul, vagy hetedik vármegyében, ha van ott hogy és miben lenni. Sok birtokosnak helyben csendesen lenni lehetetlen. Marháját behajtják, földjét elszántják, fűvét megégetik, az erdejéről fát vágnak, melyet ő különösnek, a többi közönségesnek tart. Pulykáját, lúdját a búzában agyonverik sat. Továbbá ángyomasszony ezt mondotta nénem-asszonyrul, öcsémuram ezt ángyomasszonyrul, ezt szobaleány hírelte, az inas fecsegte, eszerint az újságok az osztályrészekkel magokat összecsatolván, szüntelen álló háborút szülnék az atyafiságos felek közt. Ennek is meghitt embere, annak is, ki tud többet mondani, nagyobb tüzet gyujtani s mocskosabb háborút szerezni? Minden háznak van egy kékköpenyeges minisztere, ki urának elméjét horgon vezeti annyira, hogy ha angyalok szállának alá mennyből, hogy tizenketten Kabát, Derecskét bírják, tökéletes vótoknak truccára, ártatlanságokbul kivetkeztvén, egymással üstökvonásra mennének ki.

A kenyér, becsület, kevélység, birtok, minden szónak, sérelemnek érzése annyiféle jószág közt széjeloszlott gond, készülletben, vagyon-

ban, pompában való vetélkedés, egybeütközés, akadály a dolgoknak folyásában, kárvallás, gyanúság a szomszédokra, titkon bűgő szerelem, tolvajlott gyönyörűség sat. az indulatot szüntelen való fergetegei közt keverik és az érzést magán megfeszülve tartják.²⁰

Mindezeket nem a nemzet erkölce szüli különösen, hanem birtoka, osztálya, lakása és apró városi, falusi életének módja, mely állásban és fekvésben minden népből, nemzetségből való halandók csak úgy csinálnak, mint a mi hazánknak fiai és leányi.

VI. szakasz.

Ország gyűlése.

Vontatva haladjunk itt; az ország szívének dobbanásait kell tapogatni, tagjainak bomlását, kötéseit vizsgálni, törvényes állásának fundamantomoszlopai mellett lebecsátkozni, minn s hogy áll ott, megtapogatni. Minden elrejtett tárgyat a látásnak határára felhozni, a régi időt, erkölcsöt, értelmet, eseteket egymással egyéztetni, a természetnek örökre állandó

²⁰ Ezen előszámlált esetek és dolgok oly csekélységeknek látszanak, mintha ide sem tartoznának. De reá tartoznak az erkölcsök fekvésére és azon állapotra, mely azokat vesztegeti. Ha az erkölcsöt javítani akarod, kísértetivel mentsd meg. Nem tehet róla nemzetednek egy része, hogy talán természete ellen ilyen tépelődést mutat.

igazságát az emberi nemzet ügyében felfedezni és úgy onnan az országnak különös állapotjába, sorsába, igazságába, esetibe belébocsátkozni, végre minden tárgyra nézni és semmitül sem félni.

Ország gyűlése? Mi e szónak értelme, olvasó? Mit teszen? Mondd meg! Gyűlés, azt feleled, hová az ország együvé csoportozik követek által, kikre magát bizza, vagy személyes sokaságával azért, hogy az országos dolgokat felvegye, fontolja és elintézzé. Nem azt teszi, távolról szólasz, nem értelek tisztán. Két dolgot teszen: először azt teszi, *enyim ez*, másodsor: *ezt akarom*. Előbb igazsággal való törvényes birtokot jelent, azután arrul való szabad akaratot. Micsoda? — feleled. Ország gyűlése? — és ezt tegye: *enyim ez, ezt akarom*. Micsoda magyarázat? Lassodjunk, halandó társ, csendesedj egy kevéssé és gondolkozz. Nem tudsz magadrol, ha így ítélsz.

Amely nemzet magárol való szabad tetszését elveszti, vagy önként valakinek általadja, annak se tulajdona, sem akaratja nincs többé, hanem minden azé, ki helyette az övérül és őróla is magátul akarni, törvényes hatalmának lenni ismeri. Már mihent az országnak a maga sorsárol semmi szabad akaratja nincs, gyűlése se lehet, mivel nem tanáltatik dolog, amin fő-rül-főre kiterjedett akaratját okokkal, alkuval eggyé tehesse, mely eset által a közakarát ország törvényévé változzon és a közjónak ágazatja abban felelevenedhessen. Amely nemzet-

nek magáruul szabad akaratja nincs, össze se gyűlhet többé, mert erre is akarat kell, annak parancsolatja gyűjti hát össze, kinél akaratja nyugoszik csak azért, hogy ellene szólhatatlanul kimondott akaratját megértse és teljesítse. Így jelenik meg osztán a szabad akarat nélkül való ország semmidmagával a maga gyűlésén, hogy nem akarhatóságát, akarni való haszon-talan erőlködésével próbálja meg magában. Következik, hogy ahol szabadság nincs, gyűlés sincs, mert ha van is, szükségtelen.

Mihent sorsomruul és azon társaságnak ügyéről, állapotjárul, melyben élek, semmit sem akarhatok, nálam a polgári valóság és társaságbéli magam füstöt vetnek. Hazámra nézve üres testtel maradok lélek, lehellet, tetszés, akarat és annak teljesítésére tartozó minden tehetség nélkül. Ellenben valahol szabad akarat van, ott a gyűlés természet szerint lévő következés. Hogy egyezteted a sok akaratot, hogy teszed eggyé, ha együtt nem beszélsz a többivel? Míg közakarát nincs, közönséges végezés nincs, s míg közönséges végezés nincs, törvény által nem boldogulhatsz sorsodban, mivel egyetlenegy embernek akaratja a többi ellen azoknak tetszéseken kívül törvény nem lehet, vagy ha magát azzá teszi, a többin erőszakot úz; az erőszak pedig — mint kiki tudja — nem törvény, következésképen nem is igazság reád nézve.

Már a birtok és proprietás áll elő. Amivel bírok, az enyim. úgy-é? De hogy az, ha benne

más akar helyettem? Enyim — ez azt teszi, hogy úgy éljek véle, ahogy akarom. Annyit vegyek belőle, annyit hagyjak benne, amennyi nékem tetszik és magamnak javamra nézem ki. Mihent annyit kell adnod, amennyit (téged róla senki sem kérdve) más akar, valósággal szabad birtokos többé nem vagy, azaz semmid sincs, csak gondviselője lévén annak, amit tulajdonképen gondolsz magadénak lenni. Olyan országra tartozik tehát a gyűlés, melynek népe hazájának földjét tulajdonképen bírja, azaz akarata szerint adóz és vitézkedik annak fenntartására. Ez az ország gyűlésének értelme. De amely gyűlés nem végezhet magát, annak értelme sincs — és nem tudhatod, mit teszen. Ezek szerint, látod, hogy valahol a nép teljes királyi hatalom alá bocsátotta magát, országos gyűléseivel fel is hagyott.

Országos igazság.

Mi teszi a törvényt és igazságot? A test, annak élete és szüksége. Étél, ital, takaródzó kell. Szükség tehát keresni és valamivel bírni. Már kinek-kinek ugyanazon szüksége lévén, minden embernek mozogni kell, mivel ez amannak kenyerét szájából ki nem szedheti, hogy ő heverve éljen, ama pedig csak annyi kézzel, mint amannak van, kettőre keressen. Igazságtalanság, mert a természet kezét-lábát minden élő embernek a maga fenntartására adta egyenesen, honnan következik, hogy a maga testé-

nek kiki Isten és világ szerint való tulajdonosa. Hogy esne, ha valamely kezes, lábas, egészséges embert tolnának hátaidra, hogy az ő lábai földre nem hágván nehézségekkel mindég a te lábaidat terheljék. Nem lenne igazság. Így van a kezekkel is.²¹

Míg tehát az emberek magokat közakaratra és társaságra nem vették, lehetetlen volt egyiknek a másikat szolgálni és a maga kezével annak szájára keresni. Miért cselekedte volna? Hogy? Mit parancsolt amaz néki? Minélfogva köttetik az az ember valakihez, akinek egész természet van birtokában, különösen pedig otthonja sehol sincs, ma itt, hónap ott... Ki parancsol? Kit szolgáljak, ha senki javamra semmiben nem szolgál?

Kinek-kinek keresni kell, hogy élelmében bizonyos legyen. De mit tegyék, hogy más a szájából ki ne ragadja? Meg kell tiltani, hogy egymásét ne bántsuk. Kik tiltsák meg? Mindnyájan. Ha valamely nem fogadja közönségesen, nálánál erősebbek lévén, kiáltásával nem gondolván büntessük meg. Minden embernek a maga értelmére maradjon hát kereseti, más henye pedig el ne vehesse tőle, mivel ha erre szabadság engedtetik, senkinek se lesz oka keresni és a birtokába vett földet gyümölcsöz-

²¹ Meg ne tévedj oda gondolván, hogy tehát senki sem tartozik adózni, robotózni. Mikor egy nemzet egy személlyé változik, akkor látszanak törvényes állásában azon igazságai, melyek az emberre is különösen szinte úgy tartoznak. Nem mondhatok mindent ki egyszerre, váraokoz.

tetni, látván, hogy tőle verejtekének javait korhelek ragadozzák el. Ilyeténképen változik az embernek élete, kenyere, birtoka szentséggé, azaz legelső legfelsőbb igazsággá s világi törvénné. Utólértük az országos igazságot, melyet ekkoráig nyomoztunk. Száz könyvet kell olvasnod, míg a zürzavar értelmeknek és ellenkezéseknek sokasága közt a természetet és örökös igazságának ezen rövid útját feltanálod, melyen túl, akár innen járnival eltévedés és okoskodni eszetlenség.

Mi következik már ezután, olvasó, a dolognak természet szerint való folyása szerint? — mondd meg. Utasíts! A birtoknak törvényes igazsága, mely által a birtokosnak ügye, kenyere az országos igazság előtt ártatlansággá változik. Ha csalárdsággal, lopással, erőszakkal szerez valaki külön magának szomszédján, úgy törvénytelen birtokos és vagyonátul az országos igazság által megfosztathatik, meg is büntettethetik. Annyival inkább, mivel ő is bizonyosan elégtételt kívánna, ha őrajta tenne más erőszakot. Ellene állhatatlan igazság tehát másokra nézve is a magam igazsága.

Elég eddig... Megálljunk itt. Nem szükség a személyről a személyre tartozó dolgokban most odébb menni, hanem alkalmaztatván már és azt mondom ki, hogy mindezen okokat és rendet miért bocsátottam előre. Tudod, hogy semmiféle dologgal nem lehet egyszerre szembeszökni, hogy üstökét rázván magyarázd.

Minden dolog többel van összeköttetve, azok közt széjelágazva. Ha egyet húzol, száz mozdul, melyek közt mindeniket ki kell nézned, hová üt, hol dül el, hogy a többit össze ne rontsa és magadat is agyon ne üssön. Ez az emberi okosságának legfelső pontja, legnemesebb és legszükségesebb szolgálatja.

Királyrul királyra nézve való igazság és törvény.

Most fogom már e részben okát adni, hogy miért beszéltem eddig. Itt minden nemzetet, országot, uralkodó hatalmat csak király név alatt fogok nevezni, mivel ez legrövidebb, legérthetőbb és legszokottabb szólásnak formája az országos dolgokban. Mit vegyünk hát már itt kérdőre? Szólj! Ezt, hogy a király birtokát mi teszi törvényessé és igazságossá? Pénzen vétel, csere, alku, egyezés, vagy foglalás, fegyver és hatalom?

Az emberi nemzetnek és uralkodó nagy hatalmaknak igazságait, kötelességeit szinte úgy törvények alá zárták és tudománnyá tették, de amelyeknél nevetségesebb és haszontalanabb tudomány e világon egy sincs, emiatt, hogy csak a gyengét kötelezi, az erős pedig, mihent kirúghatott alóla, soha véle semmit se gondolt és még most se gondol, hanem parancsol, veszen, foglal; tetszését pedig igazságnak vegyed hazádnak pusztulásában is, mert ha nem, leüt, fogságra vét és kihirdeti, hogy megbolondultál.

Világ kezdetitől fogva az emberi nemzet krónikájában csak ezt látod, hogy mikor, hol valamelyik nemzet szomszédján hatalmat vehe-tett, maga alá tapodta. Ezen erőszakítételekre az igazság e' vólt, hogy ügyébe Istenét békúzza, azon túl nem vólt bűn, sem vétek. Te Deum laudamus! Megköszönte Istenének, hogy néki ellenségén győzedelmet adott, ezt vévén fel, mint a gyermekek, hogy: lám az igazság is rá-vitte, mert meggyőztük őket, próbája annak, mond, hogy igazságunk van, mert az Istennek segedelme mi mellettünk harcol. Ezen igazság-nál fogva vett el Róma annyi királyságot, győzedelmének szekerei után vonszolván azok-nak méltatlan koronás fejeit, királyait a leg-vadabb embertelenséggel. Ennélfogva dúlt Nagy Sándor, mert ő Juppiternek fia és sza-bad a világgal. Láttad Európában háború-i-nak idején, hogy dútötte el a fegyver kinek-kinek igazságát.

A győző hatalom leverettetett felebarátjának emberi nemzetes igazságára nézve követke-zendőképen okoskodik. Igazságom van ellened, látod, mert meggyőztelek. Engem segített az Isten, téged nem s vége: hallgass, fizess, szol-gálj, mert most Istenednek ez irántad kinyilat-kozott tetszése, és akarátja. Ehol a jus gen-tiumod! Így megyen a medvék, farkasok és oroslánok közt is az igazság, melyek Puffen-dorfot nem esmervén jus gentiumot tudnak szinteúgy.

Hát ez a beszéd minek? — azt kérded. Annak, rokon, hogy megtudhasd nemzeted birtokának valóságát. Ha igazán, törvényesen birta-é országának hegyét, halmát, vizét, mezejét? Ha termése, gyümölcse téged illet-é sat. Végre, ha nemzeted törvényes birtokos-é, ha van-é igazsága hazájának javaival élni és azokat magáéinak mondani.

Fegyverben való törvény és igazság.

A fegyver, minden kétségen kívül, vagy ol-talom, vagy erőszaktétel. Valaki hatalommal megyen szomszédjára csak azért, hogy birtokát elvegye, bizonyos erőszakos. De a természetben úgy látszik, mintha az erő és hatalom magát törvényes igazsággá csakugyan a természet által tenné a természet ellen.

A világi igazság ott áll fenn, ahol hatalma büntethet, valaholott a maga megbosszulására ereje nincs, füstöt vét. Azonban a győzedelmet minden hitben, szokásban, törvényben élő királyi hatalom Isten segedelmének és akaratjának nézi. Az Izráel népét veszem például, mert keresztények vagyunk és a Szentírásbul lehet legerősebb tanubizonyosságokkal élni.

Az Izráel népe öldökléssel, fegyverrel, erőszakkal földet foglal magának. Isteni erő, hatalom vezérli győzedelmét és cselekedetét helyben hagyván, birtokának igazságát megörökíti. Maga harcol az Úr Kanahánnak lakosi ellen,

kik az Ábrahám fiainak soha sérelmet nem tettek.²²

Ilyeténképen állott fel Izráelben a fegyvernek törvénye és igazsága.

Az országok esete isteni végzés? Mert még mindég keresztényekhez beszélek és nem tartatom csupa vak történetnek, mivel ha az oly nagy változások magoktul vannak a világon a dolgoknak tolongásai közt, úgy bizonyos, hogy egy ember életének apró esetit és viszonyosságait, életét, halálát az Isten annyival inkább nem tekinti sokra semmiben. Már ez látatit itt akadályul lenni, hogy az Isten örök végezése a hitetlen pogányoknak is ad országot a hívő keresztényekébül, mint Mahometnek adta Constantinápolyt templomaival és szent oltáraival egyetemben, mely győzedelemnél fogva a pogány azon helyet attulfogva

²² Józsué könyve X. rész. 10—11—12—13. „És megrontá őket a Jehova az Izráel előtt és megveré Gibeonban és vágá őket Azzeháig. És lőn, hogy mikor futának, a Jehova hánya őreájok nagy köveket az égből Azeháig és meghalának. Szóla Józsué a Jehovának és monda az Izráel előtt: Nap, Gibeonban légy veszteg és hold az Ajalonx völgyében. És hold, nap megállá, míg bosszúját állja.“

Most ezt tartják, hogy a nap mindég áll és fényessége közt Józsuének a holdvilágra szüksége nem lehetett. Elég hozzá, hogy Józsué parancsol a teremtés rendinek és a természet állását felfordítja, hogy annál több vért onthasson. Látod továbbá, hogy a Jehova az amorareusokat, gibeonitákat kövel hajigálja onnan felül az égből idealatt a földön és maga veri őket agyon, hogy népe győzedelmeskedhessen. A győzedelemmel elfoglalt helyek Izráelnek adattak örökségül a Jehova által, míg az emberek tőlök el nem vették.

örökségül bírja. Már ha egyáltalában akarátja ellen lesz vala az Úrnak, hogy a Szófia temploma mecsetté változzon, csak vólt mindenhatóságának módja abban, hogy a kedvetlen esetet felfüggeszse. Akaratjával lett hát? Vagy ha nem, azt kell hinned, hogy az emberi esetekre nézve semmit sem akar, hanem mindent a természet rendire és vak történetekre hágy. Következik, hogy a győzelemmel elfoglalt ország örök végezéssel vétetik el — az örök végezés mennyei akarat, így tehát a győzelemmel elvett ország isteni ajándék, mennyei donatio statutiojával egyetemben.

Eddig csupa keresztényekhez beszéltem, már most minden hitbül való természet fiaihoz beszéllek, hogy a fegyvernek és hatalmának természetbe helyezettett törvényét, amennyire lehet, megállíthassam.

Menjünk az oktalan állatok közé elébb. Mivel nem okoskodhatnak, nékiek minden törvények csak ösztön és eledeleknek kényszerítése. Okoskodjunk mi helyettük az ő ügyökben. Mert úgy tetszik valahogy, mintha az igazságnak némely távolról való sugára minden állatra kiterjedne, melyben élő és érzékeny természet van. Legalább az emberi szánakozást és haragos indulatot tette szerint magára húzza, mely dolog mindenkor igazságban és hamisságban terem. Valami benned szánakozást, haragot gerjeszt, mind szándékos cselekedet és érzékenységben lévő szenvedés által származik.

Mi hát az a természet ellen felállott, természet szerint való igazság? Lássuk előbb az állatokban, azután jöjjünk onnan magunkra.

Mikor valamely sűrű omlásbul kinézel, honnan látod, hogy közel hozzád az erdőszélben a farkas egy juhot földhöz ütött, torkán fojtogatja, vékonyát kiszaggatja, szívét, tüdejét, máját előtted vérében faldossa, kegyetlensége ellen mérges indulatot érzesz magadban, szána-kodással nézven ártatlan prédájának széjjeltépését. Ha töltött fegyverrel vagy, rágyujtod, megelégedéssel lévén szívedben, ha elejthetted. Ezeret mernék tenni egyre, hogy nincs ember, ki a ragadozóvadra ily esetben puskát ne sütné ki. Lássad már, hol van az igazság és hamisság. Kegyetlenségnek láttad a farkasban, hogy a báránt szagatta, mert mérges indulat gerjedt benne ellene. Itt nem okosságodat, hanem csak érzékenységedet vegyed kérdőre. Gonosz állat hát a farkas és igazságtalan úgy minden ragadozó állat, melyeket ez okon meg nem szűnnek pusztítani mindenképen, ahogy lehet. Helyes, megérdemlik, mert erőszakosak, tolvajok és pusztítók ők is.

De a farkast a mindent teremtő bölcsesség és természet hozták életre oly móddal, hogy prédával éljen, erőt nyervén rá, mely által prédájával bírhasson és ragadozhasson. Már a természetnek rendi ellen prédáját boncolva, szaggatva egy dúló állat sem hibázik. Nem tekinti a természetje és igazsága, hogy az ölyü a galambot tépi, mert maga cselekszi benne.

Igazság hát, hogy a farkas a báránt megegye, igazság, ha rajtakapván te ellenben agyonlövöd. Őtet is az a természet kényszeríti prédájára, amely nálad megengedi, hogy károdat okozván agyonverhesd. Ezen esetre a természet rá se tekint, nemhogy egyik vagy másik tettet vádolná.

Lehetetlennek tartják, hogy két egymással ellenkező félnek egyenlőül igazsága legyen. Nézd itt! Mindenfelől helyes a cselekedet, mégis ellenkezésben áll egymással. A farkas is megigazul, mely prédáját ártatlan állatnak vérében keresi, eszi, az ember is, ki őtet ezen kegyetlenségéért agyonlövi. Megálljunk már itt, tovább nem menek, tárgyamhoz nyúlok.

Egy tatár fejedelem felkél, Kínára üt, elfoglalja hatalommal, melynek örökösét, a császári házat eltöri s maga helyére ül. Igazságtalanság, úgy-é? Mert rablás és erőszak. De az erőszak igazsággá válik magától és az időtől. Ha most a perzsa Kínába tör, hogy elvegye és az uralkodót megölje, erőszakot, gonoszsgot követ el, jóllehet erőszakos ellen hadakozik. Eszerint lett a győzedelmes hatalom magának igazság és másokra nézve helyes dolog. Valamennyi törvényes és igaznak mondott birtok most e világon országrul országra tanáltatik, mind erőszak és hatalom által való elvétemény vagy úgy mondott kereset. Már ha e fegyvernek igazságát tagadod, egész világ uszupátorrá válik, azaz erőszakos haramiává, honnan

következne, hogy egy nemzetnek se lenne hazájához igazsága.

A győző hatalom cselekedete változhatik igazsággá, mivel nincs büntető igazság és számvévő törvény alatt. Ki húzhatta Nagy Sándort számadásra? De ha Péter hat ökröt ellop, hatvan esztendő mulva jöjjön bár világosságra, csak frissében lelik eltörölhetetlen bűnét, meg is büntetik és véle a kárt megfizetetik. Miért? Azért, mert törvény alatt él, melynek büntető hatalma elül ki nem állhat, sem magát annak felibe nem teheti. A királyi hatalom maga a maga ítélőbírája. Szomszédjára megyen és ha nálánál hatalmasabb, országát elveszi, hálát adván Istenének, ki akaratját az ő győzedelmében kinyilatkoztatta. Ha a leverettetett nemzet, vagy más hatalom ez ellen jön és leveri, amazt tőle megszabadítván, hibázik? A természet a hatalmat törvénnyé tette.

A hatalmas foglal és foglalását mint vérén szerzett igaz örökségét használja, bírja. Valaki idővel ellene támad, hogy attól megfossa, törvénytelen cselekszik ellene. Most lépünk már a hajóba, melyet eddig kerülgettünk, hogy pallóját, ajtaját feltanáljuk. A meggyőzetett nép olyan, mint a bárány, a győzedelmes mint a farkas. Igazsága van amannak, hogy ez, amit néki nem adott, tőle el ne vegye; igazsága van ennek abban, hogy őtet a természet hatalmasabbá tévén, erejét ama felett a maga hasznára, dicsőségére gyakorolja, mely dolgot ilyen állapotjában amaz is ő ellene kétség ki-

vül elkövetne. Mert csakugyan igaz az, hogy minden nemzet uralkodik, ha rámehet, valamint minden ember szeret parancsolni, ha teheti. Ki szolgál inkább, mint uralkodjon?

A magyar nemzet mint scyta, hunnus, tatár vagy akármilyen Ázsiából kijön, csak ezen igazsággal, hogy ő nagy erőben lévén, ahol győzhet, foglal és akit megvér, lássa, dolgát hogy módolja.

Magyarországot, ahogy már hívjuk, győzelemmel, fegyverrel, azaz vérrel elveszi és mint mások, ő is örökségévé teszi. Erőszakkal vette, de már most egész világ igazságával bírja. Ha a magyar nemzet hazájának nem örökös, törvényes és igaz örököse, ura és birtokosa, e földnek kerektségén egy nemzetnek sincs hazájához és annak haszonvételéhez igazsága, mivel a világ össze-vissza, keresztül-kasul, időről-időre mind elfoglalta magát. Most kezdjük már. Mit teszen az ország gyűlése? Enyim ez, azt teszi. Ezt akarom. Törvényes, igaz birtokosa hát a nemzet hazájának. Ha igaz birtokos, igazsága is van hazája iránt, voksát, akaratját, törvényét fenntartani, mert övé és vérén, verejtékén, érdemén szerzette meg magának a természet rendi szerint, mely-nélfogva királyi hatalomban a gyengének az erős ellen igazsága fenn nem állhat, mihent csatára kelnek ki magok közt. Következik, hogy Magyarország, mikor nemzeted elvette, törvényesen azé lett, mely eset szerint világ végéig igazsága van nemzetednek ahhoz, hogy

mint birtokos, birtokának állapotjához szava legyen, melyben szabad akaratja nyugodjon az iránt, annyival inkább, mivel az most is vérenek, verejtékének és értelmének őltalma alatt nyugoszik.²³

István király százada.

Mindeddig a gyűlés az ország házában csak jött, ment, sétált személyesen feljebb, alább, most ül már a táblához, hogy kérjjen, fontoljon és ítéljen. Igazságát, hatalmát, birtokát, nyugodalmát, bátor megmaradását törvénybe kívánja foglalni, ezek már az izzasztó kérdések és a verejtékben feresztő elmélkedések. Hogy csinálja, mit tegyen?

Nem arul fogunk itt beszélni, hogy Szent Istvánnak és hatalma alatt a nemzetnek milyennek a törvényei, hanem hogy magára nézve okossággal és igazsággal bírt-é az ország akkor, mikor magát törvénybe vette. Ha Isten és természet szerint dolgozott-é bölcsesége és embersége?

Mikor nemzetünk ezen hazáját elfoglalta, királyi személy alatt nem élt, ki örökségének nézhette volna e nagy szerencsét és nyereséget. Vezéreket, fejedelmeket választottak magoknak, mint főkapitánt. Ha elesett s megholt,

²³ A dolgok, mint mostmár látod, magokhoz kötik az elmét és nem lehet tőlök addig elválni, míg okaikat fel nem fedezzük. Mindeddig utól nem érhettem magamat, csak a fundamentumban kellett dolgoznom.

a többi kapitánság a néppel együtt helyébe újat választottak. Egész nemzeté vólt az erő, hatalom, harc és győzelem, honnan természet szerint következett, hogy az elfoglalt országnak a nemzet lett valóságos tulajdonosa. Eszerint esett Magyarország a magyar nemzetnek birtokába, így lett földje, vize, hegye, mezeje, erdeje örökségévé. Lehetetlen ennél fogva kérdésre venni, hogy az uralkodás módjának rendbe vétele egyenesen a nemzetre ne tartozott volna. Szent István előtt vólt a foglalás és győzelem, midőn még a nemzetnek sem királya, sem írott törvényei nem tudattak. Egyedül szokásai szolgáltak törvényül. Nincs még itt a koronának, királyi széknak törvényes jussa, sem a nép felett attul megkülönböztetett méltósága és hatalma. Ki hát király? A nép, a kapitányság és az általok választott vezér övélek egyetemben. De azon nevezettel, hogy király, nem is élnek, mely szerint lehetetlen megállítani, hogy a nemzetten kívül valakinek, egy háznak vagy familiának külön az ország birodalmához igazsága s közti lehetett volna.

Szent Istvánnak adatik királyi rang és korona Rómából. De ez esetben csak általláthatod, hogy a magyar nemzet keresetit, ahhoz való jussát, földesuraságát, tulajdonképen való birtokát el nem veszthette. Lehetetlen volt a magyar koronának akkor egyebet királyi rangnál és méltóságnál adni. Egy koronára sincsenek azon hazának törvényei írva, melyre tar-

tozik. Akkor tudhatja meg a korona, mik legyenek a jussai, mikor alája írják azok, kik érdekekkel azokat magoknak megszerzették.²⁴

Nem szükség Szent István királynak törvénybe vett értelmét itt előhordani.

Minden tanult ember láthatja hazájának törvényeit az ország könyvében. Azonban a szerzett törvényeket ellenkező okokkal, elmetekerésekkel, facsarásokkal széjelhányják, de a természetnek a maga józan okosságában örökre meghatározott állandó igazsága ellen küszködni a görcskereső elméknek több bajokra szolgál. A haszontalan és vakító ok az elibe kiállított természet igazsága előtt magában füstöt vét.

Nemzet.

Nemzet az ember elébb, sokaság, társaság, ország és azután teszi magát fejedelemmé, királlyá, császárú, tanácsa sat. Ki teszen királyt ott, ahol ország nincs? Következik, mint ellene-

²⁴ Egy király olyan ember, kinek személyére tartományoknak, országoknak, népeknek méltóságát, hatalmát, igazságát függesztik; következésképen ő ex offo szent és szentség. Valamikor papi szentséget adnak rá, kettős szentséggé tétetik, mely rang részirül szükségtelen. A papi szentség királyra nem illik, mivel hivatalánál fogva való szentségénél szentebb nem lehet. Azonban szentségének gyakorlása éjjeli, nappali imádkozásokkal magánosságban nem folyhat, mert úgy a közboldogságot vetné meg, pedig hivatalának igazsággal való folytatásán országának boldogításán kívül valóságos kegyessége, buzgóssága egy királynak sem lehet e világon. A király szentsége igazságának és irgalmasságának gyakorlása.

állhatatlan igazság, hogy a királyt az ország szüli és nem a király az országot. Csak az Isten egyedül az a király, ki magának világot szült, de embernek nem lehet. Már mihent a nemzet szüli a királyt, ő a szülőanya, azaz a királyságnak kútfeje, mely szerint a király a nemzeté lesz.

A királyt az országnak ereje, hatalma, méltósága, igazsága szülvén, hivatalára nézve csak ország és nemzet marad. Nem is azért függeszti a nép önnön szentségét királyi személyére, hogy annálfogva a maga ügyében, birtokában, igazságában, szerencséjében semmivé legyen, hanem hogy ugyanazon királyára bízott szent hatalom szolgáljon oltalmára és közjávára. Micsoda szolgál szegődik szolgálatra úgy, hogy azért való jutalma esztendeig való fáradság és éhség legyen?

Ahol az erő valamely nemzetet fegyverrel hódoltat meg, annak határ nélkül való hatalommal parancsolhat mindaddig, míg amaz rést nem kap reá, hogy nyügét nyakábul kivethesse. De ha az erőszakkal reátolt jármot erővel magáruul levetheti, az igazság ellen nem vét, mert végre minden győző hatalom igazság magának. Állítani, hogy mihent erőszakkal rabbá tettek, ha szabadulhatnál is, menekedni nem szabad, a legrémítőbb igazságtalanság lenne. Ki iránt viseltessem szorosabb kötelességgel, mint a magam életének boldogsága iránt? Ki legyen érzékenységemben több a magam érzékenységénél? Mondani, hogy az em-

ber valakit életének minden javainál többre tehet, természet ellen való örökös hazugság. Nem kell erre tanubizonyság: kérjed a szívedtől, megfelel úgy, amint érez és a természetnek igassága által sugaroltatik.

Az erőszaknak csak addig tarthat igazsága, míg a hatalma alatt fohászokodó természet láncait el nem szakgatja. Erővel nyomtál el, erővel szabadulok, mond, és mit szólhatsz ellene? Panaszolkodhatna-é a török, ha keresztyén népe Európából kiverné? Ha néki igazsága volt erőszakkal a népet elnyomni, igazságtalanság lenne ennek tőle szabadulni, ha tehetné. Továbbá ki szabjon a győzedelmes hatalomnak engedelmességre és hódolásra való törvényeket? A római tanácsnak, cezárnak sat. ki monddta, hogy *no, nem szabad?*! A hatalomnak csak a nem szabad, ami nem lehet és tőle nem telik. Hadd legyen szabad valakinek hinni, hogy a királyság alatt élő nemzet minden esetben, nyomorúságban engedelmeskedni, túrni köteles és szabadulásának módolása szentségtörés, halálos pártütés, de engedd meg nékem is hinni, hogy a kétségbe ejtett emberi természet törvényeddel nem gondol. Beszélj néki, ha tüze kitör, hatalma felül kap, hogy gonosztévő, pártot ütött; ha kezével elérhet, azzal felel, hogy megölhet. Nem az a kérdés, látod, eszerint, hogy a francia nemzet királyára nézve mennyire gonosz és igazságtalan, hanem hogy a Bourboniai ház csak oda van, a francia királyi székről eltöröltetett, és Bonaparté neve-

zetű familia állott helyére. Hadd legyen a francia nemzet pártotütött, szentségtörő, gonosz, nevezzed bűnét, ahogy akarod, de csak uralkodik. Egy egész nemzetet az Úristen is halállal nem büntethet, hogy minden lehelletiben eltörölje. De ha ezt tenné is, az uralkodó általa semmit se nyerne, mivel ember nélkül maradván csak a Robinzon hatalmával és királyságával kellene néki megelégedni. Következik, hogy valaki uralkodik, okossága, vigyázása legyen, mert tronffal ütnek a játékba, félrevetvén a beszédet s azon való okoskodást. Nincs erő, hatalom, szentség e világon, mely az emberi természetet a maga igazsága ellen állandóul és örökre megköthesse.

Királyválasztás.

A királyt a nemzet választja. Előbb országnak kell lenni, úgyé? Mikor valamely ugyanazon nyelven beszélő nép országra szaporodik, akkor van szüksége fővezérre, kapitányra és bíróra. Ő teszen hát királyt magának, honnan világos, hogy a királyság az országnak származása és következése. A nép lett tehát gazdája élete módjának és birtokosa hazájának.

A magyar nemzet országot foglal itt magának, melyet törvény alá veszen, hogy magát állandó uralkodás- és életmódjába helyheztethesse. Királyt teszen. Kérdjed már, hogy a királyi nevezetnek lehetett-é törvényes igazsága arra, hogy a nemzet vére által szerzett

országban mint egyedül személyére tartozó örökségen határ nélkül uralkodjon? Az ország a magáét adja szabad akaratjából, mely cselekedete által a maga örökségéhez való örökös igazságaibul magát ki nem vetkezteti. Micsoda nyálacsorgó bolond vólna az, ki akaratját jóelőre, egyszer életében arra fordítaná, hogy soha többé akarat benne ne lehessen? Az akarral az akaratot eltörölni valakinek magában természet ellen van. Innen lett, hogy akár mely szabad hatalommal uralkodjon is valaki, országos dolgai mégis mindenkor nemzeti tanács által végeztetnek. De ha valamely nemzet teljes hatalom alá áll is önként, mindenkor azért cselekszi, hogy bóldog lehessen általa. Mert micsoda nemzet vólna az, ki magának szabad akarat szerint kívánna és választana rabságot és nyomorúságot?

A magyar nemzet, tudván, hogy hazáját maga szerezte, azt is látta, hogy királyság alá ő teszi. Isten és természet törvénye szerint való igazságnak érzi magában, hogy vezéreivel örökségének mint lehető sorsárul végezzen. Eszerint alkú és kötés áll fel a két fél közt, ami személyeket mutat csak, de valóságában egyugyanazon nyereség, veszteség, szerencse és szerencsétlenség.

Az ország a maga sokaságának egybe tett méltóságát, szentségét a király személyére függeszti, vitézlő erejét vezérlése alá húzza össze, uralkodásának kormányát kezére bízza. Végre egész sorsával királyi akaratba sijed el.

Hogy lesz a nemzet akarója királyi akarattá és öröksége koronaörökségévé? Ez a kérdés.

Ahol adják a királynak a vezérlést, de a királyi hatalomnak győző és kényszerítő ereje a nemzet kezénél marad. Nincsen a királynak önnön zsoldján szüntelen fegyverben, szolgálatban, gyakorlásban álló hadi serege. Az akaratot általadják, a tehetséget magoknál megtartják. Eszerint az országgló akarat a király s nemzet közt megoszlik. Mikor az első szól, hogy ezt akarom, a másik felel, hogy lássuk. Ha a mozdulásra okot nem talál, nem megyen. Rajta kívül nálánál nagyobb erő a korona alatt nem tanáltatván, kényszerítés alá nem eshetik. Mi lesz belőle? Az, hogy tanácskozzunk. Megmarad hát az ország akarója a király akarójában, mert a királyi akaratnak bételjesítésére szolgáló erő a nemzet vérében nyugoszik. Ez tehát itt az országnak igazsága és okossága.

Továbbá, mivel királyt teszen, a maga tett és választott vezérét törvényeinek megállására hittel, fogadással kötelezheti. Országot adunk tenéked, mond, hozzád vett jóindulattal, háláld és szolgálj meg ősi igazságainknak, azaz közböldogságunkra tartozó szokásainknak, törvényeinknek fenntartásával. Ebből a lesz, hogy a királyi tetszést, akaratot határok közé veszik. Nem a király szabad tetszésében lakozzon, mond, a nemzetnek közjava, hanem az országnak törvényében, mely annak közön-séges akarójából származott. Úgy hogy az

uralkodó az országos dolgokban szájával parancsolván mindég a nép akaratját mondja ki annak javára. Hogy ne a törvény éljen a királynak szabad akaratjában, hanem a király tetszése lakozzon a törvényben. Egy egész országnak népe önnön javának feltanálására nézve mindenkor több bizodalommal lehet a maga kívánságához és abbul lett akaratjához, mint más egyetlenegy halandóhoz, bár minden szentséggel legyen is felruháztatva. Az emberi természetnek gyengeségeit, vágyódásait annak vérébül semmiféle erő, hatalom, szentség ki nem törli. Ha minden világi dolog úgy állot vólna sorjára, hogy az uralkodók személyes tetszésekre nézve is az ország javával ellenkezőleg semmiféleképpen ne akarhassanak, úgy minden királyi tetszésnek a gyeplűjét utána lehetne vetni. De mihent ez igaz; anit ezer példa bizonyít, hogy a különös királyi akarat az országot minden nyereség nélkül egyben s másban a legsiralmasabb romlásba, pusztulásba ejtheti, bölcsesség és igazság minden népnek, nemzetségnek abban megállapodni, ha lehet, hogy a királyi akarat törvényben legyen, mely mindig jót akar és nem emberi kívánságokban, melyek ezer veszedelmet szülnek.

A törvénybe vett közbóldogság halhatatlan, mint a nemzet, amelyre tartozik és a föld, melynek haszonvételére elkészült. De a Titus erkölcsében élő bóldogsága Rómának csak addig tart, míg annak élete, kibe helyeztetett.

Miért kellessen egy halhatatlan országnak közbóldogságát is halandóvá tenni halandó uraiban, ha azt törvényében halhatatlanságra emelheti fel? Vagy ezt kell állítanod, hogy királyi széken királyi vérből kegyetlen erkölcs és erőtelen halandó nem származhatik... Mered állítani? Ha származhatik, hazádnak bóldogságát minden jó királyodnak halálával a sírba temeted. Ellenben, ha törvénybe zárattatik a közjó, akármely mordkedvű legyen az uralkodó, népének bóldogsága csak fennáll és megmarad mégis.

Az uralkodó familiának bátorsága.

Azt mondom, miniszter, hogy bátorságosabb dolog, ha a király népének minden törvények felett, minden tartalék nélkül parancsolhat úgy, hogy akaratjának semmi ellent ne állhasson, mintha uralkodó hatalma törvényektől függ, mely megkötöttség a korona méltóságának megaláztatására van és dolgoknak sebes kiszolgáltatásában szüntelen való akadályt okoz, ezt felelem, hogy nem igaz. A törvényes útra igazított dolgoknak folyása sohasem függed fel, csak azok sürgessék, kikre sorsok bízattatott. Továbbá az ilyen apró akadályok kisebbek, mintsem egész országot romlásba hozhatnának, mint a régi görög császároknak gyengeségek napkeletet hozta. Azonban mikor sürgető veszedelem rohan az országra reménységén kívül, az olyan törvényét, mely akkor

szabadulását akadályoztatja, félreteszi ideig és aludni hagyja, mint Spártában esett. Azért tettek Rómában is diktátort, mikor a törvény késedelme miatt a hazán már nem segíthettek. Más tekintetben micsoda törvényből mered állítani, hogy igazságtalan, illetlen és helytelen dolog, ha az országban a maga sorsára nézve szó és akarat marad, hanem e legyen nagyobb illendőség és igazság, hogy örökségek, kenyerék, életek, halálok egy oly halandótul függjön, kinek mindent ő ad. Mihent ezzel ellenkezőképpen dolgozik, az ország odajut vele, hogy közönséges nyomorúságát pénzzel, vérrel vegye meg és keserves szolgálatjával igyekezzon magán megtartani. Nem azért van a király, mint észrevetted, hogy országát minden nap ebédre hívja s tartsa, hanem hogy azt törvényében, ügyében oltalmazván, igazságát kiszolgáltassa; már ha e nincs, mi marad meg egyéb hasznodra?

Akárhogy okoskodom, feleled, de ha az ember uralkodóházzá lesz, kötelessége javára, dicsőségére nézve abbul áll, hogy teljes hatalomra mehessen, hogy amit akar, azt tehesse, mivel a monarkiának ereje, győzedelme ebben áll, hogy egy szóra minden tehetségével, fegyverével mozduljon. Mihent az uralkodó hatalomnak az uralkodás alá rendelt nép ezt feleli, ha parancsol: nem lehet, minden odavan.

Ha a világnak forgandóságával, dörgő, vilámló és mennykövet szóró viszontagsággal alkúra mehetsz, hogy soha olyanok nem lesz-

nek reád nézve, melyek népednek hívségére szorítsanak, hadd járjon. De ki tehet neked errül fogadást? Ha valahogy odajutsz, mit csinálsz segedelmedre? Ki szereti a maga semmiségét? Ki áldozza fel magát azért örömet, hogy soha ember ne lehessen? Hol láttál hív és győzelmekkel megkoronázott népet elnyomatásának idejében? A khinai császár familiájára egy néhány ezer tatár kiüt és ő birodalmának minden megszámlálhatatlan népével is a maga házának vesztét meg nem akadályoztathatja. Darius félmilliom rabbal harmincezer görögöt hatalmáru le nem tud hánni, hanem királyi székit felfordítják.

Azonban az országra nézve is mi tegye a királyi familiát ellene mondhatatlan és minden félelmen kívül való bátorságba? Az ügyé, ha a nemzetnek minden erejét, fegyverét, pénzét, törvényét már a tulajdon maga kezéhez vette, amidőn minden dolog egyedül az ő akaratjátul függ, nem lévén a nemzet egyéb tettségének teljesítő eszközénél. Így vólt a francia király... Többé szólni nem szükség... Felelj magadnak.

De ha teljes hatalmat ad is valamely nemzet uralkodójának maga felett, csakugyan igazság és kegyelem nélkül uralkodni néki lehetetlen. Valamikor valaki ezt mondja: akármit csinálsz vélem, nem bánom, örökké hazudik. Következik, hogy a despoti uralkodás, ez a szükségtelen és haszontalan hatalom, annak, aki véle bír, semmi segedelmére nem lehet. Csak azért

tartja, hogy ne gyakorolhassa és amely hatalmas szabad nemzetség reá üt, székből kivethesse, ő pedig addig is utálatnak tárgyává tegye magát országa előtt egyoldalrul azért, hogy másfelől abban semmi nyeresége ne legyen soha. Gyengeség az emberi természetüül feltenni, hogy a megaláztatást, rabságot, szegénységet, gyalázatot szeresse, hívséggel viseltetvén szívében, lelkében aziránt, ki mind ezen siralmas esetinek kútfeje. De egy kegyetlen úr sem is hitte soha, hogy népe hozzá igazhívséggel viseltessen.

Nincsen e világon oly dolog, mely a királyi familiának nagyobb állandóságára szolgáljon, mint a törvény és törvényes uralkodásmódja. Nincsen olyan bolond nemzet, ki a maga törvénye ellen pártot üssön, mert egy ország sem szerez magának olyan királyi hatalmat, hogy alatta megfuljon. Így tehát az uralkodó familiának állandó megmaradására a törvénynek határán kívül annál erősebb eszközt feltanálni lehetetlen. Mi legyen a nemzet elméjében nagyobb szentség, mint a maga törvénye, melyben szabad akaratjából boldogsága helyhezteszt? Akármely teher feküdjön reá, ha meg egyezésével esik, elviseli; de híre, tetszése nélkül, kedve ellen egy garas pótolék, rajta egy mázsa teher s majdnem elviselhetetlen, annyira megkívánja az ember a magáéban a maga akaratját.

Mindezek szerint Magyarországnak törvényes állása a királyi széknék megmaradására

és állandóságára szolgál legerősebb eszközül és ösztönül. Soha Franciaországban oly rettenetes vérontás, ha törvénye úgy lett volna, mint Magyarországé, nem lesz vala. Nem lett volna szabad a nemzetnek, mondog, azt cselekedni. Jó, de ez csak annyit teszen, mintha a zivatar után mondanád, hogy nem lett volna szabad a szélvésznek ezt a nagy élő fát tövéből kidűteni. De kidűtötte, s mit csinálsz tovább véle? Egy egész országnak bódulásba jött elméjét és dühösségre fellázadott indulatját hogy zabolázod meg azon erejével, melyet magához ragadott és kezéhez vett? Az erő a nemzet vérében lakozik. Az uralkodó enélkül csak egy emberi élőtestnek erejével bír... Mérjed a különbséget? Itt nem arrul kell okoskodni, hogy akár milyen tűz legyen, megöltöm, hanem ezen, hogy tűz ne támadhasson. Jobb a háznak tüzet nem vetni, mint meggyújtani azért, hogy elene az előltásra való tehetséget mutogasd és próbálgasd. Igaz az, hogy fegyvert fogni nem szabad, de fognak, látod! Ölni, ragadozni, utat elállani sem szabad, de azért gyilkosokat, tolvajokat büntetnek. Miért veted kamarádat, pincédet lakatra? Hiszen lám, tiltja a törvény, hogy más javaidhoz nyúljon. Az igazságot, emberséget, okosságot is csak úgy nézzed, mint annyi zárt, melyek a korona kincseit őltalmazzák. Békesség, csendesség van az országban, de emellett a kaput csak bészárják. A királyi udvarnak pedig törvény a legerősebb kapuja, ha százezer fegyveres katona strázsál

is előtte. Ezen értelmemet pedig meg nem cáfolhatod, mivel ezer példa bizonyítja. Előhordjam őket világ kezdetitül fogva? Nem szükség! Ha tanult ember vagy, te is tudod, ha nem vagy, úgy sincs miből és mivel cáfolnod.

Magyarország törvényes állását a királyi székek összealkotta, melynek javára szolgál. Ha annak győzedelmével, dicsőségével ellenkezik, semmit sem ér. Lássuk!

Nemes kar.

Világ kezdetitül fogva a nemzetek közt mindig a fegyver és vitézség nemesítette az embereket. A nemesség örökké hivatalon és hadi tisztségen kezdődött, azután jöttek a királyok, kik az érdemre pecsétet levelet ütöttek. De ellene állhatatlan igazság, hogy a hadi vezérek, főkapitányok, vitézek Sz. István előtt is nemes embereknek tartattak, honnan következett, hogy a nemesi kart most is vitézlő rendnek nevezik.

Végre a dolog oda jut, hogy kinek-kinek nemeslevele és donatiója legyen, hogy nemesi szabadságban élhessen, különben hiába hadi tiszt, mert gyermekei parasztsorsra vettetnek. A megnemesedés egyedül a király elméjéből, törvényes hatalmából és méltóságából származik. Így sem örökséget nem bírhat földesúrképpen, sem nemes nem lehet senki a királyon kívül. Következik, hogy a nemesi szabadságnak, földesuraságnak, birtoknak, örökségnek te-

remtő hatalmává és éltető lelkévé a királyi szék változik. Nemesi kar választja a királyt, koronáját is annak vitézlő rendi oltalmazza. Ezáltal győzedelmeskedik, honnan természet szerint való következéssé leszen ez, hogy Magyarországon és annak törvényes állása szerint nemes-ség királyság nélkül és király nemes nélkül ne lehessen. Ez tehát lélek és test együtt. Egymás-tul elszakadhatatlan, két egymásba öltött való-ság. Király nélkül az egész mágnási rend és ne-messég lábbal fordul a napra, ezek nélkül pe-dig a királyi méltóság, erő és szentség egy sze-mélyen füstöt vetnek.

A paraszti sokaság a királynak és a nemzet-nek országoló értelmében senki és semmi. Nem rend, hanem eszköz. Szerszám és állapot, szán-tás, vetés, szövés, fonás, fúrás, faragás, szabás, varrás sat. Mindezek szükséges valóságokra nézve az országnak elmulthatatlan részei és oly eszközök, melyek nélkül minden okosságával, vitézségével is elő nem mehet, sem meg nem állhat. De uralkodó értelemre nem tartozik. Ha kormányra teszed, igazgatása alatt hazája fel-fordul. Lábaid, derekad életedre, testedre tar-toznak, melyek nélkül nem lehetsz, de érzel-é benne tanácsot, mikor fejedben bóldogságod-nak előmozdításán okoskodol? Nohát, kinézhe-ted, hogy a tudatlan paraszti sokaság az or-szágló értelemre csak úgy illik, mint bokacsontod a homlokodra és térded kalácsa agyvelődre. Ezzel a királyság magát vitézlő rend nélkül össze nem kötheti, mert olyan formát mutatna

az uralkodásban, mint az a test állásában, melynek fara vólna egyenesen nyaka szirtjéhez kötve dereka és keze nélkül. Fejedelmi módon nevelt, méltóságos, nemes és tanult rendeknek kell bétölteni azon rettenetes messzeségű üreget, mely a királyi felsőség és paraszti állapot között tanáltatik.

A hazának törvényes állása a nemzet maga által szerzett örökségét, érdemét felvévén, a természetnek ellene mondhatatlan, szembetűnő igazsága szerint oda üt ki, hogy a törvényhozó hatalom az ország és király közt megoszoljon. Mihent a király országát nem kérdvén szabad tetszésébül annak törvényt szab, a nemzet birtokos magából kivetkezik, nem lévén oly akarat nála többé, mely tulajdon örökségében sorsának javítására száját megnyithassa. Továbbá ő érzi, tudja, hogy mi legyen néki jó, tehát néki kell törvényeit magára szabni. Azonban a hazának termését, a földnek gyümölcsét ő szaporítja, plántálja, annak oltalmára a maga költségén vérével, fegyverével szolgál, vitézkedik ellenségei ellen. Vérral nyerte, vérral oltalmazza, verejtékkel, dologgal tartja fenn... Kérlek, lehet-é nagyobb igazság, hogy sorsához is szólhasson? Koporsóba záró és elevenen sírba temető keservére szorgalma a természetnek ilyen vagyonához való voksátul megfosztattatni! De miért hát? Azért-é, hogy úgy sincsen esze az országnak a maga és a korona javát érteni? Ki értse hát jobban nála? Egy miniszter? Mert maga egy király se dolgozik.

Egy ember egy országot maga alatt tudatlanságra átkozzon? Engedd meg, hadd takarjam bé kezemmel orcámat, ahelyett szégyenelvén magamat, ki ezt magáruul állítja. Sokszor a miniszterek tudományokat és bölcseségeket méltóságos rangjoknak kevélységével pótolták e világban. A nagy rang és szerencsecsinálásra való hatalom okossá teszen... Tedd ki onnan, tudatlan lesz... Semmit se tud. Sok embernek kopott színe alatt lappang ellenben a bölcsesség, szerencse és tekintet nélkül. Ki tudjon többet egy országnál annak javára, csak keressék ki belőle bölcsességét és hagyják beszélni? Miben legyen hát nagyubb s hasznosabb igazság, mint ebben, hogy a nemzet királyaival egyetemben törvényeit a maga gyűlésében szabja magára és ezt méitán kimondhassa e világ előtt, hogy: ehol né! Vagyok. Mert mihent sorsodhoz nem szólhatsz, nem vagy, hanem mások vannak helyetted.

De a törvényszerző tehetség, ezt mondod, egyenesen királyi méltóságra tartozik, tehát rendetlen dolog, hogy olyan nép éljen véle, melynek királya van. De ha ilyen tanult ember vagy, igazíts el engemet ellenben, hogy hát az a királyi méltóság miből van? A sokaságnak egybe tett hatalma nélkül hol állott fel magában királyi kép egyetlenegy halandónak személynén, egyedül való magánál? Ember! Ne alacsonyítsad az emberi méltóságot, mert királyodat kisebbítéd általa. Nem oly érdem porban mászó rabok nyakán tapodni, mint felséges nemzetén

dicsőséggel uralkodni. Minden királyi méltóságot emberi méltóság szül. Ha a kútfőt gyalázzattá teszed, hogy legyen folyása annál tündök löbb és termése dicsőségesebb?

Magyarországnak törvényes állása a királyi győzedelmének, hatalmának, dicsőségének soha akadályul, kisebbségül nem szolgált. A magyar vezérek hatalmasok, győzedelmesek és dicsőségesek voltak. Soha hazánknak törvényes állása annak boldogságával és koronájának dicsőségével nem ellenkezett. És ha dolgai hanyatlásba jöttek, nem törvénye, hanem a királynak önnön személyére tartozó gyengesége okozta. Mi hibázott első Lajosnak? Mi a Mátyás dicsőségének és győzedelmének? Mi Hunyadi Jánosnak, ki azt az erőt törte össze egy néhányad magával, mely a napkeleti császárságot hatalma alá zárta. Európának minden Magyarországon kívül való uralkodása módját összevéve sem szülhetett segedelem senkitül, sehonnan. Nemzeted óltalmazta meg a napnyugoti keresztény világot a szultánok jármátul. Mi volt a győzhetetlen ösztön a nemzetnek véreben? Öröksége és törvényes szabadsága, melybe földesuri igazsága helyeztette és amely szabadság mellett hazája boldog és királya győzedelmes lehetett. Mert, kérlek, micsoda győzelemre való ösztön legyen egy olyan nemzetben, mely a legnagyobb vérontásával is sorsán nem segíthet, mely tudja, hogy bármely diadalmat is veszzen urának ellenségén polgári semmiségébül, általa valósággra nem jöhet és

sorsához szava nem lesz. Mert akármicsodás okok közt tekerjed, facsarjad eszedet, de ez csakugyan örökre meglábolthatatlan ellenvetés a despotságra nézve, hogy valaki önnön állapotja iránt minden voksából, akaratjából kivetkeztettetik, többé emberi karban nincsen. És ha titusi, antoniusi erkölccsel bír is az uralkodó, de mihent szabad tetszésén kívül törvény által sehogysem zaboláztathatik, örökké csak despot. Kegyelmes a cselekedeteiben, mert erkölccse igaz, de hatalmával despot, mivel ha akarja, elkövethet, valami a népnek pusztulására szolgál. A despoti uralkodás módja tanult nemzetek s keresztények közt gyalázatjára van az emberi természetnek és csúfoltatására szolgál az értelem méltóságának. De nincsen is helye sehol. Hiába van a muszka udvarnak teljes hatalma, mert csak kegyelemmel és igazsággal kell uralkodni. A tudomány, vallás együtt az Istennek és természetnek örök igazságait a népekkel s királyokkal már is annyira megismértették, hogy a kegyetlen, igazságtalan cselekedetet a török nagyúr is szégyenli népén elkövetni; nem is lenne tanácsos, mivel csak szóbeszédben a török nagyúr is mindenható, de valóságra nézve elégszer szabott már népe az ő torkára is zsinór nyakravalót. Valaki királyának azzal hizelkedik, hogy az ország szavát kedve ellen soha meg ne hallja, törvényét ne tekintse, hitetlen és bolond. Tanult, bölcs és erkölcsi méltósággal bíró nemzetek közt a kegyetlen uralkodás

módja vagy nem gyakoroltathatik, vagy az uralkodónak szolgál vesztére.¹

Magyarországnak a királyságot nem szeretni lehetetlenség, mivel boldogsága abba van békítva, a királyt pedig szinte úgy magába foglalja. Míg van az embernek valamije, addig annak óltalmára szolgál. Mihent semmid sincs és mindened elvették, a hűség is meghidegszik, és ütleket vár, hogy szolgálátját megtegye. De ha a törvény olyan, melyben a nemzetnek tetszése, szabad akarata még él, bizonyos, hogy boldogságot is tanál benne; mert ki akar magának gonoszt? Következik, hogy szívével javához léven forrva, törvényéhez is ragaszkodik, melyből a lesz, hogy királyában gyakoroltatván törvényes igazságainak kiszolgáltatása, a király személyét is székin fenntartja. Akarmilyen kedvetlen tulajdonságokkal legyen is személyében a születése iránt mostoha természet által letapodva, mégis hívséges szeretetet tanál az országban, mert törvényes szabadságát lelkesíti, mint királya. Tudod, hogy a királyt szépségért, termetért soha egy ország se szereti, ha különben csak öklöz és kereseteket elveszi. Igazság, irgalmasság kell, hogy szerettesen, akármely darabos és megszakadozott ragyával legyen is orcája, homloka alátapasztva, mely mindég atyai méltóságot mutat a királyi szentségben, míg rajta igazság fénylik.

¹ Váltak Európában is ezelőtt némely szerencsés, kegyetlen uralkodók, de más volt az értelem, erkölcs és idő. Most támadjon fel XIII. Lajos!

Mindezen okokbul napfényen láthatod, hogy Magyarországnak törvényes állása a királyi háznak megmaradására nézve még mindekkoráig a legjobb és legtermészetszerintvalóbb, hogy a nemzet a korona dicsőségét s hatalmát a maga javával össze tudta olvasztani. Most is ezen törvényes állásnak árnyékában nyugoszunk, melyet atyáinknak együgyűségek szerzett oly móddal, hogy túl rajta bölcsességünk sohase mehessen.

Néha nehezen szenyvedték törvényes valóságunkat a királyi széken. Miért nem szabad, mond, az uralkodó hatalom mindennek? Nem jó! Gyakran dolgozott már a szabad hatalom e világban a maga vesztére. Némely királynak kezében úgy látszott, mint gyermeknél a kés. De az ország törvényei iránt minden időben fenntartott királyi figyelmesség és engedelem annak uralkodását és bátorságát örökké tartóvá teszi, ha különben olyan viszontagságok nem rohannak reá, melyeket a vigyázó okosság soha előre ki nem nézhetett, vagy kinézve is semmiféle erő ellene nem állhatott, mint Gengisnek, Sándornak és Átillának.

Már ki találja helytelennek egy nemzetben, ha oda fordítja kívánságát, hogy örökségét bírhatta és hivatalában ember maradhasson? Ennél többet a magyar nemzet sohase kívánt. Ezen kívánság pedig igazságában magát az igazságot is felülhaladja.

Követség.

Spárta, Róma elmultak! Nem lehet egy szélesen kiterjedett ország népének az anyavárosnak piacán feljebb-alább ügyelegve, egymást taszigálva zsinatolni, hogy örökké vándorolván, jövésében, menésében hullassa ki szájából kenyerét azon okoskodva, hogy hazája böl doggá micsoda módok és eszközök által lehessen állandó. Nagyon szomorú fellegek közül világít szemedbe hazádnak szerencséje, ha győzedelmes nemzeted dicsőségének ragyogó szárnyai alatt különös magadnak nincs otthon mit enni.

Az országos, minden dologban Rómának ítélő széki piacán állott. Minden vásári alkalmatossággal gyűléselek. Az anyavárosnak vidékeiről gyűltek egybe azokhoz, kik ott látkak. De itt ingyen se gondolj oly messzeséget, mint Budához Beregnek, Máramarosnak végső határi állanak. Hogy lehetne Magyarország népének a budai vásárookra járni hetenként Morva-, Lengyel-, Törökország széliről, hogy ott hazájának dolgait igazgassa? Mihent Rómának birodalma kiterjedett, ott is a messzeségben levő tartományoknak népe otthon foglalatoskodott, mely szerint az országnak minden tanácsbéli zsinatja egyedül Rómára s körülötte lévő vidékére maradt. Ezek szolgáltak a többinek szüntelen való követségül mintegy.

Magyarországon hajdan az ország népe tetemes dolgaiban a Rákos mezejére gyűlt össze. E

szokás az ország törvényes szabadságának majdnem győzhetetlen pajzsa, a király nemzeti szokások ellen való kívánságának pedig meglábolthatatlan akadályá volt. Már, ezeket felvévén, hogy a korona hadakozó népe maga a nemesi rend lett önnön költségén, továbbá, hogy ha országos dolgok fordultak elő, egész nemesiség összegyült, hogy sorsához, ügyéhez a magá szájával és nyelvével szóljon, lehetetlen kinézned, hogy a királyi akarat a nemzet kívánságátul magát micsoda módok és eszközök által különböztethette volna meg. Egy s más követnek elméjét néki megígért nagyságos rangja és házának különös szerencséje tévedésbe hozhatja, de egy egész ország népének törvényes szabadságánál nagyubb kincset, méltóságot és szerencsét adni nem lehet. Valameddig a királynak egész országa népével kelletik tanácskozni és annak költségén hadakozni, mindaddig csak igen azt akarhatja, amit az ország akar. E szerint tették atyáid törvényes szabadságotat bátorságos lábra, mely fundamentomán magát örökre állandónak lenni mutatta.

De a világ viszontagságainak fergetege és az örök időeknek ostroma, melyek minden emberi csinálmányt bétemetnek s részszerint magokkal e világbul kiragadnak, hazádnak míveit sem engedték helyekben megállani. Nincs erő, sem hatalom, mely az emberi értelemnek, erkölcsnek módját változhatatlan állandóságra hozhassa. Az idő mindég ez, nem változtat, mi

változunk és az időre fogjuk, melynek a hidegnél, melegnél, szélnél, esőnél, szárazságnál egyéb változása soha sincs. Vallásának minden szentségével, törvényével, bölcseségével, tudományával, királyi hatalmával egész Európa csak ezt se viszi végbe, hogy öltözetinek nevetéséges változásaiban csekélységét és eszetlenségét gyermek erkölcei által fel ne fedezze és eltitkolhassa, hát az olyan dologban megtarthassa állandóságát, melynek terhe majdnem elviselhetetlen. Micsoda módok közt nézhetnéd ki, hogy most az országnak nemessége lóháton, szekeren a Rákosra menjen, ott táborozzon kenyere keresésének idején és önnön költségén éljen? Továbbá a régi dolgoknak is csak mulni kell. Valami természet, megbírhatatlan; az újulásra, változásra való vágyódás pedig ez.

Követekben állapotodott tehát meg itt is az ország gyűlése. Ezek többnyire külön-különféle reménységekkel mennek oda. Ki jószágra, ki hivatalra függeszti szemét, ki nevét kívánja híresíteni. Akik nagy szabadság szeretetét mutatnának és csípős hangon beszélnek, azoknak ez a siralmas állapotjuk van, hogy a király hatalma felül lévén ott léteknék, onnan haza küldetnek. Csak úgy lehet szólni, hogy az ékesen szólót székibül nyelve ki ne fordítsa. Legalkalmasabb eszköz és mód arra, hogy az ember sokat beszélvén semmit se mondjon, vagy tobákoljon, s hallgasson. Azonban a király kérésében a korona szükségét

elkerülhetetlenül pótolni kell, mivel a szomszéd hatalmoknak ereje mindenfelől nagy.¹

A követek vármegyéken való választása nem tudnák, micsoda okok mellett esik meg. Némelyiket azért választják, hogy felettébb sürgeti, kényszerít és a maga helyett való orcapirulásig erőltet. Más azért megyen, mert pénze van, melynélfogva cifrán járhat és költhet. Belső tulajdonságával nem gondolnak. Lesz ott, mond, ki tudatlanságát tudományával kipótlásra hozza. Vagy azért is választják, ha már valami neve és rangja van a többi felett. Némelyek osztán néha a többiek csendessége közt egymás hátára rohanva ostrommal kívánák az udvar kívánságát teljesíteni (amit helyesen cselekesznek), hogy rangot kapjanak, de akiknek bizonyosan reméllett szerencséjük hátat vét és ez is helyesen esik. Egymás fejére másznak némelyek, hogy magokat a többi közül kimutathassák. Az okosok ritkán szólnak, hallgatnak, fontolnak; a magokmutatók és szerencsekeresők kiabálnak, kiket egyfelől ingerelnek, másfelől nevetnek. Csaknem kiki bé kívánja szomszédjának szeméit kezével tapasztani, hogy ostábláját előtte úgy taszigálhassa.

Mindezeknélfogva a dolgoknak hanyatlása oda dült el, hogy a korona kívánságait az ország gyűlése meg ne lábolhassa és csak úgy

¹ Muszkát, prussust, töröket nézvén, Magyarországnak védelmére hétazázezer ember megkívántatik. Lehetetlen a királynak a kis számú hadi seregekben gazdálkodni, ha csak minden udvar úgy nem teszi.

legyen közönséges ellentállás, ha az ország fundamentomos gyökerére vettetne a fejsze. A környülmétkedést (vagy körülnyírást) el kell nézni, hogy az egész test állásában megmaradhasson.

Ezelőtt mindent elkövettek némely nemzetek, hogy határ nélkül való hatalom alá ne esenek, most a tudomány fogja azt tökéleteségre vinni pennával és betűvel, amit hajdan a világnak minden ereje, hatalma karddal, puskával végbe nem vihetett. A filozófia a kegyetlennek fegyverét kiveszi kezébül és az emberségnek minden felől megismért törvényes igazsága mindenféle uralkodó hatalmat határai közé szorít. Hiába adsz valakinek teljes hatalmat, nem fog s nem kíván véle élni azért, mivel székit útálattal borítja bé, lábai alatt ásván a gödröt csendesen, azért is még, mivel az erőszakos és kegyetlen cselekedet a maga lelke előtt fertelmességét napfényen kimutatván, a lélek tőle irtózik. Ha Rómában a tudomány oly közönséges kiterjedésben lesz vala, mint most Bécsben, Párisban sat. tanáltál volna Nérókat s Kaligulákat? Hadd járjon, ha vóltak is egynehány tudósi, de itt egész néprül, nemzetrül van a szó. Rómában a Seneca elméjének ellenében számlálhattál százezer fenevadat emberi ábrázat alatt.¹

¹ Megütözöl talán, hogy ennek okául nem a keresztény vallást, hanem a tudományt teszem egyáltalában. Gondolj rá hát, hogy a vallás is tudomány még, mély és szélesen kiterjedett.

Végezetre a követek által való országos munka majdnem minden törvényes nemzeti szabadságnak temetője és sírhalma szokott lenni. Sok ember vette már meg e világon különös házi bódogságát hazájának eladott igazságán.

Ezen értelmet, melyben sok tudós megállapodott, a magyar nemzet mégis felülhaladni láttatik, mely magát követek által is oly régiségtől fogva fenntartja. Nehéz a birtokos, szép örökséggel és jövedelemmel környült embernek nevezetben, azaz szóban, hivatalban annyit adni, hogy valóságával, érdemével azokat meghaladja, melyekkel törvényénél, születésénél fogva bír és nem személyére egyedül, hanem maradékaira is tartozik oly móddal, hogy ezeknek szabad rendelések alatt lévén haszonvételekért is tetszéseken kívül semmi más hatalomtól ne függjenek. Az olyan jószágoknak birtoka siralmas uraságokat mutat, melynek jövedelme, ha száz csillagot viselsz is magadon, nem a tiéd, hanem mint méltóságos, árendás ember lakozol benne. Muszkaországban ezerenként ajándékozzák a jobbágyokat akarmely jó fizető embernek. Tízezer taksásnak is ura lehetsz egyszerre, de birtokával egyetemben olyan summát függesztenek nyakadba adóképen, mely fejedet földre húzza és úri személyedből olyan valami szabadosféle halandót készít el, kinek méltóságos kötelessége csak abbul áll, hogy szörnyű fáradsággal, erőszakoskodással, néha aprólékos kegyetlen-

kedéssel is mint portiót szedő hajdú, embereinek adóját egybegyűjtse és a császári tárházba bévigye.

Hála legyen a gondviselésnek és kegyelmes uralkodóinknak, még mi, magyarok mind-ekkoráig az emberi karban mint földesúri nemzet megmaradtunk.

Felelős kiadó: Dr. Augusztinovicz Elemér.

36.782. — Kir. Magy. Egyetemi Nyomda. (F.: Thiering Richárd.)

18. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Harmadik sorozat. Ára 1— P.
19. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Negyedik sorozat. Ára 150 P.
20. Pázmány világa. Ára 4— P.
21. Tragédia magyar nyelven. Az Sophocles Electrájából nagyobb részre fordítottat Pesti Bornemisza Péter deák által.
Ára 1— P.
22. Riedl Frigyes: Vajda, Reviczky, Komjáthy.
Ára 250 P.
23. Berzsenyi Dániel: A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairul. Ára 1— P.
24. Régi magyar folyóiratok szemelvényekben. Athenaeum, Életképek, Hölgyfutár.
Ára 150 P.
25. Baresay Ábrahám költeményei. Ára 2— P.
26. Riedl Frigyes: Madách. Ára 2— P.
27. Madách Imre levelezéséből, Ára 150 P.
28. Horvát István Magyar Irodalomtörténete.
Ára 150 P.
29. Magyar reneszánsz írók. Ára 2— P.
30. Greguss Ágost: Írói arcképek, Ára 4— P.
31. Karacs Ferencné Takács Éva válogatott munkái. Ára 150 P.
32. Verseghy Ferenc: Rikóti Mátyás. Ára 250 P.
33. Vachott Sándorné: Rajzok a multból. Em-lékiratok. (Szemelvények.) Ára 150 P.
34. Szeged a régi magyar irodalomban.
Ára 150 P.
35. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici 1651. I.
Ára 350 P.
36. Sopron a régi magyar irodalomban.
Ára 2— P.
37. Riedl Frigyes: Vörösmarty Mihály élete és művei. Ára 3— P.
38. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici. 1651. II.
Ára 350 P.

39. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici. 1675. és 1703. III. Ára 3-50 P.
40. Báró Wesselényi Miklós naplójából.
Ára 1— P.
41. Péterfy Jenő: Magyar irodalmi bírálatai.
Ára 2— pengő.
42. Riedl Frigyes: Kölcsey Ferenc. Ára 2— P.
43. Riedl Frigyes: A magyar dráma története I.
Ára 2— P.
52. Bessenyei György: Galant levelek.
Ára 80 fillér.
53. Bessenyei György Társasága.
Ára 1'50 pengő.
54. Fáy András: Színészeti tanulmányai.
Ára 1'50 pengő.

Az országos érdeklődést keltett sorozatot a legfelsőbb kulturális hatóság is szívesen támogatja.

A V. K. M. 30.449/932. V. ü. o. sz. alatt melegen ajánlja a M. I. R. köteteit a középiskolai tanári könyvtáraknak,
660—02—90/1931. sz. alatt a kereskedelmi iskolák és tanító-, valamint tanítónőképző-intézetek tanári könyvtárainak.

55. BESENYEI GYÖRGY:

MAGYARORSZÁGNAK TÖRVÉNYES ÁLLÁSA

Kiadta a soproni áll. Széchenyi-gimnázium és az ev. gimnázium ifjúsága. Tanítványaival sajtó alá rendezte dr. Augusztinovicz Elemér, dr. Benkő László tanár.

Ára 2 pengő.